



Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 2 студзеня 1987 г. № 1 (3359) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Навагодні зварот да савецкага народа Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. ГАРБАЧОВА

Дарагія таварышы! Сябры!
Па розных прычынах сустракаліся мы ў адыходзячым годзе, раіліся па справах унутраных і міжнародных, па добрых і трывожных. Сённяшняе сустрэча — святочная. Праз некалькі мінут Крамлёўскія куранты апавяцяць аб нараджэнні новага, 1987 года — года 70-годдзя Вялікага Кастрычніка.

У такія мінуты вельмі натуральнае жаданне і азірнацца на год адыходзячы, і паглядзець у заўтрашні дзень. Мінуты год — год XXVII з'езда КПСС, з'езда, які зойме асаблівае месца ў гісторыі Савецкай дзяржавы. З'езд вывёў на новую вышыню тэарэтычную думку, распрацаваў стратэгію паскарэння сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, панлаў пачатак усеабадымнаму абнаўленню нашага грамадства.

Мінуты год быў годам этанакіраваных пошукаў, годам напружанай працы. Пераўтварэнні, якія нядаўна былі задумамі і планами, усё больш набываюць рэальныя абрысы, уасабляюцца ў справах народа.

Мінуты год стаў годам нарастаючай барацьбы за мір. У людзей планеты цяпер глыбей разуменне небяспекі ваеннай катастрофы, неабходнасці аздараўлення міжнародных адносін, спынення ядзерных выпрабаванняў, раззбраення, дасягнення мірных дагаворанасцей.

Цэнтральны Камітэт КПСС з задавальненнем і ўдзячнасцю адзначае пастаянную падтрымку савецкім народам палітыкі Камуністычнай партыі. Гэта падтрымка рабочага класа, калгаснага сялянства, народнай інтэлігенцыі, усіх нацый і народнасцей, мужчын і жанчын, ветэранаў і моладзі. Гэта падтрымка справай, працай, барацьбой за нашы ідэалы.

Практычна на кожным участку эканомікі, пераадыходзячы застойны з'явы, мы змаглі рушыць наперад. Дасягнулі істотны прырост нацыянальнага даходу, ён перавысіў чатыры працэнты, намеціў паварот да больш актыўнага вырашэння сацыяльных праблем, звыш дзесяці мільянаў савецкіх людзей сустракаюць Новы год у новых кватэрах. Расшырыліся маштабы будаўніцтва аб'ектаў народнай асветы, аховы здароўя, культуры. Вядома, гэта толькі першыя крокі, першыя вынікі выкарыстання тых велізарных магчымасцей, якія мы маем.

У надыходзячым годзе нам трэба будзе ўзяць больш высокія рубяжы ў эканоміцы, ажыццявіць у шырокіх маштабах пераход прадпрыемстваў на новыя метады гаспадарання, рашуча палепшыць якасць прадукцыі. Нас чакаюць не менш важныя і складаныя задачы і ў іншых сферах жыцця савецкага грамадства. Мы добра ведаем — ніхто за нас нічога не зробіць, не вырашыць нашы задачы, нашы праблемы. Мы ўсё павінны зрабіць самі. А гэта значыць — кожны з нас абавязан прыбавіць у рабоце, і прыбавіць грунтоўна. Толькі так можна забяспечыць паскарэнне і значнымі працоўнымі дасягненнямі азнаменаваць 70-годдзе Вялікага Кастрычніка.

Мы сталі на шлях глыбокіх пераменаў. Гэта наш з вамі выбар. Яшчэ даюць аб сабе знаць сілы застою і заспакоенасці, надзеі некаторых на тое, што усё вернецца ў старую калію, але гэта не спыніць рух савецкага грамадства па шляху перабудовы. Мы павінны быць цвёрдымі і паслядоўнымі. Ніякіх паслабленняў мы не можам сабе дазволіць.

Ініцыятыва і адказнасць, крытыка і публічнасць, дэмакратыя і дысцыпліна — вось наша палітычная і маральная пазіцыя, эфектыўныя сродкі развіцця сацыялістычнага ладу.

Савецкія людзі па праву ганарацца тым, што яны першымі сталі на шлях сацыялістычных пераўтварэнняў. Сацыялізм узяў нашу Радзіму да вышынь сацыяльна-эканамічнага і культурнага прагрэсу. Ён разняволіў чалавека прамы, даў яму шырокія правы і свабоды. Сусветная сацыялістычная сістэма аказвае дабратворнае ўздзеянне на развіццё ўсяго чалавецтва. І рэвалюцыя, таварышы, працягваецца. Яна працягваецца перш за ўсё ў нашых справах. Рэвалюцыйны дух пачатай перабудовы — гэта жывое дыханне Кастрычніка. Сацыялізм можа і павінен даць працоўным людзям больш, калі мы будзем смела ісці наперад па шляху наватарства, па завешчанаму Леніным шляху — развіцця гістарычнай творчасці народных мас на чале з партыяй камуністаў.

Планета сустракае Новы год. У кожнага народа свае звычкі, свой рытуал яго сустрэчы. Але ў адны людзі падобныя: у навагоднюю ноч яны жадаюць сабе, сваім блізкім, сваім народам шчасця і мірнага жыцця. Цяпер, аднак, мала толькі добрых пажаданняў. Патрэбны і добрыя справы. Ніколі яшчэ наш зямны дом не падвяргаўся такой небяспецы. Вельмі многа накіпілася ў ім зброі, нельга яе далей нарошчваць, нельга дапусціць катастрофы.

Абстаноўка ядзернага процістаяння патрабуе новых падыходаў у міжнароднай палітыцы. Савецкі Саюз выступіў з шырокамаштабнымі мірнымі ініцыятывамі ў імля аздараўлення міжнароднага клімату. Максімум добрай волі мы ўкілалі ў свае прапановы ў Рэйк'явіку. Гэта быў момант, калі чалавецтва як бы заглянула за гарызонт, убачыла контуры бяз'ядзернага свету. На жаль, рэакцыя многіх палітычных дзеячаў Захаду на Рэйк'явік паказала, наколькі яшчэ моцныя стэрэатыпы старога, кансерватыўнага мыслення, наколькі далёкая палітыка некаторых урадаў ад сапраўдных спадзяванняў народаў.

Мы шчыра працягваем руку дружбы і супрацоўніцтва ўсім, хто за неадкладнага перагаворы аб поўным спыненні ядзерных выпрабаванняў, за скарачэнне і поўнае знішчэнне ядзернай зброі, за развіццё міжнародных адносін на прынцыпах роўнасці і ўсеагульнай бяспекі. Нашы дзверы для перагавораў застаюцца адкрытымі. Але ўсім павінна быць ясна і іншае. Наша міралюбнасць не мае нічога агульнага са слабасцю. Мірная праца савецкіх людзей надзейна абаронена. На варце заваёў сацыялізму стаяць магутныя, аснашчаныя ўсім неабходным Узброеныя Сілы СССР.

Сустракаючы Новы год, мы шлём сардэчныя віншаванні і добрыя пажаданні народам сацыялістычных краін, усім барацьбітам за мір і сацыяльны прагрэс, усім народам Зямлі!

Ад імля Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР і Савецкага ўрада — горача віншую вас, дарагія таварышы, з Новым годам!

Няхай будзе светла і святочна ў вашых дамах, у вашых сем'ях, у вашых сэрцах!

Моцнага вам здароўя, міру і дабрабыту, вялікіх поспехаў у працы і воінскай службе, у вучобе і творчасці!

З Новым годам, дарагія сябры!

З НОВЫМ



ГОДАМ!

УНУМАРЫ:

ПРЭМЕРА РУБРЫК «ЛіМ» даследуе», «Служба зваротнай сувязі»

4, 6

ПРАВODЗІМ ЭКСПЕРЫМЕНТ
Аб рабоце тэатраў у новых умовах
расказвае намеснік міністра культуры БССР
У. П. СКАРАХОДАУ

2—3

КРАСА ЗЯМЛІ—
КРАСА ДУШЫ

Гутарка з Віктарам
КАЗЬКО

5—6

ПРОЗА
Лірычныя мініяцюры
Янкi БРЫЛЯ

ПАЭЗІЯ
Раздзелы з паэмы
Сяргея ЗАКОННІКАВА

8—9

Песню напісаць...
Інтэрв'ю з Эдуардам
ХАНКОМ

10—11

Нікарагуа:
рэвалюцыя і паэзія

13

З ВЕРАЙ У ДАБРО І ПРАЎДУ

Пачынаецца Новы год. Мы ўглядаемся ў чараду новых дзён і з трывогай, бо не ўсе на свеце так добра, каб не турбавацца за лёс нашых дзяцей, за лёс планеты, і з пачуццём шчаслівай надзеі, бо Новы год нясе нам і шчасце творчай працы, натхняючую любоў да справядлівасці і дабра.

Мы сустракаем Новы год з асаблівым пачуццём, бо гэта год юбілею Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі, якая стварыла наш лад, наша грамадства. Мы вітаем яго з дзелавым настроем, бо гэта другі год здзяйснення гістарычных рашэнняў XXVII з'езда партыі.

Жаданне праўды, гаспадарскі клопат, сацыяльная актыўнасць — перадумовы далейшай дэмакратызацыі нашага грамадскага жыцця, далейшага пашырэння і развіцця працэсу перабудовы. Асэнсаванне перабудовы як якасна новага мыслення, як жыватворнага, рэвалюцыйнага абнаўлення — катэгарычнае патрабаванне часу. Меўшы месца абьякавацца, утрыман-

са, спежывецкая самасупакоенасць, недавер да энтузіязму і неспакойнай думкі саступаюць месца дзяржанню, упэўненасці ў дзейнасці крытычнага слова, імкненню не быць пасіўным назіральнікам жыцця, а яго творцам.

Адным са сведчанняў гэтага становага працэсу, які набывае моц і незваротнасць, служыць наша рэдакцыйная пошта. У 1986 годзе, з якім мы толькі што развіталіся, штотыднёвік атрымаў 3800 пісьмаў: амаль на паўтысячы больш, чым пазалетась. У сувядносцах з тыражом газеты такі аб'ём атрыманых пісьмаў паказвае, што ў рэдакцыю піша кожны чацвёрты чытач штотыднёвіка. Відавочна мянеца і характар пошты, яе змест. Кірунак партыі на дэмакратызацыю грамадства, на пашырэнне галоснасці становага чына адбіліся на светаадчуванні чытача, яўна актывізавалі яго грамадскую пазіцыю. Чытацкая аўдыторыя сёння не толькі інфармуе пра сваё ўспрыманне тых ці іншых газет-

ных публікацый, не толькі дзеліцца сваімі асабістымі скаргамі і прыватнымі клопатамі, але ўзнямае вострыя пытанні, самааналізуе праблемы, адшуквае вытокі застоўных і наспелых з'яў, выкрывае недахопы, называе канкрэтныя віноўнікі.

Натуральна, калі мець на ўвазе профіль нашай газеты, што леташняя чытацкая пошта скіроўвала вострыя сваёй увагі на надзённыя пытанні культуры, асветы, стану беларускай літаратурнай мовы, аховы помнікаў гісторыі і культуры, адносінаў да спадчыны, прапаганды дасягненняў мастацтва і літаратуры. Зазначым, што найбольшую пошту — 300 водгукў — выклікаў ліст віцебскага настаўніка Ф. Сіўко «Прашу вызваліць». Дзякуючы пісьмам чытачоў скранулася з месца ахова і рэстаўрацыя хаты Змітраке Бядулі ў Мінску, сядзібы выдатнага нашага паэта Францішка Багушэвіча ў Кушылях (да слова сказаць, дзякуючы ініцыятыве чытачоў студэнцкі атрад «Нашчадкі» Мінскага педагагічнага

інстытута імя М. Горкага пералічыў заробленую летам тысячу рублёў на рахунак Сморгонскага аддзела культуры для неадкладных работ па аднаўленні Багушэвічавай сядзібы). Зыходзячы з разнастайных патрэб і прапаноў чытача, выказаных у пісьмах, газета ў мінулым годзе распачала новыя рубрыкі: «Думка чытача», «Чытач працягвае размову», «Чытач прапануе» і інш.

Ад чытацкай думкі неаддзельная эфектыўнасць газетных выступленняў. Меркаванні нашых аўтараў становяцца здабыткам галоснасці, знаходзяць сваіх прыхільнікаў ці сваіх крытыкаў, з думкай чытача вымушаны лічыцца адказныя ўстановы, афіцыйныя асобы.

Словам, агульным пафас чытацкай пошты — імкненне зрабіць наша грамадскае жыццё лепшым, больш багатым духоўна, павышаць узровень нашай нацыянальнай сацыялістычнай культуры.

Уступваючы ў новы, 1987 год, штотыднёвік запрашае чытача да больш цеснага супрацоўніцтва, чакае ад яго новых думак, ідэй, прапаноў.

Пастанова ЦК КП Беларусі

і Савета Міністраў

Беларускай ССР

Аб прысуджэнні Дзяржаўных прэміяў Беларускай ССР 1986 года ў галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры

Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі і Савет Міністраў Беларускай ССР, разгледзеўшы прапанову Камітэта па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры, пастаўляючы:

Прысудзіць Дзяржаўныя прэміі Беларускай ССР за 1986 год:

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ імя Янкі Купалы

Янішчыц Яўгенію Іосіфаўне — за кнігу лірыкі «Пара любові і жалю», імя Якуба Коласа

Кудраўцу Анатолю Паўлавічу — за раман «Сачыненне на вольную тэму»,

ЗА ТВОРЧЫЕ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ Кулакоўскаму Аляксею Мі-

Сяргей ПАНІЗНІК

1-га студзеня 1919 г.

Першага студзеня.
Дзень маладжавы.
Дзень абвешчання
Нашай дзяржавы.
Помніць ён Леніна
Мудры давер —
На ўтварэнне
БССР.
Ён падае
Беларусам пяро...
Склаў «Маніфест»
Жылуновіч Змітро:
«Гарадзешная пакутная
Беларусь...
скутая з ног да галоваў
ланцугамі няволі...
цяпер аслабленецца ад доўгай
венавой пакуты
адважным наступам Чырвонай
Арміі і прычашчаецца да новага

вольнага жыцця,
на закладзіках
намунізму...»
Толькі
Рабоча-сялянскі ўрад
Не абячае
Вясёлы парад.
«Імём народ —
Да змогі! Да змогі!»
Так пачынаўся
Паход перамогі,
І прабуджэнне
Мястэчак і месц.
На згуртаванні
Зваў маніфест:
«...праз абарону Савецкай
Беларусі —
абараняецца Савецкая Расяя,
абараняецца сусветная
рэвалюцыя...»

Не, не Часовы ўрад:
Для вякоў
Сябрам правіцельства —
Чарвякоў.
А старшынёю ўрада
Гарбар:
Знешне — паэт,
А ў душы — камунар.

Студзень не студзіць
Расстанне ў Смаленску;
Усходзіць Свардлоў
На Пляц Волі
У Менску.
І абвешчае ён
З лініі слоў:
— Дружба народаў —
Аснова асноў!
Вось і зацверджаны
Герб наш і Сцяг...
Лёг маніфест
У падмурак жыцця:

«Рабочыя, сялянская беднота і чырвонаармейцы Беларусі! Паміж працоўнымі народамі Расіі, Літвы, Украіны і Латвіі ад слягоннашняга дня становіцца і вы вольнымі і паўнапраўнымі гаспадарамі Беларускай Сацыялістычнай Рэспублікі!»

Дзесяцігоддзі
Праці, змагання.
Першага студзеня.
Дзень шанавання.
Зноў прыгадаем
Святы, трывогі...

Словы паўсталі:
«Да змогі! Да змогі!»
Чую ў іх
Ленінскую
Параду:
— Да перамогі
Савецкага ладу!

ІНТЭРВ'Ю ў НУМАР

— У мінулым годзе на старонках «ЛіМ» пад рубрыкай «Тэатр у прапанаваных абстаўінах» быў змешчаны шэраг выступленняў практыкаў сцэны. Кола ўзнятых ім праблем досыць шырокае — ад «вузніх мясцін» матэрыяльна-тэхнічнага за-

шы канкрэтныя прапановы і разам з іншымі знайшлі пэўнае адлюстраванне ў канчатковых дакументах, прынятых у сувязі з тэатральным эксперымантам Міністэрствам культуры СССР

ТАТРАТРА РЭСПУБЛІКІ ПАЧАЛІ ПРАЦАВАЦЬ У НОВЫХ АРГАНІЗАЦЫЙНА-ТВОРЧЫХ УМОВАХ

ці, савецкіх і партыйных органаў, бо асабіста я не памятаю выпадку, калі нашы тэатральныя справы абмяркоўваліся так зацікаўлена і гарача. У гэтым бачыцца прыкмета сённяшняга часу, якому ўласцівы шырокі і ўсебаковы абмен думкамі.

— Шырокамаштабны комплексны эксперымент па ўдасканаленні тэатральнай справы пачаўся з 1 студзеня 1987 года. Сярод яго ўдзельнікаў — чатыры калектывы нашай рэспублікі...

— Пяць. У апошні момант да акадэмічных тэатраў імя Янкі Купалы і Якуба Коласа, Рэспубліканскага ТЮГа і Рускага тэатра імя М. Горкага далучаны Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР.

— Калі ласка, раскажыце пра мэты, задачы і ўмовы эксперыменту. Як прайшла падрыхтоўка? Ці гатовы нашы тэатры працаваць па-новому? Якія асаблівасці — як становачыя, так і адмоўныя — мае правядзенне эксперыменту ў рэспубліцы?

— Эксперымент, які пачаўся ў тэатрах краіны, лагічна вынікае з пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце партыйнай арганізацыі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы» і, па сутнасці, стварае неабходныя арганізацыйна-эканамічныя ўмовы для выканання партыйнага дакумента ў поўным аб'ёме.

Мэты эксперыменту дакладна сфармуляваны ў яго назве — ён павінен спрыяць удасканаленню кіраўніцтва і павышэнню эфектыўнасці дзейнасці тэатраў. Эфектыўнасць маецца на ўвазе і творчая і эканамічная, бо эксперымент найперш закліканы актывізаваць творчыя сілы для стварэння якасна новага ідэяна-мастацкага ўзроўню спектакляў, усёй

тэатральнай творчасці, таксама ўмацаваць матэрыяльна-тэхнічную базу сцэнічных калектываў.

Галоўная прыкмета эксперыменту — павышэнне ролі партыйных арганізацый, мастацкіх саветаў, іншых грамадскіх фарміраванняў. Яны атрымалі новыя правы, вялікія паўнамоцтвы, значна пашырылі сферу ўплыву і могуць па-сапраўднаму, сур'ёзна ўздзейнічаць на сутнасць перамян, якія адбываюцца ў тэатры, на кадравую палітыку, на пытанні матэрыяльнага стымулявання...

За час эксперыменту, а ён будзе доўжыцца два гады, нам таксама трэба спазнаць таямніцы тэатральнага механізму. Дзеля гэтага ўжо цяпер сацыялагі, эканамісты, тэатразнаўцы, крытыкі распачалі шырокую праграму грунтоўных даследаванняў. Наладжваецца своеасаблівая зваротная сувязь, вывучаецца глядацкі попыт, запатрабаванні, завершана экспертная ацэнка спектакляў бягучага рэпертуару нашых тэатраў... Праблема можна адрэсліць так — неабходна аднаўленне парушаных камунікацый паміж тэатрам і глядачом.

Як праходзіла падрыхтоўка... Апошнія паўгода — надзвычай насычана, напружана. Было шмат розных сустрэч, гарачых спрэчак на самых розных узроўнях. Гучала і незадаволенасць асновамі эксперыменту, але ў прынцыпе пагадзіліся з тым, што ён даць новае дыханне тэатрам. Так, распрацаваныя дакументы не зусім дасканалыя, яны не ўлічваюць усёй разнастайнасці, шматмернасці жывой тэатральнай практыкі, ды на гэтым нельга, што называецца, «зацікліваць і а».

Трэба разумець, што эксперымент вылучае новыя патрабаванні і да дакумента. Ён вымагае новага мыслення, творчай ініцыятывы, дзелавітасці, адказнасці. Галоўная думка такая: ідэю эксперыменту здатны ўспрыняць і ўвасобіць людзі сучасныя, думачныя, мэтанакіраваныя, у якіх ёсць дакладна акрэсленая пазіцыя і якія ўмеюць бачыць заўтрашні і паслязаўтрашні дзень.

У нас створаны каардынацыйны савет па правядзенні эксперыменту, куды ўвайшлі тэатральныя дзеячы, а таксама прадстаўнікі Дзяржплана, Мінфіна рэспублікі. На нарадах узнімаліся надзённыя пытанні, прымаліся экстраординарныя меры. Канкрэтызаваць іх тут няма патрэбы, скажу толькі, што рыхтаваліся мы сур'ёзна, бо ўмовы, у якіх нашы тэатры пачынаюць эксперымент, няпростыя.

Сталася так, што дзяржаўная датацыя сцэнічным калектывам рэспублікі з году ў год пакрысе, але няўхільна скарачалася, і яны былі вымушаны працаваць у жорсткім эканамічным рэжыме. Тэатрам даводзілася надзвычай напружана эканамічныя планы (красамоўны прыклад: паказчык пакрыцця расходаў уласнымі даходамі ў нас ледзь не самы высокі ў краіне!), і таму сёння, калі эксперымент пачаўся, мы не маем вялікіх рэзерваў у параўнанні, скажам, з літоўскімі суседзямі. Выйце адзінае — шукаць новыя крыніцы даходаў. Гэта значыць, што тэатрам трэба альбо павялічваць цэны на білеты (эксперымент дае такую магчымасць), альбо выпускаць больш спектакляў (не парушаючы нармальнага рэ-

ПРАВІДЗІМ ЭКСПЕРЫМЕНТ

На пытанні нашага карэспандэнта адказвае намеснік міністра культуры БССР У. П. СКАРАХОДАЎ

беспячэння сцэнічных калектываў да арганізацыі рэгулярных тэатральных фестываляў... Характэрна, што дзеячы тэатра не спыніліся на канстатацыі шмат у чым заганных «абставін», а прапаноўвалі, думаецца, дзейны шляхі выпраўлення становішча. Хацелася б, Уладзімір Паўлавіч, каб на пачатку нашай гутаркі вы пракаментавалі цыкл лімаўскіх публікацый...

— Адразу адзначу, што «ЛіМ» адметна, па-свойму і ў завостранай форме закрануў амаль усе «болевыя кропкі» тэатральнай справы, многія з якіх найперш характэрныя для нашай рэспублікі. Крытычны запал выступленняў практыкаў быў, вядома ж, выкліканы незадаволенасцю арганізацыйна-творчымі ўмовамі працы. Незадаволенасць гэтую цяжка не падзяліць. Размова адбылася вельмі дзелавая, карысная і галоўнай мэты, безумоўна, дасягнула. Да думак, меркаванняў удзельнікаў лімаўскага абгаварэння мы ўважліва прыслухаліся, больш таго, яны ўвайшлі ў на-

і ўрадам краіны. Дзеля справядлівасці варта сказаць, што ў сваіх выступленнях рэжысёры, дырэктары, крытыкі не ўнікнулі і суб'ектыўнасці — гэткага жадання адным махам зняць усе супярэчнасці. Але, як вы разумееце, у такім выпадку можна пазбавіцца ўнутраных стымуляў развіцця. Існуюць жа супярэчнасці, якія з'яўляюцца творчым рухавіком. Напрыклад, тэатр заўсёды будзе залежаць ад публікі і, адпаведна, вырашаць пэўныя камерцыйныя задачы; з іншага боку, ён імкнецца выходзіць глядача, а таму ставіць перад сабой высокую ідэяна-эстэтычныя мэты. На пераадоленні гэтай супярэчнасці будзе калі не ўсё жыццё тэатра, дык, ва ўсялякім разе, яго рэпертуарная палітыка...

Важна таксама, што да клопатаў, балючых праблем беларускага тэатра удалося прывабіць увагу шырокай грамадскас-

калаевічу (пасмяротна) — за кнігу апавесцей «Белы сокал».

У ГАЛІНЕ ЖУРНАЛІСТЫКІ
імя П. М. Леляшынскага

Праскураву Васілю Фёдаравічу — за кнігі нарысаў «Паклініся зямлі-карміцельцы» і «Чорны хлеб».

У ГАЛІНЕ МУЗЫКІ І КАНЦЭРТНА-ВЫКАНАЛЬНІЦКАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

Помазаву Віктару Пятровічу (пасмяротна) — за вакальна-сімфанічную пазму «Янка Купала» і сюіту «Батлейка» для аркестра народных інструментаў.

У ГАЛІНЕ ТЭАТРАЛЬНАГА МАСТАЦТВА, КІНАМАТАГРАФІІ І ТЭЛЕБАЧАННЯ

Маслюку Валерыю Васільевічу, Туру Юрыю Мікалаевічу, Клебановіч Вользе Міхайлаўне, Ткачонку Аляксандру Леанідавічу — за спектакль «Знак бяды» па апавесці В. Быкава ў Дзяржаўным рускім драматычным тэатры БССР імя М. Горкага.

Мазынскаму Валерыю Яўгенавічу, Кокштысу Тадэвушу Антонавічу, Петрачкавай Валянціне Цімафееўне — за спектакль «Вечар» па п'есе А. Дударова ў Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай драматычнай тэатры імя Я. Коласа.

Цвяткову Юрыю Мікалаевічу, Няхамкіну (Межаву) Уладзіміру Львовічу, Купрыянаву Вадзіму Яўгенавічу — за цыкл дакументальных фільмаў «Рэвалюцыя дае нам права...», «Мост», «Чарвяковы, спешна... Ленін», «Гісторыя адной тэлеграмы».

Калоўскаму Ігару Васільевічу — за цыкл тэлевізійных фільмаў «Янка Купала. Паклон мой народу за песні», «Я не самотны... Максім Багдановіч», «Пятрусь Броўка. Голас сэрца», «Максім Гарэцкі. Прысяды жыцця».



Я. ЯНИШЧЫЦ



А. КУДРАВЕЦ



А. КУЛАКОУСКІ



В. ПРАСКУРАУ



В. ПОМАЗАУ



В. МАСЛЮК



Ю. ТУР



В. КЛЕБАНОВІЧ



А. ТКАЧОНАК



В. МАЗЫНСКІ



Т. КОКШТЫС



В. ПЕТРАЧКОВА



Ю. ЦВЯТКОВ



У. НЯХАМКІН (Межаў)



В. КУПРЫЯНАУ



І. КАЛОУСКІ



В. ШАРАНГОВІЧ



П. БЕЛАВУСАУ



В. БЯЛЯНКІН



У. ЛЯТУН



Б. ШЧАРБАКОВ

У ГАЛІНЕ ВЫЯЎЛЕНЧАГА МАСТАЦТВА

Шаранговічу Васілю Пятровічу — за серыю графічных лістоў «Памяць вогненнага вёсак» і ілюстрацыі да «Маніфеста Камуністычнай партыі» (выдавецтва «Беларусь», 1982 г.).

У ГАЛІНЕ АРХІТЭКТУРЫ

Белавусаву Паўлу Кірылавічу (пасмяротна), Бяляніну Віталію Сцяпанавічу, Летуну Уладзіміру Міхайлавічу, Шчарбакову Барысу Васільевічу — за ства-

рэнне мемарыяльнага комплексу «Лудчыцкая вышыня» ў Бы-

хаўскім раёне Магілёўскай вобласці.

**Сакратар
Цэнтральнага Камітэта
Кампартыі Беларусі
М. СЛЮНЬКОУ.**

**Нам. Старшыні
Савета Міністраў
Беларускай ССР
У. ЕЎТУХ.**

петыцыйнага працэсу зрабіць гэта цяжка). Трэцяга не дадзена... Так што трэба думаць, добра думаць, каб знайсці рэзервы для ажыццяўлення шматбаўскай праграмы матэрыяльнага стымулявання, прадугледжанай эксперыментам.

Сістэма стымулявання дазваляе дыферэнцыраваць аплата працы, больш паслядоўна праводзіць у гэтым пытанні прынцып сацыяльнай справядлівасці. Напрыклад, творчы работнік, які шчодро аддае свой талент тэатру, можа атрымаць надбаўку да сваёй асноўнай трыфікацыі ў памеры да 100 рублёў. Існуюць магчымасці прэміяльнай аплаты працы пастаноўшчыка. У прынцыпе, сёння ў тэатры можа быць заахвочаны кожны, сістэма надзвычай гнуткая.

І мы будзем ёю шырока карыстацца, нягледзячы на тое неспрыяльнае становішча, пра якое ўжо казаў. Па-першае, нашы тэатры працуюць досыць «прадукцыйна», а па-другое, умовы эксперыменту стабілізуюць датацыю, яе эканомія застаецца ў калектыве, таму паступова ў тэатры з'явіцца назапашаны як у фондзе матэрыяльнага заахвочвання, так і ў фондзе сацыяльна-эканамічнага развіцця.

Есць і іншыя фактары, якія спрыяюць перабудове тэатральнай справы ў рэспубліцы. Пераход на эксперымент не з'яўляецца для нас нечаканым і рэзкім, што можна назіраць нават у некаторых маскоўскіх тэатрах, у эканамічных адносінах больш вольных. На працягу шэрагу гадоў мы, на сутнасці, працавалі ва ўмовах частковага эксперыменту. Маю на ўвазе конкурснае перавыбранне труп, атэстацыю кіруючых кадраў у той ці іншай форме, па-

расткі студыйнасці, праз якую тэатры імкнуцца да абнаўлення... Адбыліся змены і ў дзейнасці міністэрства: мы імкнуліся зжыць практыку выключна вольных рашэнняў, адміністравання і пачалі наладжваць работу, абспіраючыся на мастацкія саветы тэатраў.

Тут мы сутыкнуліся з праблемай складанай, нявырашанай, нават балючай... Прыкра, ды як носыбіт крытэрыя творчасці таго ці іншага тэатра мастацкі савет сёння сваіх функцый не выконвае. Цяжка прыгадаць пасяджэнне мастацкага савета (выключэнні апошнім часам з'яўляюцца хіба што ў Рускім тэатры БССР), дзе панавала б атмасфера сараўднай творчай патрабавальнасці, прышчыповасці. Эксперымент дазваляе выкарыстаць адну з галоўных прычын такога становішча — эканамічнаю. Як вядома, дагэтуль прэміраванне калектываў залежала ад выканання плана пастановак, таму, каб не пазбавіць увесь тэатр (які хоць і працаваў надзвычай напружана, але не паспеў да вызначанага «зверху» тэрміну) прэміі, мастацкі савет свядома ішоў на кампраміс — прымаў сыры, недасканалы твор. Цяпер тэатры атрымалі права самастойна рэгуляваць колькасць пастановак.

— Але ж сённяшня адсутнасць рэальнай улады мастацкага савета тэатра, яго неуплывоўнасць мае не толькі эканамічныя прычыны. Магчыма, нават і не столькі, бо існуе няроўнасць анцэпсіі і рэжысёрскіх правоў, сутыкненне групавых інтарэсаў і яшчэ шмат чаго, што не спрыяе ўкараненню мастацкага крытэрыя ў жыццё тэатра. Што ў гэтым плане прадугледжваецца эксперыментам?

— Нічога... Хіба можна інструкцыямі, метадычнымі ўказаннямі, нарматыўнымі дакументамі палепшыць псіхалагічны клімат у калектыве? Нават

дэмакратызацыя мастацкіх саветаў, якая адбываецца сёння, не ў стане зрабіць іх дзейнасць больш плённай. Таму што ўсе па-ранейшаму залежыць ад асобы лідэра тэатра. Ад таго, наколькі ўсведамляе ён уласную адказнасць за ідэйна-эстэтычную платформу сцэнічнага калектыву, за прафесійны і творчы рост трупы. У рамках эксперыменту роля тэатральнага кіраўніка, галоўнага рэжысёра рэзка павышаецца. Больш таго, яна рашаючая ў паспяховай перабудове тэатра!

— Існуюць меркаванні, што эксперымент не будзе спрыяць развіццю нацыянальнай драматургіі. Наколькі рэальная гэтая небяспека?

— Пытанне сур'ёзнае. Самастойнасць, якую атрымалі тэатры ў выбары рэпертуару, выключнае магчымасць дырэкцыйнага ўздзеяння на фарміраванне іх афішы. Але памылкова будзе лічыць, што эксперымент раз'яднае драматургаў і тэатры. Наадварот, ён заклікае ўмацаваць кантакты паміж імі, адкрыць шырокую дарогу на сцэну творам актуальным і высокамастацкім.

У эксперымент мы ўступілі з добрым усведамленнем дзвюх аксіём. Па-першае, развіццё нацыянальнага тэатра немагчыма без нацыянальнай драматургіі. Па-другое, усе здабыткі нашага тэатра дасягнуты ў садружнасці з беларускай літаратурай. Апроч таго, назапашаны досыць эфектыўныя формы стымулявання гэтай садружнасці, якія мы будзем развіваць і надалей. Робіцца пастаянным конкурс спектакляў пад дэвізам «Герой і час». Чарговы яго этап прысвячаецца 70-годдзю ўтварэння нашай рэспублікі і завершыцца ў 1989 годзе вялікім фестывалем беларускага тэатральнага мастацтва. Сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР распрацавана грунтоўная праграма ўма-

цавання сувязей паміж драматургіяй і тэатрам (я сказаў бы, што зацікаўленае абмеркаванне няпростых праблем, звязаных з гэтай праграмай, таксама рыхтавала эксперымент)...

І самі па сабе ўмовы эксперыменту дазваляюць заахвоціць тэатральныя калектывы да супрацоўніцтва з драматургамі. Найперш назаву такую форму, як сацыяльны заказ на пастаноўку спектакля актуальнай тэматыкі. Ён прадугледжвае аплата пастановачных выдаткаў за кошт міністэрства, значна павялічаны аўтарскі ганарар, а таксама прэміі за дасягненне высокага творчага выніку. Натуральна, што сацыяльны заказ мы будзем скіроўваць на ўвасабленне адметных твораў нацыянальнай драматургіі.

З другога боку, з'явілася магчымасць больш цеснага кантакту тэатра і аўтара, стварэння лабараторных умоў працы над спектаклем. Тэатры цяпер могуць самастойна заключыць дагаворы з драматургамі, залічыць іх у штат на пасаду рэжысёра тэрмінам да трох месяцаў.

Думаецца, перад драматургамі адкрываецца цікавая і адказная перспектыва — дапамагчы тэатрам умацаваць і развіць лепшыя традыцыі нацыянальнай сцэны.

І, вядома ж, да станоўчых момантаў эксперыменту варта далучыць тое, што творам несталенавітым, неактуальным будзе пастаўлена надзейная перашкода. Шэраасць сёння эканамічна нявыгадна.

— Апошняе пытанне. Як пупльвае эксперымент на змест, метады і стыль дзейнасці органаў культуры?

— Сёння, калі адбываецца грандыёзная перабудова не толькі эканомікі, але і грамадскай свядомасці, не мяняць формы кіраўніцтва тэатральнай

справы ўжо нельга. Гэта было зразумела без эксперыменту. Наш тэатр доўгі час існаваў у атмасферы суб'ектывісцкіх меркаванняў, ацэнак на ўзроўні «падабаецца — не падабаецца». Хіба можна з такіх пазіцый, напрыклад, правесці атэстацыю кіруючых кадраў тэатра, як патрабуе эксперымент? Ні ў якім разе. Неабходны новыя параметры, сістэма экспертных ацэнак, статыстыка, сацыялогія. Неабходны якасна іншы падыход і магутная навуковая база.

Альбо возьмем праблему фарміравання грамадскай думкі вакол тэатра. Дагэтуль ніводная рэспубліканская газета не наладзіла яшчэ аператыўнага рэцэнзавання прэм'ер хоць бы сталічных тэатраў. Я ўжо не кажу пра сутыкненне поглядаў, палеміку, яркія публіцыстычныя выступленні... А без гэтага тэатр сёння не выжыве! Што адсюль вынікае? Тое, што органам культуры трэба вучыцца ўплываць на крытыку і прэсу, скіроўваць іх на шырокае абмеркаванне тэатральнага жыцця.

У сваім апошнім пытанні вы закранулі надзвычай важную тэму, вартую асобнай гутаркі. Нам трэба не проста прыставацца да новых умоў, а знайсці дзейсныя сродкі для паспяховага выканання сваіх абавязкаў: забеспячэння творчай і вытворчай дзейнасці тэатраў, яе эфектыўнай стымуляцыі, ажыццяўлення кадровай палітыкі, актывізацыі грамадскай думкі. Адначасна, што эксперымент вызваляе нас ад распылення сіл на вырашэнне другарадных задач і дае магчымасць засяродзіцца на стратэгічных напрамках. Коротка наш галоўны сённяшні клопат я вызначыў бы так — выправіць карабел тэатра ў вялікае плаванне.

Вёў гутарку
А. ГАНЧАРОВ

У АДЗІН з восеніскіх дзён мінулага года рэдакцыя «ЛіМа» атрымала не зусім звычайны матэрыял ад нашых сяброў — латышскіх пісьменнікаў. Яны прасілі звярнуць увагу на даславы імі пераклад артыкула Д. Іванса і А. Сніпса «Думаючы пра лёс Даўгаўпілскага вадасховішча», змешчаны ў латышскай газеце «Літаратура ун мансла» («Літаратура і мастацтва»). Аўтары артыкула б'юць трывогу ў сувязі з будаўніцтвам Даўгаўпілскага гідраэлектрастанцыі, выказваючы меркаванне аб яго неэкалагічнасці, шкоднасці.

Пазіцыя аўтараў падмацоўвалася важкімі аргументамі — узяўшы на ўвагу не толькі эканамічны рэгіён (шмат урадлівай зямлі будзе затоплена, адсюль трэба будзе перасяліць тысячы людзей, знесці шмат грамадскіх і прыватных пабудов), — непараўнальную шкоду станцыя наня-

лацка, — глумачыць ён, — а ўшыркі яно будзе ўсяго толькі 400—600 метраў.

Тут, ва ўтульным дзяржаўна-наўскім кабінете, будучае вадасховішча, абмяляванае каларовымі алоўкамі на вялікім аркушы паперы, выглядала сапраўды прывабна.

— Гэта яго сапраўдныя граніцы? — спытаў я.

А. Дзравянка ўсміхнуўся, хвілінку памаўчаў, нарэшце коротка вымавіў:

— Вада — пакажа.

Канчатковы сэнс гэтай фразы стаў мне зразумелы толькі ў Віцебску, у час паездак па мясцінах будучага вадасховішча. Тут я ўпэўніўся, што ні праекціроўшчыкі маскоўскага інстытута «Гідрапраект» імя

Жука, якія рабілі разлікі вадасховішча, ні спецыялісты, якім усё гэта практычна ажыццяўляць, па сутнасці, не ведаюць, як яно сябе «павядзе». Спецыялісты, напрыклад, лічыць, што ў асобных месцах вадасховішча можа разліцца на 400—600 метраў, як праду-гледжвацца праектам, а ў пяць—дзесяць разоў шырэй.

— На жаль, праекціроўшчыкі не вывучылі мясцовыя геалагічныя асаблівасці, што можа азначаць вельмі непрыемныя вынікі, — сказаў мне Том Мікалаевіч Зубрыцкі, начальнік атрада Віцебскага філіяла Беларускага дзяржаўнага інстытута землеўпарадкавання. (Пра яго, дарэчы, мне расказвалі, што ён перамераў уласнымі нагамі ўсю трасу будучага вадасховішча). — Справа ў тым, — працягваў Зубрыцкі, што тут вельмі высокі ўзровень грунто-вых вод, і калі іх падапрэ вадасховішча, ніхто не дасць гарантыі, што тыя воды пад ціскам не вырвуцца на паверхню і не ўтвораць балота.

Мне расказалі пра яшчэ адну небяспечную з'яву, характэрную для гэтых пераўвільготненых зямель — падтапленне. Вельмі каварная рэч, бо робіць сваю справу паціху, тайна, не паказваючы да пары, да часу свой нораў. Вока быццам заўважае граніцы ракі ці вадасховішча — вось вада, вось бераг. Але гэта, бывае, вонкавае ўражанне. Блізкі луг, яшчэ нядаўна жывы і духмяны, за год два пакрываецца куп'ём і не ўлезеш сюды ні з канём, ні з трактарам — гразіць. Колькі тут падтопіцца зямель, ні ў праекце, ні ў мясцовых спецыялістаў адказу я не атрымаў. І таму «афіцыйныя» лічбы, якімі пазначана затопленне зямель з нашага, беларускага боку, — 1820 гектараў сельгасугоддзяў і, у тым ліку, толькі 970 гектараў ворнай зямлі, — здаюцца мне суцэльнай фікцыяй. Я не здзіўлюся, калі з ужытку выпадзе зямлі ўдвая, утрыя больш.

Усё гэта, мабыць, трэба так зразумець: маскоўскія праектанты (а яны тут працавалі амаль паўтара дзесятка гадоў) ў аснову сваіх разлікаў паклалі сярэднеасаўныя лічбы, якія, на іх думку, падыходзяць і для сібі-бірскіх рэк, і для рэк, якія ця-

купа у Балтыйскае ці Чорнае мора.

Праект будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС утойвае нямаля іншыя агрэхаў. Я неаднойчы пагартаў гэтую шматтомную працу, нафаршыраваную мноствам чарцяжоў і дыяграм, якія, да-доб, выклікалі пачуццё, блізкае да пачцівасці. Ды не толькі яны. Уражвалі і «празаічныя» кавалкі праекта. «Тэхнічны праект Даўгаўпілскай ГЭС на рацэ Даўгава распрацаваны на аснове задання на складанне тэхнічнага праекта, зацверджанага Міністэрствам энергетыкі і электрыфікацыі СССР 20 ліпеня 1971 года. Генеральным праекціроўшчыкам з'яўляецца Усе-саюзны інстытут «Гідрапраект» імя Жука. У тэхнічным пра-

выпадні, грунтуецца на параметрах самых вялікіх паводан, што адбыліся тут на працягу апошніх ста гадоў. Для нашага вільготнага краю гэта адзіна правільны разлік. Маскоўскія праектанты марыталіся разлікамі пяціпрацэнтнай верагоднасці, г. зн. самымі вялікімі паводнямі, што адбыліся тут у апошнія дваццаць гадоў (дарэчы, апошнія два дзесяцігоддзі тут не было ніводнай значнай паводні, самая вялікая адбылася ў 1956 годзе).

— Вось вам прыклад, — гаворыць Ю. Гарын. — У вёсцы Валанцы Верхнядзвінскага раёна па пяціпрацэнтным разліку паводак затопленне павінна было закрануць 54 сядзібы, а па аднапрацэнтным — 86. Аналагічнае становішча і з пасёлкам нафтавікоў у горадзе Дзісна Міёрскага раёна. Па праекце

Міхась ЗАМСКІ

ЗАТАПЛЕННЕ

Пазіцыя суседзяў-латышоў. © Затапленне і падтапленне. © «Вада — пакажа». © Сярэднестатыстычная адзінка. © І раптам... балота. © Яшчэ раз развітанне з Мацэрай? © Міністры — за! © Хто і куды эвакуіруе баброў? © «Чаму з намі не параліся?» © «Каменны век» пад пагрозай.

се і прыроднаму асяроддзю, што можа парушыць экалагічны баланс.

Першая наша рэакцыя на прачытаны артыкул — спачуванне блізім суседзям і сябрам. Ды пры больш пільным чытанні артыкула стала зразумела, што нам трэба паспачуваць і самім сабе, бо будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС прывядзе да затоплення невялікай плошчы і на тэрыторыі Беларусі, у прыватнасці, часткі чатырох раёнаў Віцебскай вобласці: Верхнядзвінскага, Полацкага, Браслаўскага і Міёрскага. Усё гэта прывядзе да значных матэрыяльных страт: па папярэдніх падліках, яны складуць 59 мільёнаў рублёў. А як падлічыць страты маральныя?

Першыя заўважаныя сітуацыі былі зроблены ў Мінску. Затым я навіраваўся ў Віцебск, дзе наведаў нядаўна створаную Дырэкцыю па падрыхтоўцы затоплення зямель у зоне ўплыву гідраэлектрастанцыі на тэрыторыі Беларусі, іншыя арганізацыі, якія маюць дачыненне да гэтай справы, вядучаў тулы дзе плануецца зрабіць вадасховішча, пабыў у населеных пунктах, памечаных на спецыяльных картах злаваснай адзнакай — «затапленне».

Бачанае, пачутае, перажытае мною на берагах Заходняй Дзвіны і складала нарыс, які прапаноўваўся чытачоў «ЛіМа».

«ПРЫРОДА» — гэта наш дом. Як і што ў ім адбываецца... тычыцца ўсіх нас. Нельга, каб тэхнікі адны распарадзіліся прыродай. У гэтым — пагроза для ўсяго свету. З якога гэта часу тэхнік, які ведае, як разлічыць плаціну на перакульванне і фільтрацыю, стаў спецыялістам па кліматалогіі, дэмаграфіі, народнай гаспадарцы і гісторыі культуры? Вынікі праектавання ім плаціны адаб'юцца ва ўсіх гэтых галінах і сферах, але хіба тэхнік у іх кампетэнтны?»

Гэта думка выдатнага савецкага пісьменніка, гарахага, нястомнага абаронцы прыроды Сяргея Залыгіна нібыта спецыяльна выказана з нагоды нашай гісторыі.

...Аркадзь Уладзіміравіч Дзравянка, начальнік аддзела аховы прыроды і мінеральных рэсурсаў Дзяржаўна-рэспублікаў (як я зразумеў, прыхільнік будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС і ўсяго, што давядзецца зрабіць на тэрыторыі рэспублікі ў сувязі з ім), паказаў мне схему і чарцяжы, падкрэсліваючы карысць гідраэлектрастанцыі.

— Вадасховішча працягнуцца на нашай тэрыторыі кіламетраў на 180, да самага По-

жыцця ўлічаны заўвагі і рэкамендацыі экспертнай падкамісіі Дзяржаўнай экспертнай камісіі Дзяржліана СССР і экспертнай камісіі навукова-тэхнічнага савета Мініэнерга СССР».

Адным словам, экспертаў розных рангаў працавала столькі, што, як быццам, — больш і не трэба. Адкуль жа такія прыкрыя пралікі? Юрый Дзмітрыевіч Гарын, які ўзначальвае Дырэкцыю па падрыхтоўцы населеных пунктаў пад затапленне (калі ўлічыць, што ў складзе Дырэкцыі толькі чатыры чалавекі і няма транспарту, дык цяжкасці, з якімі ёй даводзіцца сутыкацца, можна зразумець), упэўнена сказаў:

— Па многіх пазіцыях праект зроблены халтурна. Напрыклад, істотна памыліліся праектанты, вызначаючы плошчы, якія прыйдзецца затапіць. Памыліліся ў бок іх змяншэння.

— З якой мэтай? — пытаюся я.

— Цяжка сказаць, — уздыхае Гарын. — Ці то пры разліках яны карысталіся старымі картамі і планшэтамі, ці то мы масам справу з пэўнай тэндэнцыяй паказалі — паўтараць, паказалі, — што электрастанцыя будзе каштаваць не так ужо і дорага.

— Дык што, плошчы пад затапленне вызначаліся адвольна? Можна пусціць пад ваду, а можна і не затапляць? — пытаюся я.

— Не, тут іх голымі рукамі не возьмеш, — усміхаецца Юрый Дзмітрыевіч. — Разлікі праектантаў грунтуецца на навуковай метадыцы, хай памылковай у дадзеным выпадку, што яны не маглі не ведаць, але — навуковай. Гэта так званая пяціпрацэнтная верагоднасць паводак.

Тут я мушу трохі паглыбіцца ў тэхнічныя дэталі, якія неабходны для яснасці. Усе мы ведаем пра вяснавыя паводні, калі вада разліваецца на многія кіламетры, каб праз два-тры месяцы вярнуцца ў сваё рэчышча. Натуральна, пры будаўніцтве буйных вадасховішчаў, асабліва, калі яны ствараюцца на базе ракі, трэба зрабіць дакладны разлік — як яны павядуць сябе ў час паводак. Асабліва вялікіх. Тут існуе пэўная метадыка. Напрыклад, разлічваецца так званая аднапрацэнтная верагоднасць паводак. Яна самая надзейная, бо ўлічвае крайні

ён застаецца ў бяспечнай зоне, а калі мы зараз усё разлікі пераводзім на аднапрацэнтную верагоднасць, становіцца ясна, што пры першай вялікай паводцы пасёлкаў затопіць, ён перад ёй зусім безабаронны.

— А гэта не перастрахоўка?

— Ні ў якім разе, — адказвае Юрый Дзмітрыевіч. — Тут трэба рабіць усё надзейна, з запасам, а інакш...

— І колькі прыйдзецца дадаткова зносіць пабудову?

— Не менш, чым пяцьсот, — гаворыць Гарын, — усяго атрымаецца 1800. Восемдзесят населеных пунктаў. Дарэчы, больш, чым у латышоў, у іх — шэсцьдзесят два...

— Але ж гэта дадатковыя выдаткі, і не малыя...

— Мільёны і мільёны рублёў, — адказвае Юрый Дзмітрыевіч. — На сённяшні дзень страты, якія панясе Беларусь ад будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС, мы ацэньваем у дзевяноста — сто мільёнаў.

Заўважыўшы, як у мяне выцягваецца твар, Гарын бы сусцешыў:

— Усё гэта фінансуе Міністэрства энергетыкі і электрыфікацыі СССР...

Слабое суняшэнне! Хіба ў гэтага міністэрства свая ўласная казна? Хіба яно не бярэ грошы з дзяржаўнай, з нашай з вамі кішэн?

Мільён туды, мільён сюды. Затопіць — не затопіць. Разаліцца — не разаліцца... Хіба можна ў такой справе лезці ў ваду, не спытаўшы броду? Можна, пакуль не вельмі позна, пакуль не нарабілі большай шкоды, — спыніцца? Так, недзе 12 мільёнаў рублёў на будаўніцтва ўжо затрачана. Але ж наперадзе куды большыя страты — Даўгаўпілскае станцыя абодзвюх у 230 мільёнаў рублёў. Гэта — на праекце. Ну, а пра «дакладнасць» разлікаў гэтага праекта мы ўжо мелі магчымасць меркаваць.

Дык ці не атрымаецца, у рэшце рэшт, што затраты на будаўніцтва падвоіцца?

Як пішуць Д. Іванс і А. Сніпс, Даўгаўпілскае гідраэлектрастанцыя — свосааблівы чэмпіён сярод сабе падобных. У параўнанні, напрыклад, з Рыжскай ГЭС тут будзе затоплена амаль удвая большая тэрыторыя, у 3,5 раза пераўвільготнены

паказчык перамяшчэння людзей (ёсць, аказваецца, і такі паказчык), у 8 разоў больш прыйдзецца знесці пабудову.

Людзі майго веку, мабыць, памяць воклічы «ўра» з нагоды «вялікіх будоўляў камунізму», як іх тады называлі... Волга-Данскі канал, гіганцкія электрастанцыі на Волзе, на вялікіх сібірскіх рэках. Перашкаджала тайга — секлі тайгу, не прайсці было праз горы — дынамітам іх, стаялі «не ў тым месцы» селішчы — тапілі. Колькі знікла тады іх, шматпакутных Мацэраў...

Сёння адгукаецца ўсё гэта мільёнамі гектараў таежнага сухоццю, пясчанымі берагамі, знікненнем рыбы ў рэках і звера ў лясах. «Як падлічылі эканамісты, — пішуць латышскія аўтары, — уся энергія электрастанцыі Волжскага каскаду не кампенсуе страт, якія панесла дзяржава ад затоплення пад водамі каскада сельгасгаспадарчых угоддзяў».

Не сібірскія і не волжскія, вядома, прасторы на Беларусі. Іншыя меркі ў нас. І больш сэрца літаральна за кожны кавалачак урадлівай зямлі. Тым больш, што яе ў нас усё менш і менш. Так, да Айчынай вайны на кожнага жыхара рэспублікі прыпадала па гектары ворнай зямлі, цяпер усяго — 0,6—0,7 гектара.

Сумны, вельмі сумны твар быў у намесніка старшыні Верхнядзвінскага райвыканкома Мікалая Сямёнавіча Людзіны, калі ён расказваў мне, у што «адальшча» раёну Даўгаўпілскай ГЭС з яе вадасховішчам. Пад пагрозай затаплення тут частка зямель калгасаў «Заветы Ільіча», імя Чапаева, «Усход», імя Суворова, імя Кірава, імя Калініна, «Юны свет». У гэтай, напрыклад, гаспадарцы выпадуць з севазвароту 350—400 гектараў сельгасугоддзяў, дзе будзе ўладарыць вада. У калгасе імя Калініна, як расказаў яго старшыня Леанід Іванавіч Севасцянаў, будзе затоплена 200 гектараў сенажаці, амаль уся паша, частка меліраваных зямель. Прыйдзецца знесці свінакомплекс на 2,5 тысячы галоў, перасяліць 30 калгасных сем'яў.

— Што яшчэ асабліва гняць, — скардзіцца старшыня, — дык гэта невядомасць. Ніхто не гаворыць, куды давядзецца перасяляць людзей, хто будзе будаваць для іх хаты, за чый кошт. Тое самае і з грамадскімі памяшканнямі, жывёлай. А хто нам кампенсуе страты, якія мы панясем ад затаплення калгасных зямель?

Нехта з гарацкых прыхільнікаў Даўгаўпілскай ГЭС папракнуў мяне:

— Не заўсёды за вялікім можна ўбачыць малое. Я спытаў, што ён разумее пад гэтым — малым? Людзей, якім цяпер давядзецца здымацца з родных месцаў? Што яны для яго — проста сярэднестатыстычныя адзінкі? Адказу не атрымаў.

Вёскі Ахрэмы, Свальну, Валанцы Верхнядзвінскага раёна я прайшоў з хаты ў хату. Гэта так званая глыбінка — ад райцэнтра 20—25 кіламетраў. Каб трапіць у Ахрэмы, у цэнтры калгаса імя Калініна я перасёў на ўсюдоход, бо быў папярэджаны, што на звычайнай машыне туды не дабярэся — хоць на дварэ стаяў снежань, але дарога была яшчэ вельмі гразкая. Сапраўды, цяжкая машына з чатырма вядучымі коламі, натужна равучы, куляючыся з калдобіны ў калдобіну, ледзь прасоўвалася наперад. Але вось нарэшце і Ахрэмы. Невялікая вёска, што адным бокам прытулілася да цяпер цёмнага, няўтульнага хваёвага лесу, а другім — павісла над крутым берагам імклівай Дрысы.

Заходжу ў адну з хат. Для гаспадыні — пажылой ужо, але яшчэ спрытнай і вельмі гаваркай кабеты — Зінаіды Мікалаевны Стрынгалевай з'яўленне незнамага, з выгляду «гарад-

Віктар Апанасавіч, **Эпосні ваш твор — «Сад, альбо Забытаны след рамана» — насычаны балючым жыццёвым матэрыялам, уражвае страсным аўтарскім голасам, у якім чуваць і ціхая сардэчная споведзь, і гарачая ідэястрымная публіцыстычнасць. У мяне асабіста склалася такое чытацкае ўражанне, што былі нейкія канкрэтныя з'явы, факты, якія паклікалі, прымусілі нас сесці за пісьмовы стол.**

— Калі гаварыць пра жыццёвую аснову рамана, дык у ім сапраўды — усё нібыта прыдуманна, але і нічога не прыдуманна. Магу засведчыць — канкрэтна па фактах, эпізодах, па ўсіх без выключэння дзеючых асобах: іх мне падказалі нашы сённяшнія будні і, канечне, людская памяць. Я не мог не напісаць гэты твор. Калі я праз шмат гадоў вярнуўся ў тым мясціны, дзе прамільгнула маё дзетдомаўскае дзяцінства, дык з жахам убачыў наш дом з павыдзіранымі рамамі, з раскрушчанымі грубкамi, без падлогі... Сумнае, балючае відовішча. Я доўга хадзіў, абіваў парогі праўлення мясцовага калгаса, сельсавета, рана, райкома і шукаў гэтаму будынку гаспадары. Да някучай крыўды за свой спаганены дом (няхай мы цяпер не жывём там, але ж у думках, у снах мы часта вяртаемся туды!) далучылася жаданне зразумець вытокі душэўнай глухасці, безгаспадарчасці, што сустракаеш ледзь не на кожным кроку. Некалі мужчыны ў вёсцы ацэньвалі наш дом у дзвесце тысяч, і дажыліся — гэтыя народныя дзяржаўныя грошы ва ўсіх на вачах расцярушвае вечер. Або наш дзетдомаўскі сад... Пасля грамадзянскай вайны яго пасадзілі пагранічнікі, пад час апошняй вайны ён да апошняга пня пайшоў пад сякеру. Але мы, дзетдомаўцы, зноў адраділі яго! Сад гэты быў нашаю марою пра лепшае, шчаслівейшае жыццё. І вось, калі, здаецца, яно настала, ізноў нявольна абцякаваў рука пацягнулася да сякеры... Ці не час, нарэшце, перахапіць, адвесці назаўсёды гэтую руку?

— **Нельга не адзначыць і своеасаблівую кампазіцыю вашага новага твора, а таксама нязвычайную яго назву.**

— На пачатку работы я не ведаў, што і як напішацца, але адчуваў: сабраны матэрыял патрабуе нейкай свабоднай расказанай формы. Наогул, калі прызнацца, я не люблю сюжэта, ён мне не ўдаецца. Каб перадаць тое, што накіпела ў душы, выліць увесь свой боль, мне патрэбна была менавіта свабодная форма расказу з частымі вяртанямі ў мінулае, з аўтарскімі адступленнямі — разгорнутымі роздумами. Я перш за ўсё ішоў за думкаю, баяўся страціць напружанасць гэтай думкі. Неяк у час перапынку ў рабоце мне трапіўся ў рукі часопіс «Вопросы литературы». Там якраз быў надрукаваны артыкул, які называўся «Занятаный след романа». Пацаўчытаць — гаворка ідзе пра нешта падобнае, што я пішу і раблю, а калі канкрэтна, дык пра тое, што ўжо адышоў час традыцыйнага рамана, пра вялікія магчымасці рамана-эсэ, рамана-даследавання... Я не дачытаў той артыкул, падумаў: сяду пісаць, вярнуся і дачытаю. Потым той нумар часопіса недзе згубіўся, але засталася адчуванне правільнасці абранай формы.

— **У вашым новым рамана дзейнічае нямала своеасаблівых каларытных герояў. У першую чаргу гэта Мар'ян Знавец, Уладзік, Кандрат... Кожны з іх варты асобнай гаворкі. І усё ж асабіста мяне, як чытача, найбольш уразіў Місцюк — ці не самы складаны, неадназначны вобраз у творы. Незаважыць яго па звычцы проста адмоўным — я не адважуся, бо ён вельмі непадобны да тых хітравата-нахрапістых мужычкоў, якія часта сустракаюцца ў сучаснай прозе. Аднак ваш прагноз, што за Місцюкамі будучыня, — мяне,**

прызнацца, не радуе...

— Не радуе гэта, як вы, мабыць, заўважылі з рамана, і самога мяне. Але не будзем заплюшчваць вочы: такіх учэпных, з прагматычным ладам жыцця людзей становіцца ўсё болей і болей у нашым грамадстве, і ў сучаснай вёсцы ў прыватнасці. Яны, як правіла, добрыя гаспадары. І сем'і ў іх складаюцца, як у стараы сялянскія часы, не з трох-чатырох душ. Дзеці, дарэчы, таксама не ганяюць ветру ў полі, у адрачненне ад гарадскіх, ведаюць, навошта ў кароны вымя і як завесці трактар ці матацыкл. Хіба не за імі будучыня? А практычнасць — не такая ўжо і кепская рыса характару: каб

сёння актыўна асушаем, на думку аўтарытэтных вучоных вызначае клімат усёй Заходняй Еўропы. Не так даўно давялося пабываць у Эстоніі, дзе таксама вялікімі тэмпамі ідзе меліярацыя. Здаецца, усё навукова было прадумана, абгрунтавана. А што ж адбылося? Адкуль ні вазьміся, пачалося сапраўднае нашэсце слімакоў, якіх дагэтуль мала дзе і бачылі. Скажам, на Саарэмаа, на гэтых запаведных астравах, слімакі сёння — цэлае бедства. Тут адбылося самае страшнае — парушэнне экалагічнай раўнавагі. Або такія факты. Як вядома, пладародны пласт зямлі, ці гумас-пласт, як яго яшчэ называюць, — усяго 18 санты-

А калі паўсюды бяздумна, падрапежніцку высякаюцца лясы, знішчаюцца рэчкі, раўчкі, цэлыя краявіды, у псіхалогіі людзей адбываюцца нейкія непараўна зрухі. Знікае вера ў магчымасць разумнага падыходу да прыгажосці і скарбаў прыроды: «Раз дазволена гаспадарніку так здэкавацца з зямлі, то навошта мне быць святым?» Мяннюцца, аднак, не толькі людзі, мяняюцца сама прырода, норавы звяроў, птушак. Калі мы бачылі раней ці чулі ад нашых дзядоў, што бусел — драпежная птушка? А цяпер ён у некаторых мясцінах на Палессі хапае з панадворкаў куранат, гусянят і другую малую жывёнасць. Нешта па-

каў да прыродных багаццяў Палесся!

— Не скажу, што пасля публікацыі рамана адчуў вялікі рэзананс з боку тых, чыё жыццё і дзейнасць леглі ў аснову твора. Не ўпэўнены нават, ці чыталі яны яго, і ці наогул ёсць у іх час і жаданне чытаць. Але якраз у тым гады быў зняты і праішоў па экранах рэспублікі, усёй краіны кінафільм «Паводка», адным са сцэнарыстаў якога быў і я. Гэтая горкая кропля, як кажуць, і перапоўніла чашу цяжарнага разгарэўся сапраўдны скандал. У розных маскоўскія інстанцыі і ў адпаведныя нашы рэспубліканскія органы касякамі пайшлі пісьмы з розных меліярацыйных арганізацый, маўляў, гэта не фільм, а паклёп, аўтары адбіваюць ахвоту ў моладзі існа ў меліяратары, даюць зацэпку для лжывай прапаганды нашых ідэйных ворагаў. О, гэтая вечная наша боязь: а што скажуць там, за мяжою?! Дзякуй богу, што мы, нарэшце, пазбаўляемся ад яе, не баімся гаварыць пра свае недахопы, недагледжаны. Як бы там ні было, а пасля рамана і кінафільма частку раздзёмных сродкаў, адпушчаных для розных меліярацыйных работ, усё-такі зрэзалі, вучоным і спецыялістам пачалі пільней прыглядацца да таго, што робіцца на нашым Палессі. І як вынік — пачалося больш актыўнае выкарыстанне прагрэсіўных сістэм асушэння, напрыклад, польдэрнай сістэмы меліяравання. Акрамя таго, пачалі пільней сачыць за тым, што і як робіцца на іхніх землях, і ў саміх раёнах. Калі я раней быў у Петрыкаўскім і Жыткавіцкім раёнах Гомельскай вобласці і заводзіў у райкоме гаворку аб праблемах меліярацыі, дык сакратары дружна абураліся: «Чаго ты ломішся ў адкрытыя дзверы? Хіба не бачыш, што меліярацыя безумоўнае дабро? Нам яна вельмі патрэбна». Мінула некалькі гадоў, і я ўжо чую ад тых самых людзей зусім адваротнае: «Што яны тут нарабілі? Хоціць нас асушаць! Мы не хочам, каб на нашы палеткі заўтра палез пясок!»

І асабліва радуе, што робіцца практычныя захады наладзіць сапраўды талкавае меліяраванне зямель — аператыўна падключаюцца лягасцы, пакідаюцца нечепанымі зялёныя астравы прыроды і г. д.

— **Пагадзіцеся, аднак, Віктар Апанасавіч, што такіх шчаслівых выпадкі — рэдкае выключэнне, а не абавязковае правіла. Верх па-ранейшаму бяруць і ўчарашняе, калі не пазачарашняе мысленне, і састарэлы падыход да справы. Па прыклады далёка хадзіць не трэба. Вось у жнівеньскай кніжцы часопіса «Неман» за 1986 год было надрукавана інтэрв'ю з начальнікам «Галоўпалессесовдбуда» І. В. Цітовым. Па-першае, усіх сваіх апанентаў, як відаць з гэтай публікацыі, у тым ліку і нашага брата-літаратара, І. В. Цітоў уяўляе сабе ў вобразе самаўпэўненага верххаглыда, які валодае толькі адным жалезным аргументам супраць меліяратара: «О, гэта той, што ўсё навокал загубіў!» А па-другое, чаго варта, напрыклад, наступнае прызнанне: «Я ж, уласна, таксама не супраць балота. Вось купіў рэспрадукцыю Шышкіна. «Балота. Журавель». З задавальненнем гляджу на яе. Толькі гэта ж не такое, зусім не тое балота, з якім маем справу на Палессі мы...» Як вы думаеце, чаму сама перабудова, якую сёння жыве наша грамадства, здараецца, падмяняецца звычайнай, абрыдлай усім дэмагогіяй!**

— Да вашага прыкладу я прывяду яшчэ адзін, які ў нечым растлумачыць любоў да шышкінскага балота. Неяк мне давялося размаўляць з кіраўніком аднаго з нашых плануючых органаў. Ён таксама гадзіны дзве расказваў, як ён любіць прыроду. Палессе, куды часта і з ахвотай ездзіць паля- (Заканчэнне на стар. 6)



Наш карэспандэнт гутарыць з лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа Віктарам КАЗЬКО

Краса зямлі- Краса душы

навесці парадак у нашай гаспадарцы, яна патрэбна, нават неабходна многім гаспадарнікам і не толькі ім. Але, з другога боку, калі глядзець на белы свет толькі праз выгаду, рубель, дык можна і не здагадацца, што гэты свет сапраўды і белы, і прыгожы. Калі ж гаварыць канкрэтна пра Місцюка, то я мяркую яшчэ вярнуцца да гэтага вобраза. Магчыма, нават дапоўню раман цэлым раздзелам пра яго, Місцюкову праўду, пра тое, як становіцца ён на ногі, як будаваў дом на месцы нашага дзетдомаўскага саду.

— **На VIII з'ездзе Саюза пісьменнікаў СССР, дэлегатам якога вы былі, побач з неадкладнымі пытаннямі літаратурнага жыцця закраналіся і вострыя экалагічныя праблемы, што паўсталі перад чалавекам у апошнія дзесяцігоддзі. Гэта надзвычай актуальнае і вельмі складанае пытанне даўно ў самым цэнтры вашай пісьменніцкай увагі. Лепшым сведчаннем таму аповесць «Цвіце на Палесці груша», раманы «Неруш» і «Сад, альбо Забытаны след рамана»...**

— Успомніце ледзь не дзіцячае здзіўленне нашага касманаўта: «Якая маленькая наша Зямля!» Вось дзе праўдзівае, сапраўды сучаснае адчуванне і разуменне адлегласцей, да чаго мы, дарэчы, ніяк не можам прывыкнуць. Больш таго: перад магутнымі тэхнічнымі магчымасцямі, якімі авалодаў на сёння чалавек, наша планета не проста маленькая — яна яшчэ і безабаронная. Добра, што мы гэта зразумелі і нават пайшлі далей, нарэшце ўважлілі: прырода перш за ўсё жывы арганізм, да якога трэба ставіцца вельмі далікатна і асцярожна. Не будзем гадаць, якія непажаданыя экалагічныя змены выклікаў бы, скажам, паварот паўночных і сібіскіх рэк, што нядаўна планаваліся. Тое, што ўсё ў прыродзе ўзаемазвязана, сёння зразумела ўсім. Некалькі прыкладаў. Наша параўнаўча невялікае Палессе, якое мы

метраў. Мільёны гадоў спатрэбілася, каб ён утварыўся. А выступаў аграном з Іванаўскага раёна Брэскай вобласці, дык расказваў, што ў іх за адны суткі ветрам выдзімала да 5 сантыметраў тарфянікаў, і найперш там, дзе палеткі пасля паспешлівага і бяздумнага меліяравання заставаліся голяя, як бубен.

Яшчэ колькі слоў пра VIII усесаюзнае пісьменніцкі з'езд. Ён быў па-сапраўднаму прычэповы, шчыры, тыя, хто выступаў на ім, часцей за ўсё гаварылі без агляды на аўтарытэты і забароненыя тэмы. Вельмі дакладна, прызнаюся, маё ўражанне ад з'езда перадаў на старонках «Літаратурнай газеты» балгарскі пісьменнік Іярдан Радзічкаў. Ён пісаў, што пісьменнікі і журналісты зараз падобны на дзяцей, якія сядзяць на платформе перад паравозам. Паравоз што ёсць пары імчыць наперад, а там — чорная бездань. І дзеці гэтыя крычаць, папярэджваюць аб небяспецы. Дык вось, каб абудзіць грамадскую думку, грамадскае сумленне, тое самае робім сёння і мы, літаратары, журналісты, дзеячы выяўленчага і тэатральнага мастацтваў, кіно і тэлебачання. Гэта крык болу, калі маўчаць далей немагчыма, а ў той сітуацыі, што склалася ў свеце, — нават злачынна. Выступленні на з'ездзе былі на рэдкасць дасведчаным, прадуманым, можна сказаць навукова абгрунтаваным і, што асабліва важна, з канкрэтнымі прапановамі, пошукамі выхаду з ненармальнага становішча.

— **Віктар Апанасавіч, сёння вучоным усё часцей гавораць аб так званай праблеме «нажніц» паміж ростам навукова-тэхнічнага прагрэсу і духоўным узроўнем чалавека. Мне здаецца, гэта ў нейкай ступені адлюстравалася і ў вашых раманах «Неруш» і «Сад»...**

— Напэўна, ніхто не будзе аспрэчваць, што гаспадарчая дзейнасць шмат у чым вызначае паводзіны чалавека, яго адносін да навакольнага свету.

добрае, як я разумею, адбываецца і з людзьмі, калі бялітасна разбураецца іхні звыклы побыт, сам уклад жыцця, што фарміраваўся стагоддзямі. У апошні час у розных судовых нарысах, якія зачасцілі на старонкі нашых газет і часопісаў, нярэдка сустракаеш тэрмін «немагчымае злачыства». Няўжо яно сапраўды не мае матываў? Ну, былі б падсудныя з нейкім псіхічным адхіленнем, — тады іншая размова... Але пра такіх не пішучь. На падсудных лавах часцей за ўсё апыняюцца ўкормленыя, здаровыя дзецікі, нярэдка з вельмі прыстойных, паважаных сем'яў, у іх, бачыце, нешта раптам памуцілася ў галаве! А хіба нельга гэтую дзіўную хваробу растлумачыць усё тымі ж спажаўецкімі адносінамі да прыроды, да самога жыцця, што яшчэ сустракаюцца ў нашым грамадстве, і тою таннаю слізкаю хлуснёю, пад якую мы старанна хаваем свае бялячкі, замест таго, каб рашуча іх лячыць...

Разам з тым хачу сказаць, што мае раманы — менш за ўсё пратэст супраць меліярацыі наогул і на Палессі ў прыватнасці. Меліярацыя патрэбна. Уся справа ў тым, як да яе падыходзіць, як яе рабіць. Я ведаю, што кожны трэці кавалак хлеба на нашым стале сёння — гэта дарунак асушаных, вярнутых хлебарабу зямель. І хоць неаднойчы ўжо гаварыў, паўтару зноў: я не магу і не хачу есці той кавалак хлеба, які мы адбіраем у нашых дзяцей і ўнукаў. Таму мне зразумела абурэнне Сяргея Залыгіна і Валянціна Распуціна, якія ў сваім дыялогу на старонках «ЛГ» казалі: «Прыйдзе час і будучы пастаўлены новыя помнікі тым, хто так па-варварску знішчаў і нішчыць зямлю нашу, толькі на п'едэстале гэтыя героі будучы стаяць уніз галавою...»

— **А ці прыкмецілі вы за апошнія гады, асабліва пасля выхаду ў свет рамана «Неруш», змены да лепшага ў падыходзе нашых беларускіх гаспадарні-**

ГЛЫБОКІЯ, рамантычна ўзвышаныя, прасякнутыя тонкім прызмам і народнай дасціпнасцю кнігі нашага выдатнага пісьменніка Уладзіміра Караткевіча ніколі не пакідалі раўнадушнымі чытачоў. Пра яго незвычайную папулярнасць гаварылася неаднойчы. Не быў ён абдзелены і ўвагай крытыкі.

Аднак ужо даўно адчувалася патрэба ў кнізе, якая б асветліла творчасць У. Караткевіча як асаблівы цэласны свет, які жыве ў адпаведнасці са сваімі законамі, мае свае вытокі, прайшоў у сваім развіцці пэўныя этапы. Менавіта гэтыя задачы вызначылі напрамак даследа-

Так, разгляд асноўных тэндэнцый паэзіі У. Караткевіча даследчык спалучае з характарыстыкай самых разнастайных, часам нават супрацьлеглых яе бакоў. Адзначаючы шчырасць і натуральнасць гучання вершаў, ён звяртае ўвагу на іх філасафічнасць, інтэлектуалізм. Намацае сувязь паэтычных твораў пісьменніка з народнымі ўяўленнямі пра свет, вусна-паэтычнай творчасцю і разам з тым падкрэслівае ўплывы кніжных традыцый. Гаворыць пра яго дасягненні ў распрацоўцы матываў сусветнай літаратуры, біблейскіх і міфалагічных вобразаў, аднак не выпускае з поля зроку той прынцыпова важны момант, што У. Караткевіч

вершы, раманы, драмы, эсы. Але колькі літаратуразнаўца гэтага не робіць, даследчыцкая думка буксе на адным месцы. Замест таго, каб паглыбляць і развіваць яе, ён зноў паўтарае тое ж самае і нярэдка ў аднолькавых выказах.

Так, завяршаючы агляд вершаў, А. Верабей сцвярджае: «Паэзія У. Караткевіча прасякнута гуманістычным зместам. Сваёй творчасцю ён адстойваў ідэалы прыгажосці, добра і справядлівасці». Але гэта не вывад з папярэдняга абмеркавання на канкрэтным матэрыяле праблемы гуманізму ў творчасці пісьменніка, а вяртанне да яго зыходных пасылак, паўтарэнне вядомага. Паступова ад аднаго раздзела да другога яно становіцца ўсё больш надуцлівым: «У раманы («Хрыстос прыямліўся ў Гародні» — Г. П.) сцвярджаюцца высокія гуманістычныя ідэалы праўды, справядлівасці, добра»; «Нарысы У. Караткевіча захапляюць значнай пазнавальнасцю і сапраўднай мастацкасцю, выразнай гуманістычнай пазіцыяй аўтара ў сцвярджэнні ідэалаў красы, добра і справядлівасці».

Асноўную частку кнігі А. Верабей прысвядзіў разгляду гістарычнай прозы і драматургіі пісьменніка (раздзелы «Гармонія характа і праўды», «Трагізм і веліч гісторыі»). Ужо сама назва манаграфіі — «Жывая повязь часоў» — вызначае ўнутраны нерв творчасці У. Караткевіча, тонкага знаўцы і страшнага песняра гістарычнага шляху беларускага народа.

Разглядаючы многія раманы, апавесці, драмы, даследчык імкнецца высветліць, як мастак узаўважвае мінулае, абжывае гісторыю, што яна прынесла ў яго кнігі, чым узабагаціла іх. Яго заўвага, што «для пісьменніка істотным было паказаць падзеі так, каб чытач зразу меў іх і зацікавіўся імі», вызначае грамадзянскую накіраванасць яго творчасці. У. Караткевіч зрабіў нямаля, каб вярнуць беларускаму народу ў сваіх кнігах яго гісторыю. І калі А. Верабей прыгадвае словы героя п'есы «Калыска чатырох чараўніц» («А што ты думаеш? У чым сэнс жыцця? Спласціць свой доўг народу, які цябе нарадзіў...»), з асаблівай яснасцю пачынаеш разумець прыроду тых імпульсаў, якія падтрымлівалі ў пісьменніку цікавасць да мінулага і глыбінны сэнс зробленага ім у літаратуры. Веды пра мінулае сваёй радзімы каштоўныя самі па сабе. Але разам з тым яны валодаюць чудадзейнай сілай духоўнага ўзбагачэння чалавека, выклікаюць пачуццё далучанасці да таго, што адбывалася калісьці, успрымання сённяшняга як працяг учарашняга і перадумовы заўтрашняга.

Зварот да гісторыі, успрыманне свегу ў непарыўнай сувязі з былым літаратуразнаўца паядноўвае з моцным філасофскім пачаткам у творчасці У. Караткевіча. Шкада, што А. Верабей не знайшоў магчы-

масці ўзняць у сваёй манаграфіі гэты глыбінны пласт, абмежаваўся тлумачэннем філасофскай сімволікі. Не разгледзеў аўтар ўсебакова і кнігу «Блакіт і золата дня» — своеасабліваю кропку адліку ў творчасці Караткевіча-празаіка. Больш падрабязная характарыстыка твораў першага пражаннага зборніка дала б даследчыку багаты матэрыял для асветлення пытання эвалюцыі майстэрства пісьменніка.

Творчую эвалюцыю У. Караткевіча А. Верабей бачыць ва ўзмацненні рэалістычнага пачатку ў яго творах (гаворка ідзе на матэрыяле рамана «Чорны замак Альшанскі»). Але тое, што пісьменнік пераадолявае рамантычны «пераціск» у выяўленні эмоцый, імкнецца суцяшыць экзальтацыю пачуццяў, ураўнаважваючы яе гумарам, лёгкай самаіроніяй, яшчэ не сведчыць пра паслабленне рамантычных тэндэнцый. У «Чорным замку Альшанскім» яны таксама праявіліся досыць выразна: тут і ахутаны легендамі сярэднявечны замак з падземнымі хадамі, тайнікамі, скарбам, і традыцыйны рамантычны вобраз феадала-злачынцы, і таямнічыя забойствы, і самыя нечаканыя прыгоды.

Да таго ж ці не выбухнулі зноў «неўтаймаваныя страсты» ў апошняй драме — «Маці ўрагану», якая несумненна выяўляе творчы рост пісьменніка на шляху паглыблення гістарызму, абстрактнага гістарычнага зроку, калі можна так сказаць.

Разважаючы пра своеасаблівае ўспрымання У. Караткевічам паэтыкі рамантызму, літаратуразнаўца часам супярэчыць сам сабе. З аднаго боку, ён бачыць у ім адметную рысу таленту мастака, а з другога — не, ды і напакіне яго: «Пісьменнік стварыў праўдзівыя, хоць некалькі і рамантычна ідэалізаваныя характары». Але ж ідэалізацыя — гэта і ёсць асноўны прынцып стварэння рамантычнага вобраза, у якім становяцца рысы заўсёды ўзбуджэння, завострання, пададзеяння ў святле ідэалу. Зыходзячы з унутраных заканамернасцей Караткевічавай творчасці, няма падстаў лічыць яе заганай.

Іншая справа, колькі пісьменніку ўдаецца пераканаць чытача ў «сапраўднасці» свайго ідэалізаванага героя.

Аднак дэталёвае вывучэнне рамантычных тэндэнцый, як і спецыфікі гістарызму, фальклорнага пачатку, філасофскага падыходу да з'яў прыроды і грамадства і шэрагу іншых цікавых праблем, звязаных з творчасцю У. Караткевіча, — наперадзе. Асэнсаванне літаратуразнаўствам той выключна багатай спадчыны, якую пакінуў нам пісьменнік, на сённяшні дзень пачынаецца. І кніга «Жывая повязь часоў» — гэта пакуль што першыя крокі на шляху спасціжэння трапяткай матэрыі мастацтва Уладзіміра Караткевіча.

Галіна ПОЙМАНАВА

ЗАПРАШЭННЕ ДА ДЫЯЛОГА

А. Васілевіч. Люблю, хвалюся — жыву. Нататкі, эсы, роздум. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

Па шчырасці, не хацелася б адасабліць гэтыя два паняцці — «пісьменніцкай» і «прафесійнай» крытыкі. Хаця б таму, што і крытык — пісьменнік, што прафесіяналізму ад яго чакаеш заўсёды. Гэта тэарэтычна. На практыцы ж крытычнае слова паэта або празаіка амаль заўжды адметнае.

Справа ў падыходзе, у спосабе выказвання. Шмат адметнага і ў гэтым зборніку крытычных работ пісьменніцы Алены Васілевіч. Па-першае, эсэістычнасць. Не ўсюды яе вызначальнае рыса жанру, але скрозь яе спосаб арганізацыі матэрыялу, як нязмушанасць стылю і асацыятыўнасць пераходаў, сэнсавых звязак. Па-другое, эмацыянальнасць выказванняў, злучаная з істотнай працай паўчання і думкі, з актыўнасцю аўтарскага густу.

Далей — і гэта як спецыфічная рыса творчай манеры Алены Васілевіч — яе крытычнае слова працуе на дыялог. Яно не спакойнае, часам палемічна завостранае, часам само сябе перапынае, абвясняе. Яно чакае адказу. А часам абмаўляецца: гэта не ісціна ў апошняй інстанцыі, гэта асабістая думка. Яно запрашае да гутаркі, да спрэчкі.

Запрашэнне мне асабіста прыемнае, хаця ёсць сумненне: ці не будзе замянаць шчырай размовы розніца ва ўзросце, у літаратурным вопыце? Выдатна памятаецца не такое даўняе дзіцячае захапленне, з якім без усялякіх пытанняў і агаворак успрымалася гісторыя Ганькі. І раптам — дыялог, ды з кім, з аўтарам той самай тэатралогіі «Пачамай, затрымайся»? Але падбадзёрвае сама Алена Васілевіч. Папала ж ад яе аднаму рэцэнзенту, які палічыў «няёмкім» закранаць у сваім разгледзе пытанні аб аўтарскім майстэрстве і мове, «Людзі добрыя».

СЛУЖБА ЗВАРОТНАЙ СУВЯЗІ

НАШ АГУЛЬНЫ КЛОПАТ

«Галоснасць і чытацкая думка — паняцці неаддзельныя», — гаварылася на апошнім пасяджэнні рэдкалегіі «ЛіМа». Пра неабходнасць зваротнай сувязі пішуць чытачы, у прыватнасці, наша даўняе падпісчыца, пісьменніца і вучоны з Сімферополя Марына Новікава. Таму новую рубрыку мы так і назвалі — «Служба зваротнай сувязі». Пад гэтай рубрыкай мы маем намер змяшчаць агляды чытацкай пошты, адрасаванай, у дадзеным выпадку, аддзелу крытыкі «ЛіМа». Яна пакуль не такая багатая, як нам хацелася б.

Першыя крокі

А. Верабей. Жывая повязь часоў. Нарыс творчасці Уладзіміра Караткевіча. Мінск, «Навука і тэхніка», 1985.

вання Анатоля Вераб'я ў яго працы над манаграфіяй «Жывая повязь часоў». Малады літаратуразнаўца імкнецца стварыць завершаны партрэт пісьменніка, прадстаўляючы яго ў самых разнастайных планах і ракурсах — як паэта, празаіка, драматурга, эсэіста.

Як вядома, У. Караткевіч дэбютаваў у літаратуры вершамі. Аднак у А. Вераб'я былі і іншыя прычыны запрасіць чытачоў пусціцца ў плаванне па старонках яго кнігі «Пад ветразем паэзіі». Паэзія як унутраны зрок, як здольнасць успрымаць свет ва ўсёй яго шматфарбнасці і паўнагучнасці — найбольш яркая грань таленту У. Караткевіча. Пра што ён ні напісаў і ў якім бы жанры ні выступіў — яна жыве ў кожным яго творы.

Аналізуючы паэтычныя зборнікі, даследчык адзначае моцнае патрыятычнае гучанне вершаў «Гусі-лебедзі ў лугах зялёных», «Буслы вучаць дзяцей» і звяртае ўвагу чытача на натуральную сувязь паміж глыбокім патрыятычным пачуццём аўтара і яго захапленнем гісторыяй беларускага краю («Паўлюк Баграм», «Скарына пакідае радзіму»).

А. Вераб'ю важна выявіць стымулы, якія рухалі творца ўяўленне У. Караткевіча: «Паэт хацеў вытлумачыць першаасновы народнага быцця, сутнасць народнага і нацыянальнага характару». Далучанасць да народных каранёў, засяроджанасць пісьменніка на гістарычным лёсе беларусаў гэтак жа непадзельна звязана ў яго эсэях са шчырым і трапяткім пачуццём да свайго краю («Вернасць народу азначае для яго вернасць роднай зямлі, бацькоўшчыне», — піша А. Верабей), як любоў да ўсяго народа і да кожнага, нават самага звычайнага чалавека.

з'яўляецца глыбока нацыянальным паэтам.

Такая дыялектычна складаная, шматмерная і невычарпанальная з'ява, як свет Караткевічавых кніг, не тое што не падладная літаратуразнаўчому аналізу, але як быццам працівіцца ўстойлівасці, адназначнасці навуковых дэфініцый. Бо ўсё ў гэтым свеце плыве, рухаецца, знаходзіцца ў пастаянных узаемазлучках. У ім арганічна спалучаюцца, здавалася б, узаемавыключальныя пачаткі. Мы будзем мець рацыю, калі назавём пісьменніка майстрам вострага, дынамічнага сюжэта. Але як быць з «Чазеніяў» ці «Блакітам і золатам дня»? На першым плане тут логіка развіцця пачуццяў, і менавіта яна вядзе за сабой дзеянне. Творы гэтыя можна назваць паэзіяй у прозе. Аднак не варта забывацца і на адваротнае: такі паэтычны жанр, як балада, быў у Караткевіча эмбрыёнам яго будучай прозы і драмы.

Тое або іншае сцвярджэнне, звязанае з характарыстыкай яго мастацкай сістэмы, можа так нічога і не растлумачыць у ёй, калі не будзе канкрэтызавана дадатковымі заўвагамі, агаворкамі і г. д. Таму даследчыка падліноўвала небяспека згубіцца сярод мноства прыватных назіранняў, падрабязнасцей, прыкладаў.

А. Верабей абышоў гэтыя падводныя рыфы менавіта дзякуючы таму, што ўвесь час вылучае і падкрэслівае вызначальныя тэндэнцыі творчасці У. Караткевіча. Аднак колькі бы «выйграла» яго манаграфія, калі б даследчык не проста указаў пад час разбору твораў на іх патрыятычны пафас, заглыбленасць у нацыянальную гісторыю і культуру і г. д., а імкнуўся разгледзець, як гэта выявілася ў тым або іншым яго

шай грамадзянскай пазіцыі, ад нашай грамадзянскай мужнасці — мужнасці і пісьменніка, і гаспадарніка. Давайце станем на месца таго ж меліяратара Ці кожны з нас, пісьменнікаў і журналістаў, каб лёс запыт у меліярацыйную машыну, знайшоў бы ў сабе сілы адмовіцца ад няўдзячнай, але вельмі грашовай работы? Тыя сумныя гадзі, якія газета «Правда» ахарактарызавала як гады застою, адсутнасці галоснасці, грамадзянскай думкі, адбілі ў нас ахвоту мысліць, выказаць сваё ўласнае разуменне тых ці іншых з'яў, падзей. Не, мы не раўнадушныя ці абьякаваны да той справы, якую робім, наадварот, мы да яе ставімся з душэўным запалам, аднак часта, як нейкую інфекцыйную хваробу, думшым у сабе ўсе сумненні ў неабходнасці і карыснасці для краіны гэтай справы. На маю думку, сёння самая вялікая

праблема воль у чым: калі зверху ідзе актыўная спроба ўскалыхнуць, разбудзіць у самых шырокіх масах грамадзянства, сучаснае мысленне, дык аналіз яшчэ не ўсё падрыхтаваны да такога павароту, многія жывуць па інерцыі, па звыклых старых мерках. Кожны з нас павінен пераадолець гэты парог, і перш за ўсё на справах, а не на высокіх прыгожых словах.

— Запамінаюцца, выклікаюць на роздум пасля прачытання вашага новага рамана глыбока сімвалічныя вобразы апошняга Яўвагі і зубра Сноўдалы — неўміручага, як само жыццё. Пасля вашага «Саду...» зноў і зноў думаеш пра тое, што кожны з нас адказны за лёс сваёй зямлі, за нашы карані. Дзякуй вам, Віктар Апанасавіч, за шчырую гутарку. Гутарку вёў У. ЯГОЎДЗІК

КРАСА ЗЯМЛІ— КРАСА ДУШЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

ваць. Я ў яго пытаюся: «Скажыце, калі ласка, куды вы напаяванне ездзіце: на Палессе, якое асушылі, ці на тое, што яшчэ засталася нескранутае?» Ён не чуе мяне. Я яму зноў паўтараю сваё пытанне: «Усё-такі, якое Палессе вы больш любіце — старое ці новае?» Убачыўшы, што не адкапіцца, ён злосна, праз плячо, кінуў мне: «А я люблю і тое, і другое!» Тым не менш на паяванне ездзіць, канечне, на старое...

А на апошніяе ваша пытанне

цяжка адказаць адназначна. У тым, што нярэдка адбываецца падмена спраў слоўным туманом, — некалькі прычын. І, бадай, ці не галоўная з іх — недасканаласць эканамічнай сістэмы, якая ўплывае на чалавечы характар, падладжвае яго пад сябе. Колькі разоў мне даводзілася чуць ад меліяратараў са стагам: «Раблю, бо вымушаны рабіць, а сам не магу дачакацца пенсіі, таму што бачу, ведаю: зусім не тое раблю...»

Шмат залежыць тут ад на-

якая цнатлівасць! — пабедавала Алена Васілевіч (гл. нататкі «Разбурыце словы»).

Пагаворым і аб прыемным, і аб «няёмкім» таксама.

Як крытык, па-добраму зайздросці майстэрству, з якім Васілевіч звязвае ў сваіх нататках і эсе прадметы досыць аддаленыя, розныя рэаліі жыцця і літаратуры.

«Дзіўная асацыяцыя... Не церпячы хутчэй убачыць нешта незвычайнае і радаснае, я зірнула ў ранішняе акно. На святанні прайшоў спорны дождж з навальніцай. Ён напайў прагнуўшую вясновай благадаці зямлю, клопатна ўмыў яе твар. Старацца і клопатна ўмыў кожны лісток, кожную травінку».

Я зірнула з вышнімі шостага паверхі — і знямела. Унізе, пад маім акном, соўгалася, мясіла жалезам і ўпрыцён стрыгла пляшчотны зялёны шок травы і залатыя галоўкі адуванчыкаў аблоенай бензінам тупая насілка. У руках гарадскога чалавека... — так пачынаюцца нататкі «Жыве недзе паэт...»

Вясновы замалеўка мае падтэкст, які раскрываецца ў далейшай размове пра паэзію. Паэтычны твор якраз і ёсць тое жывое, пляшчотна вырашчанае, да якога гэтак боязна дакрануцца нажом крытыкі. Лішніе казачы, як далікатна абыходзіцца Васілевіч з радкамі сваіх любімых аўтараў — С. Грахоўскага, М. Стральцова, С. Басуматравай, Л. Галубовіча.

«Жыве недзе паэт. І ўсё сваё жыццё займаецца нечым будзённым і штодзённым. Засявае і спеліць у душы вершы. І слуба, адчуваецца на тым палетку, аддаленым «ад шуму гарадскога», нялёгкай і няшчодрая занадта — пры ўсім дасягненні энцээр, нават і ў сучаснай паэзіі...»

Спелае зерне — верш, паэт — себці. Формула сціплага характара нягучнай «прыземнай» лірыкі. Відаць, не трэба было іншай ацэнкі, але ж якая спакуса яе праставіць!

«Усе працятаныя вышэй вершы — на мой погляд — і пазначаны гэтым сумарным Знакам якасці».

Тут на нейкі міг нібыта мільгануў мне ў вочы бліскучы нож бензакасілка...

Вобраз павінен нараджаць вобраз. Вось што натуральнае для эсэістычнай манеры пісьма. Такі шлях прыводзіць да вышнёй, часам не зусім завершаных, затое трапіных і ёмкіх.

«Што ёсць — паэзія? Улада над намі і нашымі пачуццямі?»

Вышыня, да якой і мы, разам з паэтам, уздымаемся на крылах?

Ачышчэнне і ўзнясенне душы? А разам усё ўзятае — сцверджаная высокаяй вобразнай мультурнай неардынарнай мовы высокай энергіі духу, якая праменьніца не толькі з радной вершы, а яшчэ мае здольнасць даваць зарад такой жа энергіі і хараства жыцця, і неагляднай авагі адольваецца ўсё яго рыфы і таму таксама, хто схіліўся над паэтычным радком? («Таёмнасць агню»).

Вось так, менавіта са знакам пытання, як бы прапануючы суб'ектыву працягнуць пошук вызначэння.

Яшчэ адна зайздросная здольнасць крытыка: пра што б ні ішла размова, падключыць да яе сумежныя праблемы ці хаця б адной рэплікай адгукнацца на іх. І спахапляцца:

«Але я зноў падалася ў другі бок...»

Вось гэта ўжо і лішняе — прасіць прабаўнення. Бо «ў другім баку» якраз шмат цікавага.

Супастаўляюцца «цяперашнія і даўнейшыя» — моладзь 80-х і даваенны часоў; крытэрыі параўнання — цікавасць да кнігі. Прысуд нібыта не на карысць новага пакалення, але не чытайце гэтыя радкі як чарговы заклік у адрас сучаснай моладзі. Письменніца трывожыцца аб дзейнасці друкаванага слова. І яшчэ — даверліва дзеліцца лёгкай настальгіяй аб той пары, калі былі яшчэ ў модзе сямейныя чытанні ўслых, калі да сустрэчы з добрым творам рыхтаваліся, як да свята.

«...Я азіраюся на тыя ўжо бясплодныя далёкія гады свайго (і маіх аднагодцаў) галоднага і халоднага маленства і юнацтва: якія захалпючыя, якія найшчаслівейшыя дні зведала яно! І мне шкада сёння маіх унукаў, шкада іх пакаленне. Яно завалена цацкамі, аглушана самымі фантастычнымі «фонамі» і «рокамі», а «тэлек» сваёй блакітнай спакусай адбіў у яго цікавасць і зрабіў абываемым да Кнігі» («На ўсё жыццё»).

Я б не спытаўся толькі абвінавачваць ва ўсіх бедах «тэлек», бо новы від мастацтва, якім па сутнасці з'яўляецца ТБ, нарадзіўся, каб узбагаціць духоўны свет чалавека. Падзівіміся лепш, з якой энергіяй гэты маленькі працаўнік якраз прыцягвае ўвагу гледачоў да літаратуры. А ў тым, што яго няма на маганні часам маюць парадаксальна адваротны эффект — не ягоная віна.

Яшчэ адзін з клопатаў, якім «у дужках» дзеліцца Васілевіч, — недатыкальнасць асобных літаратурных аўтарытэтаў.

«Замачавалася і надзейна існуе нейкае ўжо непахіснае табу. Тое і таго можна крытыкаваць. Гэтае ж і гэты (як жонка Цэзара!) вышэй папроку і дакору» («На ўсё адгукнацца, адначай»).

Нівеліруюцца ацэнкі, складваецца нерухома стэрэатып у адносінах да жывой асобы пісьменніка. Закасацца стаўленне да класікі пранікла і ў школу, дзе на працягу ўжо не аднаго дзесяцігоддзя па аднолькавай схеме прапаруюцца Чашкі і Балконскі, Лабановіч і Алейка. Не такое ўжо і нечаканае параўнанне ўрокаў літаратуры з анатамічным тэатрам (у абразку «Незахмурана вышыня»). Гаворка, дарэчы, тут ідзе пра «школьнага» класіка — Льва Талстога. Аказваецца, яго можна ўспрымаць і гэтак — праз

незахмураны зрок эмацыянальнай памяці. Вось так чытаецца слава «Хаджы-Мурат»:

«Мне заўсёды здавалася, што я ўяўляю тую дарогу, па якой Леу Талстой вяртаўся дадому, з данладнацю да кожнай повараткі, да кожнай надобінкі; што ішла тая дарога не інакш як з-пад Булгашчыны (не нашага лесу), абмінала старую таямнічую нашу Дуброву, выходзіла на Доўгія Нівы і потым з невялікага пагорка кіравала ўжо да Кароткіх Ніў... І вось там, недзе за дубровай, з краю палетка, размінаючыся са стрэчнай падвой, і пераехаў няўзнак молам чужоўны малінавы куст дзядоўніку, можа, мой дзядзька Мікалай, можа, нанцаў Тодар, а можа, стары Васіль Гурын...»

Нам яшчэ не стае гэткай жа неапраўданай ва ўспрыманні сваёй класічнай спадчыны. Ба чым часцей швы і стыкі ў структуры мастацкага твора, радзей абдымаем яго пачуццямі, уяўляем яго часткай свайго ўнутранага свету.

Серый літаратурных партрэтаў, выкананых Васілевіч, запінаюцца некаторыя праблемы ў нашым веданні сваіх класікаў.

Іван Мележ у сваё апошняе гадзі:

«...Колькі разоў у выдавецтве, куды ён ішоў часам «як на вайну», ён паўтараў: «Кепска адчуваю слабе... Можа, новай кнігі ўжо не дачакаюся...»

Лепш за ўсіх дактароў ведаючы, што жыцця яму адпущана ўжо нямнога, ён усё ж спадзяваўся, ён з такой верай прагнуў пачуць кожны раз такое патрэбнае яму прэрэчэнне: «Як гэта не дачакацца новае кнігі? Каму ж тады і чакаць...»

Жыццё класіка няпростое, яно нічым не нагадвае бясхмарнае шэсце да п'едэстала ўсясветнага прызнання. Акрамя звычайнай стомленасці, на плячах яшчэ цяжар славы, а значыць, падвойна адказнасці за кожнае слова, душэўны рух. Алена Васілевіч гаворыць пра моцнае творчае здароўе Мележа, якое абараняла яго ад хваробы «забранзавеласці».

Мележ не дзяліў сваё «я» паміж дзюма рэальнасцямі: светам, дзе жылі ягоныя героі, і сапраўдным жыццём. Аднолькава шчыры быў перад чытачом і перад таварышамі па яру. Ведаў, што адно толькі вымаўленае ім слова можа абнавіць — або адабраць надзею ў пачаткоўца. Таму быў бязмежна тактоўны ў адносінах да маладых. Хаця і яму, як і кожнаму на гэтай зямлі, даводзілася памыляцца.

Васілевіч малюе не ікананічны партрэт; перспектыва паўтаны нададзены ім пачуццём і памяццю аўтаркі.

Якуб Колас у Каралішчавічах, у кампаніі з дзецьмі, з якімі сябрае, але без тэатральнасці, без «сюсю». І гэтак жа па-свойску выпытвае ў маладой пісьменніцы адказу на свой неспайко: «чаму гэтыя цяпераш-

нія жанкі не займаюцца сваёй спрадвечнай справай — не трымаюцца дому і сям'і, а хапаюцца за ўсё на свеце, некуды ўсё плішчацца, немаведама чаго дамагаюцца, каб хаця не апырэдзілі мужчыны...» («На ўсё жыццё»).

Чараўнік Янка Маўр — загадка аб ім прапанавана і вырашана ў эсе «Рамантык-гуманіст». Ён запрашаў чытача ў далёкія вандровкі: у Новую Гвінею, Інданезію, Чылі, Кітай, Цэйлон, Італію. Таямніца ў тым, што настаўнік географіі і вялікі кніжнік, Янка Маўр ніколі не рабіў кругасветных падарожжаў, а свае кнігі пісаў у Мінску, у пакойчыку на Новамааскоўскай. Цуд мастакоўскай фантазіі, які нагадвае і аб феномене Ж. Верна.

Нечаканае, вартасць здзіўлення адкрываю ў нарысах і эсе пра К. Чорнага, М. Лынькова, Я. Скрыгана, І. Шамякіна. Аднак жа сустракаюцца ў зборніку і такія матэрыялы, у якіх пры ўсім жаданні не бачу адкрыцця. Проста артыкулы «з нагоды», эмацыянальныя развагі вакол юбілейнай даты. Няўжо зборнік задумваўся як том будучага поўнага збору твораў?

Ганю прэч гэтую думку, бо веру ў шчырасць аўтаркі. Пачуццё і густ — яны рухаюць яе крытычнае пярэ.

«...Дзень той у мяне быў святоточны».

Ці кожны з нас скажа гэтак пра сустрэчу з добрай кнігай? А Алена Васілевіч у нататках «Тварыць словам» проста радуецца прозе М. Клебановіча. Захапляецца смакам мовы, рытмікай перыяду, маляўнічасцю і пластыкай вобраза. Каб канчаткова ўпэўніцца, якая проза падабаецца Васілевіч, варты прачытаць нататкі «Першыя кнігі празаіка», «Багацце проза, багацце...», «Таварышу па яру», прысвечаныя творчасці М. Філіповіч, Я. Леці, М. Воранава. Проза «густая», у ёй дбайна прыгнаны адно да аднаго дэталі сялянскага побыту, высвечваюцца характэрныя рысы нашага старога знаёмка — чалавека вёскі. Добрая проза. Праўда, можна пісаць і іначай. Можа быць добрая проза на іншы густ. Яна можа здацца рацыянальнай, халаднаватай, але і ў яе знойдзецца чытач, у тым ліку і чытач з пашыраным дыяпазомам эстэтычнага ўспрымання — той жа «крытык-прафесіянал».

«...Нямае, нават самай найвышэйшай літаратуразнаўчай кваліфікацыі спонуданне ВАКОЛ гэтага, неаўторнага Слова, не здольна нікога пераканаць у яго сапраўднай цане. Так, як яно гэта робіць само», — чытаю ў нататках «Тварыць словам».

А я — за «спонуданне». Калі яно кваліфікаванае, калі не толькі канстатуе «падабаецца — не падабаецца», але і шу-

кае адказ: чаму?

«Старанна пералічыўшы рэчы, мы выйшлі на двор, каб упэўніцца яшчэ і ў наяўнасці каня, саней і воза, а таксама і павеці і агароджы». Крытык хваліць гэтыя радкі М. Філіповіч за «цёплую фарбу гумару». Мне ж ад гэтай даволі грувасткай канструкцыі дыхае холадам, асабліва не гучыць гэтае газетна-фельетоннае «ў наяўнасці».

Што ж атрымліваецца? Эсэістыка мае свае натуральныя межы, па-за якімі знікае яе ўсемагутнасць. Выдаткі множацца, калі страчваецца жарнавая чысціня, і эсе пачынае хіліцца да той самай «прафесійнай» крытыкі. Прычым пазычае ў яе далёка не лепшыя прыёмы. Вось нязвычайная размова пра дзіцячую літаратуру («На ўсё адгукнацца, адначай») раптоўна абсякаецца даўжэзным, у 40 прозвішчаў (!), спісам. Зразумела, хацела нікога з дзіцячых пісьменнікаў не пакрыўдзіць і не забыць, але што чытачу гэты рэзультат?

Між тым адна з місій крытыкі — нястомна выяўляць у літаратуры непаўторнае. Чыйму б яру не належала крытыка — пісьменніку ці «прафесіяналу».

«...Як, дарэчы, адрозніваюць іх, гэтых людзей, з іх непахісным «магдэбургскім правам», якім на плошчы якога-небудзь аднаго газетнага падвала дазваляецца раптам «то вознести тебя высоко, то в бездну бросить без стыда?» Чарговы каменьчык у наш «крытычны агарод». Такіх у зборніку няма.

Апошнім часам стала павальнай звычка даваць дыхту крытыцы, ды не верыцца, каб Алена Васілевіч проста паддалася ўплыў літаратурнай моды. Таму не лічу крыўдным напрок рэцэнзентам у «леності» і «непапулярнасці». Гэта — ад веры ў стваральныя магчымасці крытычнага слова. Насуперак сваім жа некаторым палемічным выпадкам, пісьменніц не аспрэчвае патрэбу і ў грунтоўнай «акадэмічнай» крытыцы. Патрэбен і чэрствы хлеб навуковага аналізу літаратуры.

На тым можна, як кажуць, спыніць спрэчку. Падзякаваць аўтарцы. Акрамя многага іншага, і за тое, што, пры ўсёй сціпласці, усё ж адкрыла адну з таямніц свайго майстэрства: «...У сваёй творчай «лабараторыі» я вылучыла б такі высокакаштоўны элемент, як любоў».

«...Жыве недзе пісьменнік. Любіць, хвалюецца — жыве. Роздумам аб жыцці і літаратуры дзеліцца з чытачом, шчыра, без хітрыкаў. Як і мае быць».

Пятро ВАСЮЧЭНКА

Аднак, усцешвае тое, што сённяшні вельмі заняты чытач нене, ды і возьмецца за пяро, каб выказацца ў сувязі з той ці іншай публікацыяй.

«Гэта чужоўна, што вы змясцілі ў «ЛіМ» артыкул аб «Нашай Ніве», — піша Мікалай Таранда з Гродна, звяртаючыся да аўтара артыкула «Народная газета» Алега Лойкі. — Ваша прапанова аб яе факсімільным выданні — вельмі своечасовая і заслугуе, на маю думку, шырокай падтрымкі».

Дарэчы, аўтар ліста, кандыдат біялагічных навук, прызначаецца, што да нядаўняга — часу амаль не ведаў пра існаванне такой газеты, як «ЛіМ». Вось дзе «інфармацыя для роздуму!» Ці то што тыднёвік у нечым не адпавядае духоўным інтарэсам сучаснага інтэлігента, ці то яны — духоўныя інтарэсы — да такой ступені выключаны са сферы нацыянальнага? І хіба толькі навукоўцы не ведаюць падчас пра існаванне «Літаратуры і мастацтва»? Вельмі верагодна, што яго не трымалі ў руках і многія з тэатральнага, музычнага, маста-

коўскага асяроддзяў, у тым ліку і ў сталіцы. Пытанне, як бачым, сур'ёзнае, яно патрабуе даследавання і вывучэння. З дапамогай сацыялагаў у наступным годзе мы да яго звернемся.

А вось ліст іншага крыху плана. Ён належыць маскоўскай студэнтцы Святлане Семянюк. Яна нарадзілася і вырасла ў Беларусі, цяпер вучыцца на мехмаце МДУ. Што тыднёвік чытае рэгулярна. С. Семянюк адгукнулася на публікацыю верша Пімена Панчанкі «Ратуіце нашы душы!». Перад намі той радкі выпадак, калі чытач не зусім зразумеў паэта і таму не прыняў выкрывальнага пафасу яго твора.

«Аўтар верша, — піша студэнтка, — адзін з любімых маіх паэтаў. Успамінаюцца яго чужоўныя, вядомыя са школы «Белыя яблыні». Цяжка ўявіць, што аўтар цёплых, чыстых, душэўных радкоў мог так напісаць пра нашу моладзь. У вершы гаворыцца, што цэлае пакаленне вырасла распуснымі гультаямі, што яно гіне. Хіба гэта пра нашу моладзь? Хіба гэта пра нас? Як можна такое

пісаць, ведаючы пра падзвіг камсамольцаў у час аварыі на Чарнобыльскай АЭС, пра камсамольскія будоўлі, пра ўклад моладзі ў справу міру?»

З нагоды гэтага ліста хацелася б нагадаць адну вядомую ісціну: здарэецца, што творы публіцыстычныя, завостраныя выклікаюць непрыняцце і неразуменне, вакол іх падчас узнікаецца цэлы шквал спрэчак і дыскусій. Успомнім рэакцыю часткі гледачоў на фільм Р. Быкава «Пудзіла». «Яны не такія!» — хорам даводзілі дабрачынныя бацькі і настаўнікі, маючы на ўвазе сваіх дзяцей і выхаванцаў. Але ні вядомы рэжысёр, ні народны паэт Беларусі не ставілі перад сабой мэты ачарніць, прынізіць сучасную моладзь. «Моладзь — наш народ», — сцвярджае паэт, у яго вершы бачыцца нам глыбокая павага да моладзі, бацькоўскі боль за тых, каго мы прагледзелі — і бацькі, і школа, і камсамол.

Філолаг А. Кулеш з Мінска піша пра рэпартаж М. Мятліцкага «Глыбокая плынь» з раёна аварыі Чарнобыльскай АЭС.

«Цікаваць да рэпартажа, — паведамляе чытачка, — узмацнілася вялікім уражаннем ад артыкула Б. Алейніка, які перад гэтым быў апублікаваны «Літаратурнай газетой». На жаль, лімаўскі матэрыял чытачка засмучыў. «Што ў ім новага? — пытаецца яна. — І пра перасяленне, і аб работах па дэактывацыі мы ўжо чыталі і чулі. Адчуваецца, што аўтар не ведае, што сказаць ад сябе. А ён жа піша пра лёс сваёй роднай вёскі...»

Справа, відаць, не ў тым, што ў матэрыяле М. Мятліцкага мала новага (у плане навізна ніякі жанр не ўгоніцца за звычайнай інфармацыяй). Ісцотней, на наш погляд, тое, што паэт, магчыма, не знайшоў адпаведнага тону, расказваючы пра чарнобыльскія падзеі. Што ж, пра народную бяду пісаць цяжка. І ўдваі цяжэй, калі ў аварыйнай зоне аказваецца родная вёска.

Адрозна ад дзве лімаўскія публікацыі адгукаецца У. Прахарэнка, які таксама жыве ў

сталіцы, — на артыкул А. Казловіча «Сумую па такім рэдактары...» і дыялог Р. Баравіковай і М. Тычыны «Кнігі становяцца на паліцы...» Абодва выступленні, на думку чытача, разглядаюць паралельныя пытанні: аўтар-рэдактар-кніга-чытач. Прааналізаваўшы асноўныя моманты артыкула і дыялога, У. Прахарэнка паварочвае гаворку ў даволі нечаканай рэчышча. Аўтар ліста перакананы, што працаваць у выдавецтве намнога цяжэй і адказней, чым у часопісе. У. Прахарэнка лічыць, што наступе час стварыць для выдавецкіх работнікаў адпаведныя ўмовы для працы. Толькі тады, кажуць словам А. Казловіча, рэдактар наршце стане «саўтарам пісьменніка».

У заключэнне кароткага агляду пошты нагадаем: аблічча што тыднёвіка ў многім залежыць ад вас, дарагія чытачы, — ад вашага нераўнадушша, актыўнасці, ад вашага жадання спрыяць развіццю роднай літаратуры і мастацтва.

АДДЗЕЛ КРЫТЫКІ

Сяргей ЗАКОННИКАЎ



Паэма, над якой працаваў апошнім часам, шматпланавая. Углядаючыся ў надзвычай складаны, кляпатлівы будзень перабудовы жыцця нашага грамадства, асэнсоўваючы сацыяльныя і духоўныя кантрасты капіталістычных краін, дзе давялося быць аднаўляючы ў памяці мінулае роднай зямлі, майго народа, хацелася перадаць

напружанасць і драматызм сённяшняга быцця чалавецтва, якое падышло да кульмінацыі ў сваім развіцці. Сапраўды, ніколі яшчэ мы, зямляне, не стаялі ля мяжы, за якой можа згинуць разам з намі спрадвечная надзея на працяг, на лепшую будучыню. Перад грозным дыханнем нашага жорсткага, суролага часу кожны чала-

век павінен рашуча вызваліцца ад сытай заспакоенасці, абывавацкі, чэрствасці, пачынаць актыўна змагацца за гуманістычныя ідэалы, справядлівасць, за жыццё і мір на Зямлі. І гэта не высокая словы, а рэальная неабходнасць.

Прапаную ўвазе чытачоў штотыднёвіна старонкі з паэмы.

АУТАР

КУЛЬМІНАЦЫЯ

Дваццаты век на схіл рашуча верне, Ды белы свет ад жаху не аслеп. Упарта людзі сеюць, спеляць зерне, Пражыты дзень вячае чэсны хлеб.

Яшчэ ў палёце маладым, імклівым, Нібы сама дзіўвецца з красы, Ускідае зямля палеткаў грыву — Плывуць між зор і шэпчуць каласы.

З крыніц глыбінных спеўна сіла рвецца, Яе не цішаць спёка, халады. І неспазнанай радасцю здаецца, Як і даўней, глыток жывой вады.

Атрутаю не спісанае ў рэтра, Да скону заручонае з жыццём, Сілкуе грудзі шчодрое паветра Дарытлівасці вечным пачуццём.

І чалавек, прывучаны старацца Адажна несці долю на плячах, Захоўвае,

як бласлаўленне, працу, Якая розум выправіла ў шлях.

І колькі б ні ціла зарой усходаў, Заходаў ні сыходзіла на скон, Суровай геніяльнасці прыроды Душа аддасць без вагання паклон.

Яна гарыць адчайным захваленнем, Бо ведае малы прамежак свой. Стагоддзе нават — крохкае імгненне На цыферблаце вечнасці нямой.

І я ўбіраю добрыя прыкметы, Зямлі шаную згублены спакой, Зліваючыся з неабдымным светам Крывінкай кожнай, жылкай трапяткой.

І рэкі, як працяг набраклых венаў, І неба, як разліў маіх вачэй... Рассоўвае абмежаваня сцены, Істота прагне жыць смялей, шпярчэй.

Ды б'юць у твар далёкія зарніцы, Кржууюць сэрца

Болю бальшакі, І подых нечуванай навальніцы Кранаецца даверлівай шчакі.

Жыццю зямному сёння прама ў грудзі Нацэлена варожасці кап'ё.

І ты чужым сумленнем не адбудзеш, Патрэбна мець балючае, сваё.

І кожны з нас цяпер не мае права Маўчаць або ружовенька маніць. Эквівалентам нейкім іншым праўду У гэтым свеце нельга замяніць.

Імчыцца век апошняй электрыччай, Але скрозь гул трывожыць чуйны слых Няспынная святая пераклічка Ратаю, Вояў — мёртвых і жывых.

Дыхне з палёў славянскіх вечным Словам, Заб'ецца сэрца ў рытме галасоў, Абшчэпленае, як вязьмом жытнёвым, Вялікай крэўнай повяззю часоў.

Зямля мая... Паклон усім вытокам, Што вызвалілі лёс мой з нематы, Бо ведаю: за кожным людствам крокам — Святло тваёй высокай дабраты.

Той еднасцю, Што ад пары паганскай Цячэ ў крыві,

Я нораў твой люблю, Што б ні было, Ты з мудрасцю сялянскай Прымаеш семя ў спелую раллю.

Я плоць ад плоці Глебы цёмна-шэрай, І прыцягненне верне зноў сюды. Але пакуль жыў — будую веру, Як засцярогу ад сляпой бяды.

Вучуся ўсё, што свет няўдала робіць, Лічыць не нейчай, а сваёй віной, І промах найглыбальнейшы, І дробязь Аплочваць самай дарагой цаной.

Каб існаваць у часе і ў прасторы, Шчыруй,

планета, на жыцця сябе, А мне пакінь свае пакуты, гора... Я выклікаю памяць на сябе.

Зямля мая... Хачу прызнацца шчыра, Што часам цяжка з болем саўладаць. Стаў на крыло маіх пагодкаў вырай, Але прагалаў колькі ў ім відаць.

Ад згадкі стане сіратліва неяк, Што небыццё нікога не міне, Што згасне Сонца, Ты заледзянееш, Галактыку прадонне паглыне.

Падумаю — і сэрца халадзе, Але тады насуперак бядзе Душа пускае парастак надзеі, Што чалавечы плён не прападзе.

З блакаты жорсткай выйсце знойдзе розум.

Інакшы ход прадбачыць не магу, Бо нават у бязважкасці варожай Жыццё сваю не страчвае вагу.

У градалётах і метамарфорах Працягнецца яно,

ПРОЗА

РАНИШНІ разязюлены лес. Адна з іх села на востры вільчык яліны і — першы раз бачыў такое — кукавала там, ад руплівасці ра- стапырыўшы крылы.

Успомніўся такі малюначак у першай чытанцы на роднай мове.

Салавей над самым Нёманам, у ку- стах. Цмокае, лузгае, цёхкае!..

А далей пад сонца, што вызіркае з-пад цёмнай хмары, якая ночку да- ждыла, у шчодрой, сонцам прасякнутай, цёплай сырасці — у той імгле хва- люючы скрыгат жураўлінага пераклі- ку.

Ці яны там недзе стаяць у траве, ці нізка над ёю лятуць, — як быццам едуць па стэпавых дарогах «Слова пра Ігаравы паход»? Не апоўначы, не спу- джаных лебедзяў крык, а іхні і цяпер...

Ночку яна не разбудзіла мяне, бо я не спаў, — сказала ў цемры, з поўнай упэўненасцю малых, што іх, вядома ж, чуюць: «Дзед, хачу да цябе!» Узлёў да сябе. Аказалася, што ёй прысніўся страшны сон: свіння з вялізнай, раз- зяўленай пашчай. Ледзь не адразу, у поўнай бяспецы, малая заснула.

Уранку пра гэта мне нагадалі ясе- нінскія радкі:

В тихий час, когда заря на крыше, Как котенок, моет лапкой рот...

Пра цішыню, красу прыроды і ма- ленства ўжо неаднойчы добра і выдат- на сказана.

А пра іншае хіба ж не гаварылася? Трэба, хачацца паўтараць. Як паў- тараецца ў порах года краса прыроды і ў пакаленнях краса маленства.

Нават цагляна — свежая, чырвоная, шурпата моцная, — калі яе ўзяць на далонь і ўспомніць, што яна — спалу- чэнне зямлі і агню, здасца адзнакай радасці жыцця.

Вёсачка ўся ў вялізных букетах бэ- зу.

На сцезцы паміж плотам і абрывам да ракі пастаяў пад дрэвамі, слухаю- чы ранішняга салаўя. Спеў яго, як заў- сёды, чуецца мне не суцэльнай пес- няй, а нібы настройкай на яе, тое, што называецца каленамі. Як вершы ці мі- ніяцюры ў цыкле.

Вельмі проста ўявіць адчыненае ак- но ў адной з гэтых ціхіх хат і чалаве- ка, старога, хворага не на жарты, а так, як хварэюць працоўныя людзі, га- товага ўжо або і не надта гатовага да адыходу з жыцця, і ўдзячную радасць

яго, і горкі сум — пад гэтую салаўіную песню. У мясціне, дзе ён так доўга жыў, так многа працаваў, гараваў і грашыў, і быў шчаслівы, — у родным яго кутку, які так часта здаваўся яму прыгожым, аднак, — зноў жа здаецца мне, — ніколі яшчэ не быў такім чароў- ным, святочным, як сёння...

Вярнуўшыся дахаты з малаком, па-

перамовах з кожным новым пасажы- рам. Слова, два, тры, а ўжо і відаць, што чалавек у добрым настроі, і гэта перадаецца іншым.

Заезд з дарогі ў вёсачку, каб пры- хачіць каго-небудзь і там. На зялёнай палыне стаіць адна толькі цётка. І на- сатага трохі, і цёмная з твару, як ва- рона ў квяцістай хустцы. Увайшоўшы,

дзе справа лес, а злева высокае сіва- зялёнае жыта ў расе, а над жытам — далёка і нізка — зноў раніня сонца.

Успомніліся «Ягады» Талстога. Ні- быта галасы пачуліся: «Очарование талантливога пустячка?» «Мастацкая слабасць старога аўтара «Вайны і мі- ру»?» Калісьці, з паўвека таму назад, з бярозавай неакоранай этажэркі ма- ладой настаўніцы ў вясковай школе прыйшла ў нашу хату яшчэ адна кніга на польскай мове. Гэта быў Леў Міка- лаевіч: «Сзуја вина?» («За што?»), «Rekruci» («Песни на деревне») і «Jagody». Не было тады аніякага раз- вавання — ні чужога, ні свайго, — ці мацней гэта, ці слабей у найвышэй- шага: было яшчэ адно захваленне про- стым і глыбокім. Было, вярталася яно, тое юначы захваленне, і пасля, хоць і мы ўжо крыху пасталелі. І трагеды- яй першай з названых рэчаў, і мудрым смуткам другой, і сонечным зайцам, які напалохаў, насмяшыў малых — у трэцяй.

Унучка не есць. Бабуля пачынае расказваць малой пра яе тату, які ён быў малы, і харошы, і смешны. Пад гэты вяслы расказ малая неўзаметку з'ела ўсё.

— Во, — радуецца старая, — а ка- жучы, што салаўя казкамі не кормяць. Кормяць!

На шэрым, каравым хрыбце старо- га, нізкага даху з драўні раптам села берасцяначка. З маленства знаёмая, любая вясёлунка, з якой так прыемна было перасвітвацца, вітаючы вясну. Часцей за ўсё не бачычы яе ці заўва- жаючы здалёк у голлі з першым ліс- там.

А тут жа так блізка, і не байца мя- не. І праспявала нават — пакуль палы- цець, знікнуць, застацца толькі гола- сам сваім, сваёй нястомнай, гарэзлі- вай вяселасцю.

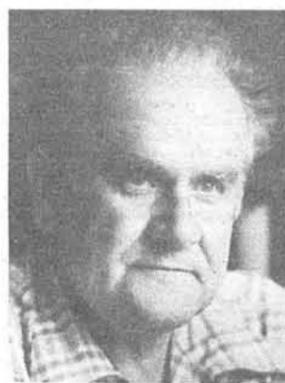
На верхняй драціне электраліні, над зялёным агародам, дзе ўжо і буль- ба цвіце, і мак, і півоні, пад чыстым ранішнім блакітам сядзіць ластаўка. Зрэдку чырвынне штосьці, паварушыць крыльцамі, а то ўсё ў патольным спа- коі.

А ў недасяжнай вышыні над ёю, так далёка, што і не чутна яго, белым сцяжком пара блакітну самалёт.

Яна — вечнае штосьці, нявінна ояс- спрэчнае.

А ён нагадвае пра неспакой, балю- чую трывогу часу...

Даволі задрыпаны дзядзька пасе ка-



Янка БРЫЛЬ

Дзвезары

куль малыя спяць, а бабуля корпаец- ца на кухні, я, у ціхі свой, свежы час зноў узяўся за Эмерсона, — якраз раз- вагі пра красу прыроды.

Па старому звычаю, чытаючы, хо- чацца сёе-тое адзначыць на палях, а то і выпісаць, як цяпер, нават і пера- класці:

«Дайце мне здароўе і адвядзіце толькі адзін дзень — я зраблю нікчэм- на смякотным раскошу імператарскіх палацаў.

...Прырода працягвае рукі да чала- века і абдымае яго, толькі б думкі яго былі не менш велічныя.

...Вось што такое мастацтва — пры- рода, якая прайшла цераз чалавечую прызму».

Ранняя, церпкая раніца. Сонца — над самым лесам.

Шафёр старога вясковага аўтобуса мог бы быць і проста маўклівым, і важным, — ніхто да яго нікога не меў бы. А ён вяслы, што працяўляецца ў

кладзе каля шафёра дробязь.

— Тры? — пытаецца ён.

— А навошта мне тры? — здзіўля- ецца яна.

— Назад жа паедзеш! Яшчэ каго возьмеш!

— Тады і будзе тоё, — яна як быц- кам усміхнулася.

Прыгадалася «святосьць вяселья» — у Талстога. Бо я яшчэ быў і ў тры- вожным настроі.

Я не спудзіў яго — шэры выбег на маю дарогу з бакавой, спакойна, як і не ўбачыўшы мяне, падбег трохі ўпе- рад і гоцнуў у лес.

Два тыдні ў вёсцы, і на курапатку я ўжо наткнуўся блізка, і на вожыка, і шпакі ў нас вядуцца пад шыферам, і ластаўкі прымасціліся над акном, і бусел на ліпе падабаецца, як па-хла- печы, аднак... Аднак таго зайца не- не ды ўспомню зноў. Здаравенны і вушы тырчаць, як два расстаўленыя пальцы Неспалохана, вясела гоцае па дарозе,

І страшным злом
Не скончыцца рыбок праз чорны морак,
Пагоня за прасторай і святлом.

Здабытае пакутай неймавернай
Жаданне жыць бясконца
Не засне,
Рукой пазнання скрозь зямное зерне
Рассеецца па зорнай цаліне.

Яно і праз мільярды год прарвецца,
Не згубіцца ў касмічнай немаце
І сілай маладою развінецца
Так, як трыпутнік на цярдвой вярсеце.

Наступіць час, калі ў глухім Сусвеце,
На зорках, што таемнасцю мігцяць,
Народзяцца зямлян адважных дзеці,
Каб спасцігаць вялікі сэнс быцця.

Зямля мая...
Не ўсё шапталі вусны,
Што я хацеў табе адной сказаць.
Ды ведай, што маёй любові вузел
І смерць ніяк не зможа развязаць.

З табой лячу пад знакам Задзяка,
І мне не мінаваць журбы і ўдех —
Не сорамна слязою ціхай плакаць,
Не боязна дарыць каханай смех.

Хвілін сныжыны падаюць,
І спее,
І хутка прагрыміць гадоў абвал.
Ну, што ж, няхай.
Мне не патрэбна дзея,
Калі вядомы да драбніц фінал.

А ўсё, што перажыў, хоць надта вэжка,
Парой перамагаючы сябе,
Настойліва,
Упарта, як мурашка,
У новы дзень цягну я на гарбе.

Былога ношка
Плечы мне ўгінае,
Такая доля ў памяці ганца.
Жыццё!
Ты — кульмінацыя скразная
Ад самага пачатку да канца.

І я зямлёй сваю сілкую смеласць,
Ды неспакойны наш агульны дом.
Як ластаўка пад небам пачарнелым,
Трыміць душа, пачуўшы дальні гром.

Што маю на сярэдзіне дарогі,
З якой не ступіць кудысьці ўбок?
Па поўніцы балючае трывогі
І радасці зусім малы драбок.

Груз ядзерны,
Хімічны і нейтронны, —
Усё на аднаго, вось і жыві.
А я пад ім такі безабаронны,
Бо плоць мая —
З касцей,
Бялку,
Крыві.

Але пакуль варожасць застаецца,
Жывуць звары пад маскамі людзей,
Паміж дабром і злом у вечнай спрэчцы
Няма слабых байцоў,
Малых падзей.

Чакаць не варта трапяткога ўзлёта,
Калі ідуць пад кулі, на драці.
Душу патрэбна накружаць работай,
Якой даць рады можаш толькі ты.

І я ўступіў у тое апалчэнне,
Што прыкрывае белы свет сабой.
Вяду свой бой мясцовага значэння,
Каб не пачаўся ўсёзішчальны бой.

І я пішу,
Балюча сэрца б'ецца.
Пішу крывёй, не дзеля барыша,
Бо ведаю, што недзе адгукнецца
Маёй душы
Шчымыліва душа.

Мяняць свайго каня на пераправе
Я, хрышчаны бядою, не прывык.
Бо лёс не перапаша,
Не правіш,
Як скрэманы, цярплівы чарнавік.

Але я веру да апошняй кропкі,
Што нават гэты сціплы мой радок
Абернецца святла патрэбнай кропляй,
Якая дапаможа знішчыць змрок.

Палае час,
Ён апякае пальцы,
Вядзе далей замлелую руку.
Паперадзе ідзе праз сэрца памяць,
І кожны крок не ў след — па цаліку.

Пішу, а за вакном завеі ўсплэскі,
Ды мне відно і ў цемені начной.
Уся планета — гарады і вёскі,
Як на далоні,
Зараз прада мной.

Далёкі ўсход ажыў,
Там людзі ўсталі.
Еўропа змогла ціхне спакаяцца...
Жабрак у Рыме спіць на п'едэстале,
З якога час змахнуў і караля.

Пакаў пад галаву свае манаткі,
Паставіў чаравікі наўскасцяк,
І свеціць чалавецтвау голай пяткай —
Сюжэт не для рэкламы.
Гора знак.

Над Ронай ліхтароў няяркі плюскат,
Ліёнскі дождж змывае пыл з вакон.
Жанет прыціхла з льялькай беларускай,
Закалыхаў яе глыбокі сон.

І ты згадаеш з памяццю ў саюзе
Адно з жыццёвых, радасных прыкмет —
Яшчэ спяваюць пёўні ў Сіракузе,
І роднай вёскай раптам здасца свет.

Але не дрэмлюць грозныя ракеты
Пад коўдрай акіянскай і зямной,
Варочаюцца ў чэраве планеты
І колюцца драпежнасцю дурной.

Дык што?
Смуродны пах апошняй бойні
Ці чысціню душы,
Паветра,

Рэк, —
Што, чалавецтва, возьмеш у сабойку,
Каб з ёй ступіць у дваццаць першы век?

Хоць, кажуць, раница мудрэй, чым вечар,
Рашай — жыццё пастаўлена на кон.
Хай слова скажа ўсезямное веча,
Яго сумлення непадкупны звон.

Зямля мая...
Світанні і змярканні,
І дзень клопотны,
Звонкі, нібы медзь...
Што б ні было, а наша існаванне
Усё-ткі сэнс навечно будзе мець.

Калі прастора зладзіць перазовы,
Мінулае ў адну ссукае ніць,
То родны гук маёй балеснай мовы
Яшчэ з цымбалаў часу празвінець.

І недзе там — у вэрхале і гуле —
Камусці зачаруе слых і зрок
Журботны голас шэрае зяюлі
І спаконвечны сіні васілёк.

І, можа, я крылатае пылінкай,
Вярнуўшыся з няведаных дарог,
Прылягу на знаёмую сцяжынку,
Што матчын абцалоўвае парог.

Я цвёрда веру ў шлях кругазваротны —
Жыццё нічым не знішчыць, не забіць.
І нават час бяссільна і самотна
Перад маёй адвагаю стаіць.

Адвагі гэтай ёсць свая прычына,
Далоні долі чую на плячах.
Раптоўная,
Як першы снег,
Айчына
Святлом высокім паўстае ў вачах.

Красуй,
Зямля,
У залацістых промнях
І чалавечай мудрасцю сталея...
А мы павінны жыць,
Любіць і помніць,
Павінны помніць, каб ляцець далей.

ровы, адбываючы радуюку. Пагаварылі з ім. Быў ён шыкоўным польскім уланам, быў і савецкім нешыкоўным пеханцам, перажыў і пачатак другой сусветнай вайны, у верасні трыццаць дзевятага, і заканчэнне яе, з лета сорак чацвёртага. Усяго было, а васьмь спыніўся на адной рукапашнай. Як адзін з іхніх забіў салёрнай лапаткай трох немцаў, а сам ад гэтага стаў «як непрытомны, як нечалавек, — ледзь адышоў...»

Адгэтуль, ад гэтай нізавой, чарнавой, непасрэднай азвясці думка ідзе да яе сучаснага выражэння ў глабальнасці ды касмічнасці.

А са мною ўнучка, тры з палавінай гады, з букетікам чырвоных смолак у руцэ. Як яна — бог мой — слухае гэта, калі мы часцей за ўсё думаем, што «малое не разумее»?..

Ды васьмь дзядзька спытаўся:
— А ты ж гэта куды сабралася?
— Куды, куды, — адказала яна. — Сястрычку сустракаць!..

З усёй адказнасцю за тое, што робіць. З нецярыплівым чаканнем ад самага ранку, зноў з чаканнем цяпер. А там вунь, на сцэжы ў зялёна-слывым жыцце, хутка, ну зусім хутка пакажацца яна, амаль дарослая стрыечная сябровачка-сястра. І нам трэба ісці. І гэта найважнейшая!..

Раней, чым трэба, прачнулася, прытэпала з суседняга пакоя да мяне, без слоў папрасілася на калені і прытулілася ўся. Скажаў, што «і я цябе люблю» і прапанаваў паляжаць побач з маім сталом, на канале. Прынёс яе падушку, коўдру, накрыў — і васьмь яна ўжо спіць, адна з той безлічы, што наймілейшыя за ўсё.

Гэта, відаць, і разумна, і натуральна, запланавана загадзя — тое, што мы не часта, вельмі не часта можам паспраўднаму ўявіць, як гэта страшна: такіх — ды ў агоні!..

За павароткай, на ўтаптанай учараннім дажджом дарозе, паміж аштыкечаным бульбяным агародам і росным жытам у краце — вялікі вожык. Як у казцы. Насустрач мне ён не згарнуўся, але застыў надоўга. Мінуўшы яго, я азірнуўся, раз і другі раз, а ён усё сядзеў, шарачкова-калючым азадкам над самай зямлёй, відаць, яшчэ ўсё гатовы згарнуцца ў клубок.

Шнада, што бачыў гэта ўранні, без малых.

Па дарозе ад вёскі да нашы каровы прыпасваюцца. Абалал дарогі, на ўзлеску і каля поля. Дзе лепшая тра-

ва, там прыпыняюцца, брыдунь ужо зусім паволі, грызучы. Пастухі з радуюкі ідуць адзін спераду, другая заду, знаёмыя цесля на пенсі і вясёлая, тоўстая цётка.

Паміж каровамі спаважна сігае чырвонымі цыбамі бусел. Калі яны ідуць хутчэй, мінаючы пусцейшыя месцы, ён уздымаецца і нізка, няспешна ляціць наперад, каб зноў асесці і ісці паміж імі, падбіраючы спуджаных жабаў.

Відовішча і для мяне не новае. Так яны, помніцца, любяць хадзіць перад касцамі, непалохана перад імі. А ўнучка мая захапляецца. І цётка-пастуха расчулена загаворвае з ёю. А мне расказвае, што гэта ж ён суправаджае стагак ажно ад вёскі, кіламетраў са тры.

Пасля электрычкі, на аўтобуснай станцыі я не заўважыў яго. Спакваля, пасля кожнае вёскі, у аўтобусе больш ды больш свабодна, і васьмь ён, белгаловы, загарэлы, у белай маечцы, ужо мне бачыцца добра. Не адзін, вядома, з мамай. Яна сядзіць, дзе яны селі адразу, а ён перасеў адзін раз бліжэй наперад, потым яшчэ раз і васьмь, нарэшце, авалодаў месцам каля самага матара, папярэчным, кандуктарскім. На кожным павароце лясной дарогі ён звяртаўся да мамы з тым самым пытаннем: «Нам сюды?» Заклапочаны: хаця б не збіцца. Яна, чарнявая, у светлай сукні, непрыгожа-сім-патычная, з букетам белых кветак, якіх у вёсцы яшчэ няма, ціха, спакойна адказвала: «Сюды». А потым, за нейкім сёмым ці дзесятым разам, паклікала яго да сябе, прыгарнула і цмокнула ў шчоку. А ён — крутануўся і зноў на сваё месца.

У вёсцы, на прыпынку, іх чакала жанчына. Яшчэ не старая мама-бабуля ў адной шчаслівай асобе. І ўсё тут стала поўнасцю ясна.

«Прыбярыце ў пакоі, пакуль тата і мама прыедуць!»

У адказ на гэты бабулін загад малая перавязала хустачкай калена: «Баліць ножка». А малы выкручваецца прасцей: «Я люблю стаяць у кутку!» Значыцца, лепш пакаранне.

Вясёлы народ!

Маці паставіла яе ў куток:

— Ты дрэнная, і дзеці твае будуць таксама дрэнныя!..

Малая, пакакаўшы:

— От, мама, я скажу, а ты зноў будзеш на мяне крычаць. А я табе скажу: калі я дрэнная, і мае дзеці будуць

дрэнныя, дык і вы з татам, калі былі маленькія, таксама былі дрэнныя і я ў вас дрэнная атрымалася!..

Бацькі схаваліся ў другі пакой, каб там адсмяяцца ад гэтай алгебры.

Пяць з палавінай, а вельмі любіць вечарам дапамагаць мне пампаваць вяду. «Праўда, табе лягчэй?» Нават адна хапаецца малымі ручкамі. Потым не вытрымала: «Будуць машыны ісці па дарозе і дзядзькі будуць дома расказваць!..» Значыцца, пра яе, пра такую малую, што так стараецца. І гэтае жаданне пахвалы ў такіх таксама бачыцца і чуецца няпрыкра.

Пайшла цвэтам града дэкаратыўнай шыпыны. Густа ружовым і светленькім амаль да поўнай белі. І зноў у мяне паўтарылася недаўменне: а чаму гэта людзі лічаць, што ўсё для іх, называюць адно карысным, а іншае не? Калі краса ў прыродзе перш за ўсё для самой сябе і для ўсяго агульнага. Такое адчулася было пад вялізнай акацыяй, несусветнай процымай нявыкарыстаных букетаў, і каля вялізнага, шырознага куста бэзу на даўнім котлішчы хутара. Зацівіло, адцівіло і жыве сабе далей.

А на дробіку, што ідзе ад антэны, цераз аконную раму да тэлепрыёмніка, зноў, як і летась, сядзіць, змяніўшыся на сямейным дзяжурстве, ластаўка. Адпачывае, прыарошваецца, лена пащабетвае. Таксама перш за ўсё для сябе, тады ўжо для ўсяго вакол, в тым ліку вёска і для мяне.

Пры дарозе за нашым гародам узвышаецца зялёная старасцю магутная, карэлая бяроза. Метраў з чатыры ад травы — вялікае дупло, з якога ўчора, калі я побач праходзіў, высадзіла галаву жаўна. Чорная, у чырвоным бярэціку. Днямі ўнучка ўбачыла яе найпершая, у палёце з дупла. І трэба будзе тут поблізу пасядзець ці пастаяць, паглядзець, як яна, экзотыка гэтая — у сваёй звычайнасці — выглядае...

Кінахроніка з дваццаць другога года.

Першы самалёт-«этажэрка» прыземліўся каля сібірскага сяла. Натоп сабраўся. Потым, калі самалёт пайшоў на старт, частка натоўпу, дзеці — кінуліся за ім. Неяк збоку — дзяўчынка, смешная ў па-даросламу доўгай спадніцы. Праз унучку, якая даўно не дома, ярка, шчымыліва ўявілася тая дзяўчынка. Бяжыць не адна, але мне бачыцца адной, сам-насам з вялікім светам, са сваёй нявіннасцю, чысцінёй

перад веліччу таямніцы. І так шкада яе. І не магу растлумачыць гэтага пачуцця... У тэлеперадачы гэтыя кадры пад канец паўтарыліся, — дзяўчынка зноў бегла, адчуванне зноў вярнулася. Чаму? Навошта мне гэтая жаласць? Каб у іншых яе абуджаць?..

Высокае жыта адкрывала. Калышавца ад ветру так, што на сцэжцы, у глыбіні яго — падабенства марской ці азёрнай гайданкі.

Я ў калосі, як у вадзе, ледзь не па самыя вочы.

Мужчына малады, прыемна, стрымана культурны. Расказваў у дарозе, калі мы ехалі з ім удвух, што закончыў аўтаатэхнікум, а жонка тэхнікум фінансавы, працавала раней у яе родным райцэнтры, потым у Мінску. Ды так жа абрыдзела таўчыся на прыватных пакойчыках, чакаць тое чаргі, што ўзялі ды пераехалі да ягоных бацькоў. — Яна ў канторы робіць, а я важу старшыню. Добра, калі разумная жонка, можна дагаварыцца. У бацькі хата вялікая, сад, адзінаццаць вулляў. Вот прыязджайце калі, будзем рады. Мама мая вас ведае, у партызанах бачыла.

У райцэнтры ён купіў торт: у мамы сёння дзень нараджэння. Лесам ехалі, лугам, палямі. І прыемна было, што чалавек так проста, разумна знайшоў сваё месца.

Убачыўшы дэрашаватага каня, ярка ўспомніў маленства, лета дваццаць другога года, маё першае вясновае лета. Пах сена ў гарачыню і колер дэрашаватай масці — як штосьці неад'емнае ў той красе... Дэрашаватасць была і тады ржава-чырванаватая, а тая кабыла здаравенная і кульгавая, нібы ў яе на пярэдняй назе два капыты, адзін на адным. Так і ступала, нібы на вобмацак. Аднак і ўпудзілася аднойчы з пустым возам, і, размахаўшыся, страшна — для мяне — панесла з гары па вуліцы той воз-лесаваннік без сена, з грымучым «рублём».

Наша вёска далекавата адгэтуль. Яна палявая, не толькі людзям прышлым, з прыгажэйшых вёсак, але і нам самім, хто бывалейшы, бачыцца непрыгожай.

Аднак у маленстве яна давала нам столькі прыземнай красы, такое мноства прыгожых і цудоўных дробязей, што таямніцаў ды захапленнаў хапала і заставалася.

(Заканчэнне на стар. 10—11)

Эстраднаыя песні. Іх абмяркоўваюць, пра іх спрачаюцца і чаюць новыя... Шырокае цікавасць да песні і стварае яе папулярнасць. Кампазітар Эдуард Ханок лічыць, што папулярнасць — гэта камертон песні...

Э. Ханок. Папулярнасць — галоўны крытэрыі ацэнкі песні, іншай меркі ў нас няма. «Добрая песня» — паняцце няпэўнае. А калі ёсць папулярнасць — значыць, песня ўдалася, і ўжо тады можна ўсцвяняць гаворку пра тое, наколькі яна добрая. Папулярнасць, вядома, бывае танная, рэдкая, але бывае... Гэта залежыць ад таленту кампазітара: таленавіты напіша «Дзень Перамогі», здольны — «Мішка, Мішка»...

КАРЭСПАНДЭНТ. Мне даводзілася чуць мернаванне, што для таго, каб напісаць песню, неабавязкова мець дыплом кампазітара. Дастаткова быць музыкантам, а часам удача ўсміхаецца і чалавеку без музычнай адукацыі...

Э. Ханок. Зразумела. Паспех песні — неспадзяванасць. Але ў цяжкім «марафоне» на лепшую песню перамагаюць усё ж такі прафесіяналы. Менавіта яны захоўваюць сілы, каб доўга працаваць у нашым жанры. Усе ж астатнія так і застаюцца аўтарамі адной-дзвюх песень, папулярнасць якіх нядоўгая. Праўда, трэба адзначыць, што менавіта гэтыя аўтары спачатку лідзіруюць, калі з'яўляецца нейкая новая плынь на эстрадзе.

Мы, кампазітары «лёгкага» жанру, знаходзімся нібы ў бурлівым моры. Калі ў іншых музычных жанрах змена напрамку адбываецца праз вялікія прамежкі часу (успомнім класіцызм, рамантызм, імпрэсіянізм), дык у эстрадзе праз 5—6 гадоў змяняецца ўсё: напрамак, аранжыроўка... І, як правіла, толькі высокапрафесійныя кампазітары спраўляюцца з такімі частымі зменамі. Тыя, што не ўлічваюць перамен, саступаюць месца новым імёнам.

Перабудова для кампазітара — справа складаная. Я, бадай, адзіны ўзор магу тут прывесці: І. Дунаеўскі, які заўсёды быў сучасны. Іншым разам здаецца, што ў мастацтве ўжо ўсё сказана, усё знойдзена, нічога новага дадаць нельга. Але ёсць жа Р. Шнадрын, Г. Свірыдаў, нягледзячы на тое, што ёсць Д. Шастаковіч! Прафесійны кампазітар павінен не прыстасоўвацца да новага, а якасна расці.

КАРЭСПАНДЭНТ. «Прафесійны кампазітар» — што вы разумееце пад гэтым паняццем?

Э. Ханок. Той, у каго ад світання да ночы ўсё прасякнута музыкой. Чалавек, які вывучае ўсё, што ствараецца ў ягоным «цэху», — прафесіянал! Не ўяўляю прафесіянала, які не цікавіцца ні іншымі галінамі мастацтва, ні работамі сваіх калегаў. Як сапраўдны інжынер павінен



шы» я слухаў у Вялікім тэатры разоў дзесяць. Хаджу на ўсе выстаўкі ў Мінску, у іншых гарадах, дзе даводзіцца быць. Літаратуру чытаю «ўдарна»: спачатку доўга запісваю, якія навінкі трэба прачытаць, потым усё збіраю і прачытаю. Гэта фарміруе думкі і дае штуршок да творчасці.

Акрамя таго, сур'ёзна і многа слухаю, вывучаю і аналізую ўсю рок-музыку, савецкую і за-

ваваў Д. Тухманаў, была новая, а ў спалучэнні з традыцыйнай дапамагла яму стварыць сапраўдную песню. Многія з тых песень амаль забыліся ўжо, а «Дзень Перамогі» ўваходзіць у «залаты фонд» савецкай песні.

Мне здаецца, калі плынь узнікла, яе не спыніць. Можна спрачацца, ці добрая гэтая му-

ён ужо не існуе. Хуткая змена прыхільнасцей — уласцівасць маладой натуры. І мы, працуючы ў песенным жанры, павіны гэта ўлічваць. Ды імкненне да звышмоднага з узростам у людзей праходзіць. Вы заўважаеце, што гадам к 30-ці ўсе цягнуцца да сапраўднай савецкай песні? Модныя куміры адыходзяць незваротна, а застаюцца І. Дунаеўскі, М. Блантэр, В. Салаўёў-Сядой, А. Астроўскі, Я. Фрэнкель, А. Пахмутава, І. Алоўнікаў, Ю. Семіянка, Я. Глебаў, І. Лучанок... Кожны, хто пакінуў у «залаты фонд» хаця б адну песню, у якой злучаюцца традыцыя і навізна той музычнай мовы, што была папулярнай пад час стварэння кожнай з песень.

Сёння ў нас вялікі дэфіцыт маладзёжнай савецкай эстраднай музыкі. Існаванне такой музыкі вымагае не толькі ўмення кампазітарскага, але і спецыяльнай апаратуры — музычнай і тэхнічнай. Я не згодны з тымі, хто сівірдае: маўляў, электроніка ў музыцы хутка ўжо не будзе патрэбная. У якой прапорцыі яна будзе — іншае пытанне, але яна павінна быць. Без электронікі і камп'ютэрнай тэхнікі сучасны эстрадны калектыў не можа існаваць!

КАРЭСПАНДЭНТ. Эдуард Сямёнавіч, а хто з беларускіх кампазітараў ці выканаўцаў паспяхова, на ваш погляд, асвойвае новыя напрамкі на эстрадзе?

Э. Ханок. Напрыклад, В. Рачыч. У яго ёсць відэавочныя ўдачы. Скажу некалькі слоў і пра маладзёжныя рок-групы. Я пабываў у мінскім рок-клубе. Паслухаў «Мінск», «Бонду», «Марістрат». У цэлым мне спадабалася, асабліва група «Марістрат». Задаволіла і дыскусія: глыбокая па думках, аб'ектыўная па ацэнках, яна паказала зацікаўленасць моладзі ў развіцці беларускай эстрады.

КАРЭСПАНДЭНТ. Некаторыя кампазітары лічаць, што не трэба аддаваць шмат увагі гэтай «новай музычнай хвалі». Напрамкі змяняюцца, гавораць яны, а традыцыі застаюцца. Таму трэба захоўваць традыцыі і нават класіцызм, каб гэтыя новыя плыні не парушалі нашых традыцый...

Э. Ханок. Кампазітар, які стаіць на месцы, у якога няма творчага росту, апраўдвае сябе тым, што ён быццам бы ў сваіх традыцыях працуе. Ён не разумее, што традыцыі застаюцца, але змяняюцца аранжыроўка, гармонія. Патрэбна перабудова.

ПЕСНЮ НАПІСАЦЬ...

Наш субяседнік — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Эдуард ХАНОК

ведаць усё, што робіцца ў ягонай прафесіі, хоць для яго ўласнай працы гэта, можа, і не мае значэння, так і кампазітар павінен быць дасведчаны ва ўсіх навінах музыкі, паэзіі, жыцця, культуры наогул...

КАРЭСПАНДЭНТ. Ды, пэўна, гэта толькі на першы погляд «не мае значэння». На самой справе няма такіх ведаў ці эмацыянальных уражанняў, якія для творчага чалавека не мелі б значэння... Але, між іншым, некаторыя беларускія кампазітары рэдка пабачылі ў канцэртнай зале. Хіба толькі калі іх творы выконваюцца. А пра выстаўкі ці літаратурныя сустрэчы я ўжо не нажучу...

Э. Ханок. Я магу толькі за сябе сказаць. За апошні час мае ўражання: 4-ая сімфонія А. Шнітке ў Вялікай зале Маскоўскай кансерваторыі, балет «Маленькі прынец» у Крамлёўскім Палацы з'ездаў, «Амадэус» і «Смерць Тарэкіна» ў Ленінградзе ў пастаноўцы Г. Таўстанога. У Маскоўскім камерным музычным тэатры практычна ўсё пераслухаў, на Таганцы, у «Ленкоме» і «Современнике» ўсё перагледзеў. Сваю любімую оперу «Мёртвыя ду-

межную. Для мяне важна не колькі альбомаў у групы, не хто на чым іграе, мяне цікавіць агульная пазіцыя калектыву, тэндэнцыі гэтай музыкі.

КАРЭСПАНДЭНТ. А наогул, як вы да яе ставіцеся?

Э. Ханок. Прафесійна. Не эмацыянальна, як ставіцца да яе людзі іншых прафесій. Можна, бадай, сказаць, што ў сённяшняй эстрадзе два новыя напрамкі: хэвіметал («цяжкі метал») і ньювэйф («новая хваля»). Я іх аналізую і думаю, што новая музычная плынь у эстрадзе — гэта добра, цікава, бо дапамагае развіццю мастацтва. А ўжо час выкрышталізуе ўсё лепшае з гэтага новага і далучыць да таго, што ёсць у музыцы. Я лічу, што ньювэйф, як больш дэмакратычны напрамак, будзе больш выкарыстоўвацца ў савецкай эстрадзе. І, можа, з інтанацый гэтых напрамкаў з'явіцца ў кагосьці сапраўдная песня?

Напрыклад, калі ў 70-ыя гады мы слухалі пласцінку песень Д. Тухманава «Па хвалях маёй памяці», наўрад ці хто-небудзь з нас мог падумаць, што кампазітар напіша «Дзень Перамогі». Плынь, у якой пра-

зыка, але факт яе існавання — гэта факт.

Усе мы памятаем, як сваім з'ўленнем, сваёй творчасцю спыніў у 70-ыя гады спрэчку пра ВІА ансамбль «Песняры», які назаўсёды застаецца ў гісторыі савецкай эстраднай музыкі. Калі з'явіцца калектыў, які зможа аб'яднаць традыцыю і сучаснасць, можна будзе гаварыць пра вялікае дасягненне нашай рок-музыкі, можна будзе парадавацца сапраўднаму мастацтву. Практыка паказала: каб адбылося такое таленавітае злучэнне сённяшняй музыкі і традыцыі, павінен з'явіцца на эстрадзе «Мулявін свайго часу» — яркі, таленавіты чалавек.

КАРЭСПАНДЭНТ. Тое, пра што вы гаворыце, звязана з надзённым праблемай музыкі і моладзі.

Э. Ханок. Мяне гэтая праблема сапраўды хваляе... Маладзёжная аўдыторыя патрабуе шырай размовы і асабістай музычнай мовы. У маладых заўсёды імпульсіўныя імкненні. Яны першыя ствараюць куміра і першыя ж яго кідаюць. Сярэдняе пакаленне, бывае, паранейшаму любіць таго ці іншага выканаўцу, а для моладзі

ДЗВЕ ЗАРЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9)

Хлопчыку тры з палавінай гады. Афіцэрскі сын, гошч міжнародны, пераязджае з мамай і татам з ГДР у Казахстан. Дзед з бабай вельмі рады гасцям, прыйшлі яшчэ сваякі, з якімі Ірачка, таксама тры з нечым гады.

Назаўтра малага разбудзілі на самалет вельмі рана. Яго адзваюць, а ён, у не вельмі звычайнай бадзёрасці, расказвае:

— Я сніў вясёлку!.. А вырасту вялікі — ты мне, тата, купіш лодку і я буду катаць Іру па возеры.

Цяпер яна студэнтка, ён салдат, а мне, над радкамі яго пісьма, прыемна падумалася пра іх першую сустрэчу.

Так і не буду ведаць, куды ж гэта яна — у светлы, спакойны ранак — так размахалася. Звычайная грувасткая вагона. Па-нашаму, па-чалавечы кажуць — як на пажар. Куляю прэцца. І каркае з нейкай трывогай...

Зноў на рацэ туман, гусцейшы і спакойнейшы, не супраць плыні ідзе,

а ўверх ад вады, пранізаны ласкай нізкага сонца.

Як абяцанне незвычайнага, за нязбыўнасць чаго мы ніколі не крыўдзіліся, сардэчна пількае, б'е перапёлка з роснай травы пад светлай імглой. Адтуль жа час ад часу падзёргавае драч. Ледзь не да лёгкай, радаснай хмельнасці люба пахне надоечы скошаная трава, — на адхоне крутога берага, каля старой сядзібы.

І гэта я ўжо апісваю, — прыпамінаю. А яно ж усё ёсць ды ёсць! Як было і як будзе.

На свяце ўраджаю, пад летнім сонцам, на маляўнічым прыёманскім узлесці добра спяваў саўгасны самадзейны хор. А потым весела было пачуць, што дырэктар саўгаса, наогул добры гаспадар, і тут да справы падышоў практычна, — кожнаму ўдзельніку дае за хор травы на сена для цяляці.

Праз тое сенца, у памяці, добра ба-чацца твары, чуюцца галасы...

Авечкі навязаны, а ягняты ад іх не ўцякуць. Гаспадыня з вядром бульбянога пойла ідзе іх паць, бо поўдзень,

горача. Ідзе яна наўскасяк маёй сцяжцы і трохі спераду. Падумаў: сцяжкі сядуцца — навітаемся. Яна паставіла вядро, нагнулася да пустога чыгунка, што стаіць каля авечак, знізу ўбачыла мае ногі і ледзь не падскочыла са страху, калі я ў той жа момант сказаў свой «добры дзень». І мы — абое старыя — молада засмяліся. Такага не прыдумаеш.

Дарога, дарога, — чаго мне, аказваецца, не хапала ў нашай дачнай самоце. Не проста дарога, а новае, новае... Пушча. Плюс у рабоце меліяратараў (горкія мінусы больш на відавочку) — дарогі ў налібоцкай глухамані. Грунтоўныя гравіікі, з моцнымі мастамі і масткамі. Тонкія, гонкія бязрозкі, што гнуцца стракаценькімі дугамі над прыдарожнымі канавамі, — крайнія, пазбаўленыя дружнага гушчара. Буйства кустоў і бедная маладосць вельмі прыкметна выпляжанага лесу, дзе больш-менш дарослыя сосны ўжо з вінкелямі падсочкі, знакамі асуджанаасці...

Зноў ластаўка моліцца на дроце за маім аном. Паўтараючы адзін і той самы матыў пакорнасці, сціпласці, шчасця жыцця.

Запісаць бы такое на магнітную плёнку, каб час ад часу паўтараць сабе гэтую песню-малітку.

На ўсходнім беразе ракі — рад высо-

кіх аляшын, над якімі сонца, што, як гаворыцца, узышло і пастаяла. Быстрая плынь адлюстроўвае іх, аляшынны і сонца. А насустрач плыні вее-павявае лёгкі туманец.

Чаму насупраць — не ведаю, а яно, відаць, растлумачваецца вельмі проста. Мне важна адно — яшчэ і такая краса.

Ружы ў сонцы, над шэрай, добра апалатай зямлёй. Пяшчотная чырвань і непаўторная закручанасць палёсткаў у бутон.

А высокая, пад белымі аблокамі і на чыстым блакіце, ажно вострым буслоў. Планіруючы кругамі, таксама ў нейкай разумнай зладжанасці, як і палёсткі ў ружавым бутоне.

Успомніў братаву Сонечку, тую вясёлую — і дома, і ў партызанскім лесе — шчабятліваю пампушку, што ўво-сені сорак чацвёртага памерла трохадовай, задуханая шкарлятынай. Першы раз у маіх запісах temento moji. Ubachyў яе зноў, цяпер — у трыццях. І канкрэтную Соню, і любую на яе месцы: маленькую жанчыну, што не будзе ні нарачонаяй, ні маткай, ні бабуляй, а вось ляжыць, як лялька прыбраная, сціпленка, горна ляжыць — пад плач, ад якога «хоць разарвіся», плач яе маладое маці, пад мой, пад маўчанне маё, якога не забыць праз процьму перажытага і ўсё ніяк не выказаць...

«Мінскі баль-86» назваў пераможцаў



Вольга і Аляксандр БЫЛІМ (Палтава).



В. ЛАЗЕБНАЯ і А. КОЧНЕУ (Харкаў).



Алена і Васіль ЛЯШЭНКІ (Мінск).

Стала добраю традыцыяй прыводзіць у Мінску святы бальнай харэаграфіі. На 5-м конкурсе, які праходзіў у Палацы культуры і тэхнікі аўтазавада, глядачы сустрэліся з лепшымі танцавальнымі парамі Масквы, Ленінграда, Кіева, Мінска, Рыгі, Вільнюса, Таліна, іншых гарадоў краіны.

Лаўрэатамі «Мінскага балю-86» у вышэйшай групе выканаўцаў па ўсіх трох праграмах — савецкіх, еўрапейскіх, лацінаамерыканскіх бальных тан-

цах — сталі Вольга і Аляксандр Былім з Палтавы.

З асаблівай цэльнай паставіліся глядачы да выступлення танцавальных пар вышэйшай групы з Мінска — Алены і Юрыя Царовых, якія сталі дыпламантамі конкурсу і лаўрэатамі праграмы савецкіх бальных танцаў. Мінчане Алена і Васіль Ляшэнкі былі прызнаны самымі элігантнай парай балю.

Тэкст і фота
С. КАЛТОВІЧА

дова і ў нашым жанры! Я лічу, што лепш зусім не пісаць нічога, чым пісаць «маральна састарэлыя» песні. У нашай прафесіі маўчанне — не шкодна. Трэба «назапасіцца» эмацыянальна, каб напісаць. У маўчанні — праца душы.

Яшчэ ў нас любяць замацоўваць за артыстамі, музыкантамі амплуа. За мной, напрыклад, замацавалася амплуа аўтара жанравых, нават гумарыстычных песень. Але я імкнуся распусціць рамкі сваёй творчасці, інакш можна заштампавацца. Увесь час спрабую «ламаць» сябе. Жаданне не паўтарацца і вымушае мяне шукаць новую тэматыку твораў, новых выканаўцаў.

КАРЭСПАНДЭНТ. Адна з асноўных праблем кампазітараў — знайсці вершы. «Напішу добрую песню, але няхай мне напіша добры верш паэт», — там, бывае, яны разважваюць. Але вольга за кароткі час з'явілася некалькі вашых песень, якія адразу сталі папулярнымі, і ў кожнай — цудоўныя, хвалючыя вершы. Гэта не спецыяльна напісаныя для песні тэксты, кожны з вершаў даўно надрукаваны...

Э. Ханок. Мне патрэбна, каб вершы мяне ўскалыхнулі: тады яны стымулююць да працы, і з'яўляецца музыка... Між тым, ёсць кампазітары, якія бліскуча пішуць спачатку музыку, а потым працуюць з паэтам.

А папулярнасць маіх апошніх песень на вершы беларускіх паэтаў... Лічу, яна тут у многім абавязана спраўднай паэзіі. Напрыклад, калі я яшчэ жыў у Брэсце, марыў напісаць песню на гераічную тэму. Неаднойчы спрабаваў: здавалася, што эмацыянальнага матэрыялу дастаткова, але не атрымлівалася песня. І вольга аднойчы, жывучы ўжо ў Мінску, прачытаў верш А. Вярцінскага «Два полі». Ён мяне так уразіў, так супаў з маімі пачуццямі, усхваляваў, што я напісаў песню нават у незвычайнай для сябе манеры: а канэла — без суправаджэння. Ці, напрыклад, «Жар-птшка». Верш Г. Бураўкіна. Думку, што асабліва мяне тут усхвалявала, я ўсё болей і глыбей з гадамі спасцігаю: патрэба вяртання да роднай зямлі, да роднага краю...

Неспадзяванасцю для мяне было тое, што «моўны бар'ер» не замінаў папулярнасці песень у краіне. Напрыклад, у Ленінградзе, калі я зайграў «Завіруху» (верш Г. Бураўкіна), слухачы падхалілі песню... Гэтакаса было на Камчатцы, на Сахаліне, у Архангельску. Быццам беларускую мову ведаюць усе! У розных кутках краіны спяваюць разам са мной па-беларуску і песню «Вы шуміце, бярозы» на вершы Н. Гілевіча.

У перакладзе А. Пракоф'ева яе запісаў І. Кабзон. (Пераклад быў зроблены, калі і песні яшчэ не было). Дык мне паказвалі на радыё лісты слухачоў з іншых рэспублік: прасілі перадаваць песню на беларускай мове. Такое адчуванне людзьмі характа мовы і вершаў вымагае ад кампазітара звышадказнасці перад слухачом і паэтам. Я захапіўся беларускай паэзіяй і ўважліва яе вывучаю.

КАРЭСПАНДЭНТ. Прафесія ваша складаная тым, што ўсё павінна супааць: верш, музыка, выкананне. Трэба чакаць шчаслівага моманту?

Э. Ханок. Відаць, так. Вольга напісаў песню «То ли еще будет». Спяваў яе на сустрэчах са слухачамі, прымалі цудоўна, але папулярнай яна ў маім выкананні ніколі б не стала. Я хадзіў гэтакім зухам, але ў душы адчуваў: не будзе спраўднага выканаўцы — не будзе і песні. І не было б, калі б яе не ўзяла ў свой рэпертуар А. Пугачова. Яна песню ўзяла і праспявала...

Праз два гады... Праўда, яна яшчэ і «Жураўліка» майго выканала, і стаў я адразу аўтарам дзвюх папулярных песень. Ну а цяпер, калі я нават і напісаў песні, за якія мне не сорамна перад самім сабой, дык яшчэ невядома, праз колькі часу пра іх даведаюцца, пачуюць слухачы. Таму што няма пакуль выканаўцы...

КАРЭСПАНДЭНТ. Вы ўзначальваеце песенную секцыю Саюза кампазітараў рэспублікі...

Э. Ханок. І ведасце, гэта выхоўвае мяне. Раней нібы сабе аднаму належаў, а цяпер трэба ўлічваць многае, жыць у калектыве. Даводзіцца часта ацэньваць творчасць калег, а гэта вельмі адказна і да многага абавязвае. Напрыклад, складаем мы канцэрт пленума Саюза кампазітараў, прывечанага эстрадзе. Для мяне важна паказаць панараму песень рэспублікі. І тут, я лічу, трэба абыходзіцца без фальшывай сціпласці. Пачуццё меры павінна быць, але фальшывай сціпласці не люблю! Калі мы з-за гэткай «сціпласці» не возьмем у канцэрт песень І. Лучанка, таму што ён старшын праўлення нашага саюза, ці Л. Захлеўнага, таму што ён парторг, дык горш за ўсё будзе аматарам песні. Для слухача ж не важна, якія пасяды займаюць кампазітары ў сваім саюзе. Калі песня «Вы шуміце, бярозы»

мае папулярнасць, дык для мяне як укладальніка праграмы, мабыць, не варта звяртаць увагу на тое, хто яе напісаў: Ханока ці хто іншы.

У нас у рэспубліцы вялікі атрад кампазітараў, якія плёна працуюць у песенным жанры. Акрамя тых, каго ўжо называў, не магу не адзначыць вядомых песеннікаў В. Іванова, Э. Зарыцкага, У. Будніка. На мой погляд, цікавыя песні ў У. Дарохіна, У. Прохарава, А. Чыркуна, М. Літвіна.

Аб'ектыўнасць незалежна ад імёнаў — але і без фальшывай сціпласці: вольга мой прычып. Дбаць не пра асобных кампазітараў, а пра аўтарытэт сучаснай беларускай песні.

КАРЭСПАНДЭНТ. Дарэчы, за песню бярозы сёння ці не кожны кампазітар. Але ж рэдкі творца можа з поспехам працаваць у розных напрамках — скажам, і ў песні, і ў сімфоніі.

Э. Ханок. Як правіла, штосьці будзе абавязкова атрымлівацца горш. Сам я скончыў Маскоўскую кансерваторыю, у мяне, дапусцім, напісаны балет. Але ж я не буду дамагацца, каб яго заўтра ж у тэатры паставілі: абавязкова параюся з тымі, хто мае вопыт работы ў балетнай музыцы. А некаторыя нашы кампазітары, якія працуюць у сімфанічнай ці камернай музыцы, з такім апломбам прыносяць, часам, на пасяджэнне песеннай секцыі выпадкова напісаную песню, быццам бы яе адразу трэба вылучаць на Дзяржаўную прэмію... Трэба «ламаць» пажалівае і непавагу да песні і да кампазітараў, якія пастаянна працуюць у жанры песні. Каб напісаць «Ой, бярозы ды сосны» (верш А. Русака), трэба быць У. Алоўнікавым, «Явар і каліну» (верш Я. Купалы) — Ю. Семіякам, «Пасля салюта наступае цішыня» (верш П. Макаля і А. Вярцінскага) — Я. Глебавым; каб стварыць такія песні, як «Спадчына» (верш Я. Купалы), «Мой родны кут» (верш Я. Коласа), «Зачарованая» (верш Г. Бураўкіна), трэба быць І. Лучанком. Усе гэтыя песні і многія іншыя творы кампазітараў-песеннікаў — наша гордасць!

КАРЭСПАНДЭНТ. Вы, Эдуард Сямёнавіч, больш чым 15 гадоў ствараеце песні...

Э. Ханок. І буду старацца максімальна доўга працаваць у песенным жанры. Гэта мая асноўная задача.

Вяла гутарку
Л. ПАЛКОУНІКАВА

Застыла ліпа, найбліжэйшая да акна. Застылі бярозы, далей за травой і елачкамі на траве, — усё, яшчэ з дажджлівай ночы, застыла ў нехалодным тумане, на які, ужо зверху апяляючы яго, глядзіць пяшчотнае сонца любага жніўня.

Ніякіх птушак не чуваць, толькі здалёк, з-за Нёмана, жураўлі. Час ад часу. Мудра дораць свой трывожна-глыбокі сум...

Нешта эпічна-векавечнае ў гэтым журботна-меладзічным крыку. Зблізку б іх паглядзець!...

Верхняе голле надрэчнага дуба сухое. Тры буслы сядзяць на ім і час ад часу пра штосьці клякуюць. Пасля палляцел, — адзін узняўся, другі за ім і, таксама не спяшаючыся, трэці.

Сем гадзін раніцы. Туман над ракой і далінай. І сонца вылазіць з хмары. Яны віталі яго?

На астрах — матылі-крапіўніцы, на чарнабрыўцах — пчолы. Тыя бязмоўна заміраюць ды пералётваюць, каб ізноў заміраць, распасцёршы ці склаўшы шматфарбныя крылы, а гэтыя з ціхім, час ад часу ледзь чутным пагудваннем. Самае сонца.

А мяне на ганку прыгадаў дасонечны ранак, калі, адчыняючы брамку, я спыніўся палюбавацца руплівым чмялём. Ён апрацоўваў фіялетава-мільны званкі ўюнкоў, якія сціпла плятуцца

на металічнай сетцы агароджы.

Вольга і цяпер, як кожнай раніцы, недзе за Нёманам звонка, журботна, сардэчна скрыгаюць жураўлі.

Хоць спытайся:

— Ну што?.. Ну што?..

Учора прагнуўся на сваім гарышчы ад грукату грому і нават скокаў буйназірнастага дажджу па шыферы. А дождж, такі ўжо доўгачаканы, па-спраўдному не адбыўся. У нас тут — трохі рабая зямля, а ў пасёлку, за кіламетр, і кроплі не ўпала.

Сёння, пры адчыненым акне, уставаць было халаднавата. Густы, сцюдзёны туман з-за ракі, з-над лугоў, дзе надрэчныя дрэвы яго не стрымалі, выпуў... не выпуў, а вырваўся на роўненькі, шчациністы прастор ячыншча з яшчэ непрыбранай саломой — да самага лесу. Сонца ў тумане — святлейшы шар з больш залацістым арэолам — агністая кветка.

Дванаццаць градусаў — у параўнанні з учарашнімі дваццацю, таксама ў пачатку сямей гадзіны. Гэта ўжо больш дадобра на жнівень, у самым яго пачатку.

Нейкакая заканамернасць або, прасцей, нешта ж нейкае ёсць і ў тым, як сёння паводзіць сябе ластаўкі. Ужо не на драцінах электраліні расцеліся «нотамі», а на тэлеантэнах, у нас і ў суседзяў, і вельмі густа іх, і пра

штосьці гавораць...

Падвечар малая гукнула мне знізу, з травы ў расчыненае акно пакойчыка на гарышчы, паведаміла радасную навіну. Што на яе градцы выраслі аж чатыры гурочки!.. Адзін з іх, найбольшы, як добры палец, паказала, падняўшы над галавой. А неўзабаве паднялася да мяне, прынесла светлазільны кубічак, кавалчак з таго гурка.

— Усім дала папробаваць!..

А спусціўшыся на ніз, на калідоры — чую — далажыла бабулі:

— Дзед сказаў: «Віншую з першым поспехам!..»

Філасоф:

— Фіга — гэта кулак, з якога тырчыць палец.

Больш складанае:

— Дзед, што найменшае ў свеце? Я ведаю: грудны дзіцёначак мікробы!..

Сям'ёю аглядалі замак, замчышча. Мама тлумачыць яму, што гэтыя вялізныя равы, якія вакол сцен, калісьці запаўняліся вадою, каб варожыя рыцары... Ну, такія салдаты, штурмуючы замак, не маглі далезці да яго.

— Ну, — згаджаецца ён. — Ім, калі вылезуць з вады, трэба ж абцерціся!.. Смяемся, што кальчугамі, паздымаўшы іх, як кашул.

Успамінаецца, як ён летась, яшчэ

трохгадовы, выдатна — выпуўшыся, смачна бабай накормлены, выйшаў з дому — у зеляніну і сонца! — і адразу ўбачыў вельмі цікавае. На прыляскай лугавіне скубла траву навязаная коська. Ён і пайшоў на яе — як стаялася, ззаду. А на прыёмы яму, як сіла мага, ляцелі дзед і нейкі дзядзька, што якраз сталі на дарозе. Паспелі — крокаў за тры ад конскага зада. Ужо на руках у задыханага дзеда ён весела сказаў:

— Я хацеў пачасаць ёй пятку!..

Дзве ночы замаразкі. І ў гэтым красе, хоць і думаецца, што як на канец верасня, дык яны і ранавата.

Хрупанне мёрзлай зямлі на шырокай аўтамабільнай каліне, шабуршэнне пад ботамі праінемай травы. Сонца ярка ўзыходзіць. А ў сонцы красуня сасна, якую абстуквае дзяцел. Цяжкі хлеб!..

А ўчора ўранні я нават спыніўся, убачыўшы на кусце шыршыны, элегантную «авоську» — аб'ігнелую сетку павуцінны.

Над Нёманам вечарэе. І зеляніны яшчэ шмат, і золата ўжо многа. І ўсё заціхла, маўчыць, як быццам чакаючы яшчэ чагосьці лепшага...

У лесе побач смачна, хвалююча пахне лістотай, што яшчэ вяне, не гніе. Кастрычнік пачаўся. Я выйшаў на развітанне.

Працягваем гаворку пра надзённыя праблемы народных тэатраў рэспублікі. Нагадаем: у нумарах за 21 лістапада, 5, 19 і 26 снежня 1986 года на старонках штотыднёвіна выступілі рэжысёры М. Мацкевіч, М. Колас, М. Шутаў, М. Стрыжов, В. Грыгалюнас і загадчыца сентара свят і абрадаў Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтара народнай творчасці і культасветработы Л. Рыжкова. Сёння прапануем ўвазе чытачоў артыкул рэжысёра народнага тэатра «Жалейка» з Гомеля М. Манарцова.

Прачытаўшы на старонках «ЛіМа» артыкулы маіх калег — рэжысёраў народных тэатраў М. Мацкевіча і М. Коласа, я далучаюся да разваг, прапанов, якія яны выказалі, клапацячыся пра сённяшні і заўтрашні дзень народных тэатраў, пра іх далейшае развіццё.

Прыгадаем зноў лічбу, на якую спасылася М. Мацкевіч: народных тэатраў у рэспубліцы — больш за 70. У гэтую лічбу ўваходзяць і мацнейшыя і слабейшыя калектывы: і тыя, што працуюць імпульсіўна, і тыя, што трымаюцца на «кіслароднай падшыццы». Напрошваецца пытанне: а ці народныя яны, гэтыя «70», на самай справе?

Як гавораць даследчыкі, сапраўды народны тэатр жывіцца элементамі драматычнага дзеяння, якое ёсць і ў календарных, сямейна-бытавых абрадах і святах, і ў карагодах, ігравых песьнях і танцах, тэатралізаваных гульніх, дыялогах, лялечных прадстаўленнях, народнай драме. Зараз нам відно, якія і колькі народных тэатраў ідуць па гэтым шляху. Таму трэба пагадзіцца з думкай М. Мацкевіча: называць іх аматарскімі, а званне надаць «заслужаны тэатр БССР», бо назва «народны» адпавядае далёка не ўсе тэатры. Па сутнасці і прызначэнні яны — народныя. Праўда, ёсць лічаныя тэатры, якія з пашанай ставяцца да беларускага слова. Гэтым і вызначаецца іх творчы напрамак. Вось, напрыклад, Краснапольскі народны тэатр пад кіраўніцтвам рэжысёра В. Ермаловіча і яшчэ некалькі тэатраў прытрымліваюцца беларускай драматургіі і зрэдку выкарыстоўваюць тэатралізаваны фальклор. Але да ліку фальклорных тэатраў, тэатраў з народа, іх не адносяць. Праўда, ёсць падстава думаць, што неўзабаве народзіцца новы фальклорны тэатр на радзіме песьняра зямлі беларускай Якуба Коласа. Выкладчык інстытута культуры І. Сучкоў «кінуў зерне», з якога павінен вырасці такі калектыў.

Пакуль што народныя тэатры Беларусі падобны адзін на адзін, як куранята. А калі іх падзяліць на тры групы, то мы ўбачым «куранят вясновых» — гэта датычыць старэйшых, мацнейшых тэатраў, якія лічаць сябе прафесійнымі (кураня перараслі, а курыцай не сталі). Калі б нават яны дагналі на творчым узроўні прафесійны тэатр, адсталі б на матэрыяльна-пастанова чы а частцы. Да другой групы —

«летніх куранят» — адносяцца тэатры, якія маюць за плячамі добры дзесятак гадоў існавання і ў думках не пакідаюць надзеі дагнаць першых. Трэція, самыя познія, вясеньскія, — кволья, сядзяць скурчыўшыся ад холаду, пад страхой, пакуль іх не выганяць на аглед ці на пацвярджэнне звання. Вось яны, відаць, за прафесійным тэатрам не гоняцца.

Словам, няма ніякага сэнсу ні тым, ні другім гнацца за

ні і трохактовай п'есы?» — гаварылі яны. Ды і да звання народнага «Жалейка» ішла цераз пэўныя цяжкасці, пакуль аўтарытэтная камісія на чале з рэктарам тэатральна-мастацкага інстытута А. Сабалеўскім не вырашыла праблему і не вызначыла жанр, бо ў Гомелі доўгі час гэтага зрабіць не маглі.

«Жалейка» апрабавала свой шлях на чатырох рэспубліканскіх святах і на XII Сусветным фестывалі моладзі і студэнтаў у Маскве, дзе яе віталі госці з розных кантынентаў. І нехта нават пачуў у ёй водгулле традыцыйных еўрапейскіх дваровых тэатраў, нехта — рэха

Каб развіваць фальклорныя тэатры, Міністэрству культуры рэспублікі трэба пайсці нам насустрач і выдзеліць дадатковыя адзінкі ў штат такіх тэатраў. Бо іх з'яўленне трэба падтрымліваць, спрыяць іх развіццю, а не ставіцца з нейкім недаверам, як да іншароднага цела. Зразумейце, я не заклікаю выключна ўсе народныя тэатры ісці па шляху «Жалейкі» і трымаць у штале князя, казла і пегія, каб увасабляць палескі фальклор. Я прапаную некалькі кірункаў фальклорнага тэатра: напрыклад, абрадавы тэатр, які ў сваім рэпертуары прытрымліваўся б календарна-абрадавай пазіі; або

Карыстаючыся выпадкам, далучаюся да той гаворкі, якая шырока ішла на старонках «ЛіМа» 'наконт роднай мовы. Скажу тут пра тэатры. Возьмем хоць бы нашы паважаныя акадэмічныя тэатры Янкi Купалы і Якуба Коласа, дзе, шчыра кажучы, беларуская мова — не на высокім узроўні. Даводзілася мне прысутнічаць на рэпетыцыях у гэтых тэатрах. Я заўважыў, што ў час творчага працэсу гаворка паміж рэжысёрам і актёрамі ідзе не на беларускай мове. А як нучыў нас К. С. Станіслаўскі? Спачатку — думка, затым — пачуццё і, нарэшце, слова. Калі ж актёры думаюць на руску і перакладаюць гэтую думку на беларускую мову, дык слова, зразумела, гучыць штучна. Вось чаму іншы раз і не верыць глядач актёру.

Падобная з'ява назіраецца і ў народных тэатрах, якія ставяць беларускія п'есы. Вось вам факт. Рыхтуючы тэатралізаванае свята пад назвай «Горад майстроў», я, акрамя аматараў «Жалейкі», вырашыў увесці ў відовішча скамарохаў. Але зрабіць гэта было вельмі цяжка. Не было каму даручыць гэтую ролю, бо высветлілася, што людзі, у тым ліку артысты народных тэатраў горада, элементарна не ведаюць сваёй мовы...

А цяпер давайце абмяркуем, што ж перашкаджае стварэнню і развіццю менавіта фальклорных тэатраў. Думаю, што нашы аматарскія тэатры проста прызвычаліся да звання «народны» і кроцьча па адным шляху, амаль не дакранаючыся да тэатралізаванага фальклору. Ды і нашы паважаныя драматургі бадай што не аказваюць дапамогі самадзейнасці, працуючы на прафесійных тэатрах. Таму нам, рэжысёрам, самім даводзіцца рабіць інсцэніроўкі на творах класікаў, пабудаваных на фальклорнай аснове, пісаць свае аўтарскія варыянты, хоць не хапае на гэта ні прафесійных здольнасцей, ні часу.

Дарэчы, практычна ніводная сярэдняя спецыяльная і вышэйшая навучальная ўстанова рэспублікі не рыхтуе рэжысёраў менавіта для фальклорных тэатраў. А патрэба ў іх вялікая. Дык каму ж, як не інстытуту культуры, выхоўваць такія кадры? Да таго ж, трэба больш прыніпова падыходзіць да набору студэнтаў, не залічваць выпадковых людзей, якія пасля заканчэння інстытута працуюць абы-дзе, толькі не ў культуры. Напрыклад, інстытут культуры за дзесяць гадоў свайго існавання толькі ў Гомелі накіраваў столькі спецыялістаў, што іх дастаткова, каб укамплектаваць труп прафесійнага тэатра. Але ж які плён ад тых рэжысёраў «без тэатраў»? І яшчэ. Не перашкодзіла б будучым рэжысёрам аматарскіх тэатраў вывучаць у сценах МІКа метадку збору фальклору, народны танец, беларускія народныя музычныя інструменты, традыцыйнае выканаўства народнай песьні, календарную і сямейна-абрадавую пазію, беларускую мову і дыялекталогію, вытокі народнага тэатра, этнаграфію, матэрыяльную культуру беларусаў. Чакаць нельга, бо фальклор гіне катастрафічна хутка: ён не перадаецца, як калісьці, ад маці дачцэ, ад бабулі да ўнучкі. З кожным днём становіцца ўсё менш і менш яго носьбітаў. Таму трэба як мага шырэй прапагандаваць фальклорную спадчыну, каб з цягам часу не згубіць яе наогул. Ды і самім рэжысёрам трэба ехаць у экспедыцыі, бо далучацца да ўжо сабранага і апрацаванага фальклору праз кнігі, не дакранаўшыся да жывога, тое ж самае, што лізаць мёд праз шкло.

Мікола МАКАРЦОВ, рэжысёр народнага фальклорнага тэатра музычнай камедыі «Жалейка» Гомельскага парку культуры і адпачынку імя А. В. Луначарскага

ЯКОЕ ДРЭВА БЕЗ КАРАНЁЎ...

прафесійным тэатрам і губляць пад нагамі зямлю, на якой трэба стаяць трымаць і пускаць карані ў глыбіню. Бо якое ж гэта дрэва, калі яно не мае сваіх каранёў?

У нечым не згаджуся з М. Коласам. Мазырскі народны тэатр — адзін з вядучых у рэспубліцы, і М. Колас адзін з самых вопытных і здольных рэжысёраў. Але, знаходзячыся ў глыбіні Палесся, М. Колас чамусьці не рашаецца будаваць рэпертуар тэатра толькі на нацыянальнай драматургіі. І вось тэатр губляе сваё аблічча. А чаму М. Колас не дакранаецца глыбей да фальклорнай спадчыны палешукоў? Тэатр жа абслугоўвае шэсць раёнаў былой Палескай вобласці, і палешукам цікава было б сустрацца з тэатралізаваным фальклорам, убачыць і пачуць са сцэны сваё, блізкае, роднае. Хачу дадаць, што з М. Коласам мы часта сустракаемся на абласных і рэспубліканскіх семінарах, спрачаемся. У нас розныя погляды, напрыклад, на фальклорны тэатр. Колас з тых рэжысёраў, якія не ўспрымаюць шлях «Жалейкі». Што ж, у спрэчках нараджаецца ісціна, але, мо калі б нарадзілася падобная «Жалейка» ў Мазыры, а не ў Гомелі, яна з-за сваёй самабытнасці атрымала б яшчэ больш шырокае развіццё і прызнанне на палескай зямлі. А пакуль што чамусьці не М. Колас едзе запісваць фальклор да свайго роднага дзядзькі ў Лельчыцкі раён, а даводзіцца ехаць туды мне.

Прыгадваю і іншых скептыкаў, якія не бачылі ў «Жалейцы» фальклорнага тэатра. «Які ж гэта тэатр без сцэны, засло-

знакітых бразільскіх карнавалаў.

Сапраўды, «Жалейка» аддзялілася ад іншых народных тэатраў і кроцьча у іншым напрамку. Яна можа выступаць на розных пляцоўках, уваходзячы ў блізкі кантакт з глядачом. А народ па гэтых кантактах сумуе. Глядач прагне ненапрэдня зносіць з выканаўцамі і нават згодзен стаць іх сааўтарам, уключаючы ў драматычнае дзеянне, танец, песьню і, нарэшце, пасля выступлення сустрачацца з намі ў жывой гаворцы. Калі зірнуцца гадоў на 15 — 20 назад, дык на маёй памяці — вёскі, дзе ладзілі ігрышчы, купалле, каляды, бо тады гэта было традыцыйным. А зараз, калі ўсё гэта адыходзіць у нябыт, жывое фальклорнае відовішча адраджаць тым больш неабходна.

Скажу шчыра: фальклорны тэатр — гэта найцяжэйшы шлях ва ўмовах самадзейнасці, бо тут трэба аб'яднаць амаль усе жанры народнай творчасці, спалучыць іх у адзінае дзеянне. Таму, нават пры ўсіх здольнасцях рэжысёра, да жанраў фальклору трэба далучаць, безумоўна, спецыялістаў. І, як падказвае мне практыка, акрамя рэжысёра, які ўзначаліў бы мастацкае кіраўніцтва тэатра, патрэбен яшчэ хормайстар, які ведаў бы народную песьню, манеру яе выканання; балетмайстар, які захапляўся б не проста класічным танцам, а тым, што бытуе непасрэдна ў народзе. Неабходны і музычны кіраўнік, які ведаў бы вытокі беларускай музыкі, каб «на слыху» ў яго было гучанне старадаўніх беларускіх музычных інструментаў.

тэатр, які выстройваў бы сваё дзеянне на народнай песьні; ці хатні тэатр, у якім бы ўвасабляліся тыя ж вясоркі. Зварот да такіх форм фальклорнага тэатра нарадзіў бы ўнікальныя і непаўторныя калектывы. Хацелася б іх мець у бліжэйшым часе — хоць бы на кожную вобласць па адным. Добрай базай для стварэння фальклорных тэатраў сталі б вясковыя фальклорна-этнаграфічныя ансамблі народнай песьні, якія часта звяртаюцца да беларускіх вясорак, Узіўніцы, што сярод іх удзельнікаў ёсць людзі, здольныя не толькі да выканаўства традыцыйнай народнай песьні, але і да ўдзелу ў фальклорна-тэатралізаваным відовішчы. Толькі б кіравалі імі спецыялісты.

Добра было б, каб мясцовыя ўлады падтрымлівалі ідэю будаўніцтва стылізаваных сялянскіх сядзіб у прыгожых маляўнічых месцах, у якіх мог бы размясціцца тэатр. Вось, напрыклад, «Жалейка» месціцца ў адной з гаспадарчых прыбудов сядзібы князя Паскевіча ў самым прыгожым парку Беларусі. І гэта, натуральна, спрыяе ўвасабленню тэатралізаванага фальклору, бо на сваёй сутнасці календарна-абрадавы цыкл нарадзіўся ў прыродных умовах. Будаўніцтва вышэйназваных сялянскіх сядзіб адыграла б немаалаважную ролю, бо яны яшчэ выконвалі б і функцыю этнаграфічнага музея дадзенай мясцовасці. А карысці ад іх было б больш, чым часам ад буйнога Дома культуры, на будаўніцтва якога ідуць немалыя сродкі. У такім тэатры-музеі знаходзілася б матэрыяльная культура беларусаў, якая абыгрывалася б у якасці рэквізіту ў прадстаўленнях, як гэта робіцца ў «Жалейцы».

Прыгадваю нядаўнюю рэспубліканскую лабараторыю рэжысёраў народных тэатраў. Скажу шчыра: мне было сумна. Сумна ад таго, што я не знайшоў сваіх аднадумцаў на фальклорным тэатры, з якімі мог бы паспрачацца, перадаць ім свой вопыт і самому ў іх павучыцца. Нягледзячы на тое, што ведаў усіх старэйшых рэжысёраў, і яны мяне, адчуваў я сябе на лабараторыі быццам тое птушаня, якое падкінула зязюля ў чужое гнездо. Не згаджуся са сваім аднакурснікам М. Стрыжовым — рэжысёрам Баранавіцкага народнага тэатра, які даводзіў на лабараторыі, быццам не зможа знайсці выканаўцаў для беларускай п'есы. Дык што, Міхась, мне лягчэй знаходзіць іх у Гомелі, чым табе ў Баранавічах? А ці не закладзена гэтая інертнасць мыслення у нас саміх? Трэба проста любіць сваю мову, не быць да яе глухім.



Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Магілёўшчыны народны тэатр Краснапольскага раёна Дома культуры ў гэтым тэатральным сезоне ажыццявіў пастановкі некалькіх спектакляў. Сярод іх — «Вечар» па п'есе А. Дударова. Гэты спектакль карыстаецца папулярнасцю ў глядачоў.

На здымку — сцэна са спектакля «Вечар». Мульцік — рэжысёр народнага тэатра В. Ермаловіч, Ганна — землеўпарадкальніца Н. Ваўчон, Гастрыт — юрысконсульт райспажыўсаюза А. Горзін.

Тэкст і фота А. ГОЛЬША

Рэвалюцыя, паэзія, дружба

Прыгадваючы сёння міжрэспубліканскі літаратурны рэйд, які адбыўся ў верасні мінулага года пад дэвізам «Днепр — рака міру і дружбы» і працягнуўся ад Чарнобыля да Чорнага мора (пра яго пісалася, у тым ліку і на старонках «ЛіМа»), я не магу ўявіць яго без удзелу ў ім маладой нікарагуанскай паэтэсы Альбы Асусены Торэс, без яе светлай белазубай усмешкі і звонкага раскацістага смеху, без яе іскрыстага гумару, без яе характэрнага акцэнту, над якім мы часам паджартоўвалі (яна не крыўдзілася і смяялася разам з усімі), і, вядома, без яе вершаў, якія гучалі то ў арыгінале, то ў перакладзе і блізка прымалялі ўсіх, без яе эмацыянальных, тэмапераменных (сама сандзінская рэвалюцыя!) выступленняў... Калі праходзілі дэзіметрычны кантроль у вахтовым пасёлку Зялёны Мыс і дэзіметрyst сказаў, што ўсё ў парадку, Альба пажартавала: «Вы праверце мае вершы, там павінна быць тэрмадынерная энергія». А потым, калі выступалі перад жыхарамі пасёлка, гаварыла: «Мы рабілі рэвалюцыю, таму што так трэба было, таму што не маглі інакш. І вы прыйшлі сюды змагацца з вынікамі аварыі, таму што так трэба, што не можаце інакш, што так загадае вам сэрца». А ў час другой імпрэвізаваанай сустрэчы, якіх было шмат на працягу нашага рэйда па Дняпры, Альба Торэс горача і горда гаварыла пра сваю рэвалюцыю. «Рэвалюцыя, — назвала яна, з цяжкасцю падбіраючы рускія словы, — гэта змаганне дабра са злом, любові з нянавісцю. Рэвалюцыю рухае любоў». І давала, зрабіўшы паўзу: «Лю-

боў і паэзія... Наш міністр культуры, ён жа і паэт, Эрнэста Кардэналь сказаў, што нікарагуанскую рэвалюцыю зрабілі паэты».

Паэты рабілі рэвалюцыю. Рэвалюцыю рабіла паэтаў. Альба Торэс як паэтэса — тансамадзіца сандзінскай рэвалюцыі. У грамадскую барацьбу яна ўключылася вельмі рана, яшчэ будучы навучэнцай коледжа. Усуп'ёз стала пісаць у 1976 годзе, калі пачалася рэвалюцыя. Рэвалюцыя канчаткова вызначыла грамадзянскае і мастацкае кіраўніцтва з правінцыі Чанталес, рэвалюцыя рабіла Альбу Асусену байцом у паэзіі і паэтэсай у бітве. Неўзабаве пасля перамогі, у 1982 годзе, Альба Торэс атрымала Нацыянальную літаратурную прэмію і была ўзнагароджана пуцёўкай у СССР. Потым стала студэнткай Літаратурнага інстытута імя Горькага.

Таварыская, адкрытая, цікавая Альба Торэс пасябрала з многімі ўдзельнікамі рэйда на Дняпры, у тым ліку і з намі, прадстаўнікамі Беларусі. Разам з намі яна спявала нашу народную песню «Ой, хацела мяне маці» (вывучыла ў сценах літінстытута), цікавілася нашай гісторыяй, культурай, распытвала пра беларускіх партызан мінулай вайны. У адной з разоў Альба прызналася, што была б рада, калі б яе вершы былі перакладзены на беларускую мову, што хацела б наведаць Мінск. Выконваючы нашу дамоўленасць, я і прапаную ў сваім перакладзе некалькі вершаў прадстаўніцы слаўнай Нікарагуа Альбы Асусены Торэс.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Альба Асусена ТОРЭС



Дазволь напісаць табе

Дазволь да цябе падысці і спытацца ў цябе, ну, скажам, пра тое, келі ісці ў нарад, і ў гэты кароткі міг перахапіць твой пагляд, звернуты адначасова і ў сённяшні вечар і ў далёкае будучае. Дазволь глядзець на цябе, калі ты праходзіш, вяртаючыся здалёку, ці калі едзеш на армейскім джыпе, у форме, падцягнуты і занедта сур'ёзны для сваіх 23-х. Дазволь яшчэ зразумець, адчаго загар у цябе аліўкавы,

адчаго такая ўсмешка, і вочы кававага колеру, і партызанскі характар.

Горы, птушкі Сандзіна

Калі сандзіністы пачыналі ў гарах чысціць зброю, можна было пачуць клак-кляк-кляк-кляк. Гэта, зліваючыся, ляскалі ўперамешку затворы вінтовак і стукалі дзюбы дзятлаў. Птушкі дапамагалі жменьцы партызан выглядаць буйным злучэннем. Птушкі садзіліся на капялюш Сандзіна гэтак жа, як на шляпы сённяшніх партызан. Сандзіна загінуў, як птушка, у якой адабралі права лятаць, і ўсё ж Сандзіна не памёр, таму што ўсё больш людзей і птушак у гарах Нікарагуа.

Каб стаць паэтам...

Што трэба для таго, каб стаць паэтам? Каб стаць паэтам, зусім не трэба прачытаць усіх класікаў, мець у сваім жыцці ніштаватаю бібліятэку, перамагчы на паэтычным конкурсе. Каб стаць паэтам,

дастаткова выхадзіць ці аб'ездзіць дарогі Нікарагуа, навучыцца адрозніваць гуасіму* ад дуба, ведаць птушак, спазнаць пшачоту і забыць пра сон дзе-небудзь на граніцы.

Кахання насуперак усяму

Каханы мой, спі... Заўтра ты павінен зноў адправіцца ў свет, у невядомасць. Паспрабуй заснуць, каб мае рукі мелі магчымасць асцярожна дакранацца да цябе. Праз тваё ціхае дыханне я хачу адчуць, што ты знаходзішся побач. Няхай недзе трыумфуе, сцвярджаюць сябе розныя установы, няхай вырашаюць кангрэсы дзяржаўныя пытанні, няхай трашчыць ад трывожных слоў тэлефонная сетка, усёадно якая цудоўная поўнач:

ад безлічы зор не відаць нават касмадэўтаў, ззяе такая поўня, што не змаўкаюць сабакі. Прадранішняя свежасць. Ноч. Зоркі. Надзея. Каханы, спі...

* гуасіма — шырока распаўсюджанае ў Нікарагуа дрэва, з якога робяць мэдлю.

КІНО

ПРЭМ'ЕРА — НЕЎЗАБАВЕ...

Рэжысёр Ігар Дабралюбаў завяршае працу над мастацкай стужкай «ВОСЕНЬСКІЯ СНЫ»

Назва будучага фільма пакуль што рабочая. За час, які пройдзе да прэм'еры, можа змяніцца не толькі назва, — многае ўдакладніцца, праясніцца, стужка набудзе рытм, «загучыць»...

Але фільм ужо існуе, бо сёння немагчыма перайначыць галоўнае — аўтарскую задуму, яе ўвасабленне рэжысёрам, апэратарам, акцёрамі. І няма іншых адказаў на пытанні, узнятыя сцэнарыстам Аляксеем Дударавым (стужка ствараецца па матывах п'есы «Вечар»), акрамя тых, што... ужо ёсць. Ці правільныя яны — меркаваць глядачу.

У мантажнай «Беларусьфільма» я гутару з народным артыстам рэспублікі І. Дабралюбавым...

— Здаецца, я ведаю, у чым сакрэт надзвычайнай папулярнасці дударавіцкіх п'ес, — гаворыць Ігар Міхайлавіч. — Сапраўднае мастацтва — заўсёды адкрыццё чалавечага характару. У гэтым сэнсе Аляксей Дударав мае выдатны зрок. Характары, ім убачаныя і ўжоўленыя, вабяць аб'ёмнасцю і глыбінёй. Ягоныя героі нацыянальныя без арнаменталістыкі, а праблемы іх хвалююць агульначалавечыя. Таму яны блізкія і зразумелыя ўсім.

«Восеньскія сны» — другая мая сустрэча з творчасцю Дударова і, у пэўнай ступені, працяг «Белых Рос». У нечым нават вяртанне, бо ўзнятыя ў папярэднім фільме праблемы, закрунутыя складаныя духоўныя калізіі вымагаюць большага зглыблення, грунтоўнага аналізу... Тры старыя, адзіныя жыхары закінутай вёскі, на схіле жыцця робяць падрахункі, — мы бачым іх у той час, калі чалавек сам сабе самы строгі суддзя... І хоць мы з апэратарам Рыгорам Масальскім і мастаком Яўгенам Ганкіным надзвычай дакладна ўзнаўлялі быт беларускай вёскі, асярод-



Ганна — народная артыстка СССР Галіна МАКАРАВА.



Васіль — народны артыст СССР Сяргей ПЛОТНІКАЎ.

дзе не было для нас самазатай, бо самотных старых хапае і ў непersпектыўнай вёсачцы, і ў вялікім горадзе. Найперш нас цікавіць маральныя праблемы: што ёсць жыццё, як пра жыццё яго з годнасцю, як пранесці праз доўгія і склада-



Мікіта — заслужаны артыст РСФСР Барыс НОВІКАЎ.



У мантажнай — народны артыст СССР, кампазітар Андрэй ПІТРОЎ (ён піша музыку да фільма) і рэжысёр-пастаноўшчык Ігар ДАБРАЛЮБАЎ.

ныя гады сапраўдных духоўных каштоўнасці... Колькі слоў пра акцёрскі ансамбль. На здымках я ўпершыню працаваў з цудоўным акцёрам з Архангельска, народным артыстам СССР Сяргеем Мікалавічам Плотнікавым. Прад-

стаўляць жа Галіну Кліменцьеўну Макараву і Барыса Кузьміча Новікава, з якімі ў мяне даўня творчая і чалавечая дружба, думаю, няма патрэбы...

Аляксандр ДЗМІТРЫЕЎ
Фота аўтара

З ПОШТЫ «ЛІМА»

КАБ ВЕДАЎ КОЖНЫ

Нас вельмі радуе той факт, што створаны Савецкі фонд культуры, што будзе Рэспубліканскае аддзяленне Фонду, што будуць створаны больш спрыяльныя ўмовы для развіцця культуры і зберажэння культурнай спадчыны. Узрушыла нас і прынятае не так даўно рашэнне Палітбюро ЦК КПСС пра выдзяленне ў бліжэйшыя гады 300 мільёнаў рублёў на ахову і рэстаўрацыю помнікаў гісторыі і культуры. Усё гэта вельмі абнадзейвае. Летась і пазалетась мы гуртком «Тэлака» працавалі на Траецкім прадмесці і на ўласныя вочы пабачылі, якая класпату патрабуе рэстаўрацыя. Але ўпэўніліся мы і ў тым, што не ўсе разумеюць каштоўнасць помнікаў мінуўшчыны; шмат хто па-за колам спецыялістаў не ведае нават, што лічыцца помнікам, што — не. Таму мы прапануем, каб кожная раённая (горадская) газета апублікавала спіс помнікаў гісторыі, археалогіі, архітэктуры свайго рэгіёна. Разам са спісам трэба пазначыць ахоўную зону вакол помнікаў.

Яшчэ колькі слоў хочацца сказаць пра музей. Шмат добрага чулі мы пра Музей старажытнай беларускай культуры. А вось трапіць у яго — праблема. Бо ні ўвечары, ні ў суботу, ні ў нядзелю ён не працуе. Якім чынам здолеюць пазнаёміцца з ягонымі багаццямі рабочыя, скажам, ці калгаснікі? А гэта ж менавіта з належаючых ім скарбаў і ствараўся музей.

Наогул у нас магло быць значна больш добрых музеяў. Напрыклад, музей старажытнай кнігі, музей рэвалюцыйна-вызваленчага руху. Беларусь — радзіма Ф. Скарыны, П. Мсціслаўца, В. Цяпінскага, К. Каліноўскага, В. Урублеўскага, Ф. Дзяржынскага — павінна мець такія музеі.

С. ВІТУШКА, У. БАРАЊІЧ,
студэнты БДУ
імя У. І. Леніна

Яўген ШАБАН

Я хачу

Я хачу
вясны зялёнай,
песні ранішняй шпакі.
Я хачу
вады сцюдзёнай
той,
што п'е з крыніц рака,
я хачу
сяброў багата,
новых сцэжак і дарог,
я хачу,
каб наша хата
не пускала на парог
злосных, подлых і ліслівых,
недаверлівых, ліхіх,
крывадушных і хлуслівых,
я хачу
пражыць без іх,
а яшчэ хачу,
каб жыта
не знікала з нашых ніў,
каб усё,
што мной пражыта,
залічылася ў актыў,
каб ніхто не змог ніколі
панаваць бяда і смерць,
каб зрабіўся дужым
квалы,
стаў вятрыскам
лоты смерч
і каб гэты добры вецер
шамалеў у валасах,
каб спявалі гімны дзеці,
каб бялеў вэлюмам сад,
каб збіралі ў вуліч пчолы
неатручаны нектар,
каб быў светлым і вясёлым
найраднейшы маці твар.

Працяжнік

У маёй метрыцы напісана:
год нараджэння —
1936.
І сціскаецца сэрца,
калі ўяўляеш,
што будзе працяжнік
і
яшчэ адна
чатырохзначная лічба,
што закрыве цябе
назаўсёды...
Такі маленькі працяжнік,
такое вялікае жыццё,
бо ўсё,
за што ты змагаўся,
за што скрыгаў зубамі,
за што ламаў хрыбет,
усё,
што ты стварыў,
за што разлічваўся
неравовымі клеткамі
і сардэчнымі прыступамі,
усё
добрае і благое,
што было
у тваім жыццёвым экскурсе,
змешчана
у гэтым маленькім працяжніку
паміж



Знічнай прамільгнула на літаратурным небасхіле жыццё Яўгена Шабана (29 снежня мінулага года яму было 65 гадоў). Нядоўгім быў яго жыццёвы і творчы шлях, але напісана ім нямала. Я. Шабан пакінуў зборнікі вершаў «Нара-

чанна» і «Чырвоныя сумёты», шэраг п'ес, лібрэта тэлеоперы «Ранак», сцэнарыі, нямала перакладаў.

Аб плённасці шляху, прайдзенага Я. Шабанам, гаварылася на вечары ў Доме літаратуры. Адкрыў і вёў вечар І. Чыгрынаў. Пра жыццёвы і творчы шлях Я. Шабана расказаў В. Карамазу. Успамінамі пра паэта і драматурга падзяліліся Р. Баравінова, Г. Колас, Г. Марчун, галоўны рэжысёр Беларускага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы В. Раеўскі і іншыя.

Былі паказаны сцэны са спектакляў «Шрамы» і «Сніг» у выкананні артыстаў Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра імя В. Дуніна-Марцінкевіча і Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі, фрагменты з фільма «Вянок санетаў».

Выступае Віктар КАРАМАЗАЎ. Злева — Іван ЧЫГРЫНАЎ. Тэкст і фота Уд. КРУКА

чатырохзначнымі лічбамі,
якія з'яўляюцца межамі
тваяй
асабістай
тэрыторыі часу...
Твайго часу.
Толькі твайго.

І таму
мне страшна надакучылі
знічкі!
Мне надакучыла
дыпламатыя духу...
Чысціні хачу.
Дабрыні.

Святло і цень

Люблю загадкі
ценю і святла...
На пераходзе
ад святла да ценю
яшчэ не Ты —
твой вобраз летуценны
мільгнуў на момант
і
умомант знік...
А горад дрэмле:
ён даўно прывык,
што цені і святло —
начная з'ява,
і раніцой
убачыць ён наяве
усё,
што захінуў уночы цень.
А для мяне
нязносным будзе дзень,
таму што я Цябе
так і не ўбачу,
таму што дзень
усё пераіначыць
і знішчыць дзень
мае святло
і цень...

Твой голас

Я люблю слухаць твой голас,
калі ты шчабечаш пра сваіх
студэнтаў,
якія нешта там натварылі,

калі ты смуткуеш аб нялёгкім
лесе сяброўкі,
якая ніяк не знойдзе ў жыцці
адпаведнага месца,
калі ты пасмейваешся
з недарэчнага здарэння,
якое адбылося ў вас
на факультэце,
калі ты расказваеш
аб апошніх дасягненнях
айчынай моды,
якая выходзіць на ўзровень
сусветных стандартаў,
калі ты радуешся добраму,
калі ты пратэтуеш супраць
благаго,

калі ты чытаеш мне
цікавую старонку
цікавай кнігі
ці чытаеш мудры абзац
мудрага артыкула,
ці чытаеш мне (і заслужана!)
натацыю,

калі ты хвалюешся,
захапляешся,
здзіўляешся,
абуряешся...
Я люблю слухаць твой голас.
А яшчэ больш я люблю
слухаць,

калі ты маўчыш.
Ты не бойся.
Мне з табою тады
ніколі не бывае сумна.

Мяне не будзе,
але будзе дзень
такі ж, як і сягоння,
ясны, сіні...
І сонца будзе
пасылаць праменні,
і будуць людзі
грэцца на пляску,
і будуць дзеці
зайчыкаў лавіць,
што скачуць,
прабіваюцца праз дрэвы,
і будуць добра, ясна ўсміхацца
іх маці,
выглядаючы свайго...
Публікацыя Т. АРЛОВАЙ.

У рэдакцыю пазваніў наш даўні чытач з Украіны. Ён расказаў, што даўно марыў пабываць на Беларусі, бліжэй, на ўласныя вочы пазнаёміцца з нашым гераічным і шматпакутным краем, з яго памятнымі мясцінамі, гістарычнымі і культурнымі помнікамі. І вось нарэшце выкраў некалькі вольных дзён і прыехаў. Прыехаў не ў складзе якой-небудзь дэ-

самога вакзала ці іншага будынка. Нарэшце баць: вуль яна рэклама! Прыгожая, зіхоткая! Зяе рознымі колерамі на літарных слапах. Зяе і запрашае... у галоўныя магазіны Мінска: ГУМ, ЦУМ, «Беларусь», «Несцерка», «Спарттавары», «Тканіны», «Абутак»... Якіх толькі «гадзільных кропак» тут не пазначана! А побач назвы кавярня і рэстаранаў, ш-

ЧЫМ СТРАЧАЕШ ГОСЦЯ, СТАЛІЦА?

легацыі, а сам па сабе, удваіх з жонкай. Прыехаў у самым радасным настроі, са шчырым жаданнем пражыць у нас гэтыя некалькі дзён насычана і змястоўна, з усёй душэўнай і фізічнай (ягонья словы) самааддачай — каб дзе толькі лгга пабываць і як мага больш пабачыць. Але ўжо на вакзале, дакладней на Прывакзальнай плошчы нашай сталіцы быў збянтэжаны, засмучаны і пакрыўджаны. Што здарылася? Што выклікала незадаволенасць і абурэнне (голас сведчыў і пра гэта) госьця? Дамовіліся сустрацца. Там жа, на Прывакзальнай плошчы.

Сустраліся. Замест таго, каб што-небудзь тлумачыць, госьць нечакана прапанаваў:
— Уявіце сабе на маім месцы. Вы, а не я прыехалі ў Мінск. Толькі што пакінулі купэ ў выйшлі на Прывакзальную плошчу. Горада не ведаеце. Што будзеце рабіць?
На хвіліну я разгубілася, але неўзабаве спахапілася:
— Паклічу на дапамогу рэкламу...
— Паклічыце. — літасціва прапанаваў госьць. — Улічыце толькі мату вашага, гэта значыць, майго, прыезду ў Мінск, наогул у Беларусь.

Я досыць бадзёра павяла вачамі па плошчы. Злева — сквер, справа — аўтавакзал і абгароджаная пляцоўка будоўлі, прама — жылыя кварталы дамоў з вядомымі вежамі абাপал вуліцы Кірава — так званыя вароты ў горад. А дзе ж яна, рэклама? Ці то хвалючыся, ці то ўжо нервуючыся, шукаю вачамі тое, што павінна гаварыць Прывакзальная плошча прыезджаю чалавеку, акрамя традыцыйнага і досыць шаблоннага надпісу «Сардэчна запрашаем!» на фантоне ці на даху

кусачных і бараў. «Мінчане і госьці сталіцы Беларусі, — так і крычыць рэклама, — спяшайцеся ў магазіны, купляйце, набывайце тэлевізары, радыёпрыёмнікі, гадзіннікі, абутак, тканіны, дываны і іншыя рэчы, а заадно не забудзьцеся і смачна пад'есці!» Няёмка мне стала перад госьцем.

А ён тым часам моўчкі павёў мяне ўздоўж дашчанага плота, за якім узводзіцца новы будынак вакзала. На гэтым плоце яркія і маляўнічыя рэкламы шыты зноў запрашаюць гасцей горада ў магазіны. Але госьць з Украіны ўжо не зважаў на іх, ён ішоў далей, ажно пакуль не спыніўся — у самым канцы плота, у далёкім закутку — ля цымянага, запырсканага гразёў і абабітага абцасамі шчыта, які паведамляе, што ў Мінску ёсць бюро падарожжаў і экскурсій, што месціцца яно на Танкавай вуліцы, 30, тэлефон бюро для даведак — 22-11-14 і тэлефон аўтаадказчыка — 23-75-73. Нягледзячы на такі непрыглядны выгляд рэкламы Мінскага бюро падарожжаў і экскурсій, я ўсё ж супакоілася: гэта ж якраз тое, што і трэба госьцю: досыць пазваніць туды і ўсе ягонья клопаты і турботы з плеч, іх возьме на сябе бюро. Так і кажу госьцю. А ён гэтак спакойненька, ледзь не здэкліва мяне ў адказ:

— Самі пазваніце. Мы ж з вамі памяняліся месцамі.

Званю. Тэлефон для даведак, колькі яго ні набірала, увесь час заняты, а па аўтаадказчыку ветлівы і прыемны голас запраціў мяне адначыць у гасцініцах «Беркут» і «Зялёныя ўзгоркі»

ЗАТАПЛЕННЕ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4)

скога» чалавека, нечаканасць. І адразу ж: «Што з намі будзе? Хаты ж перапісалі, казалі, што вёска пойдзе пад ваду, а калі — ніхто не ведае... Вось мы і нервуемся. Як падумаю, што трэба некуды з'язджаць, дык, міленькі, жыць не хочацца. Я ж тут, у Ахрэмацах, нарадзілася, замуж пайшла, дзяцей пагадала...»
З надзеяй пазірае на мяне: «Дык мо вы, міленькі, ведаеце, куды нас будуць перасяляць?»
Я кажу, што не ведаю, бо і спраўды не ведаю нічога, акрамя няўпэўных чутак, быццам, для перасяленняў будуць недзе будаваць адзін вялікі блочны дом.
— А ў вялікім шматпавярховым доме вам хацелася б жыць? — пытаюся на ўсякі выпадак.
— Не, нізавошта. Там і дыхаць няма чым. Потым, мы ж тут трымаем і кароўку, і парасят, курэй. Садок небагі...

Каб вы нашых яблычкаў пакаштавалі—чуд, а не яблычкі. Прыблізна тое самае пачуў я ў Ахрэмацах і ў іншых хатах — ад Лізаветы Сцяпанаўны Стрынгалевіч, ад Валянціны Сцяпанаўны Ломша, іншых гаспадынь і гаспадароў.
— А што нам зробіць, калі мы не пагодзімся адсюль з'ехаць? — папыталася ў мяне Валянціна Сцяпанаўна.— Каб вы ведалі, як тут улётку прыгожа — рака, лес, а ў лесе ягад, грыбоў...
Я падумаў, якая ўсё-такі неадольная сіла трымае людзей у родным куце. А вёска ж Ахрэмацы — з тых, што яшчэ не так даўно ахрышчаны былі перспектывымі. Паняцце гэтае ўжо не «каціруецца», выйшла з ужытку. Ды што паняцце, калі занябданыя вёскі — засталіся. Як тыя Ахрэмацы, дзе ні дарог, ні лазні, ні магазіна, ні клуба, нават электрычнасць тут не заўсёды бывае, стаіць у хатах напатагове керасінавыя лямпы. Міжволі падумала-

ся: каб гэта сілы і грошы, якіх вымагае Даўгаўпільская ГЭС, ды сюды б, у іншыя такія вёскі на іх добраўпарадкаванне, для таго, каб не мыліся людзі ў ночвах, каб не хадзілі па хлеб, цукар і соль за колькі кіламетраў...
Ніхто не хоча кідаць родныя хаты і ў Свальні, у Пользіне, у вёсках Браслаўскага і Міёрскага раёнаў, дзе мне давалося пабыць. Свальненская жыхарка Вера Васільеўна Шыпіла без усякіх дыпламатыі спытала:
— А чаму з намі не параіліся? Чаму ў нас не спыталі, ці будаваць тое вадасховішча, ці хочацца нам перасяляцца немаледама куды?
Шмат хоча кабета? Пэўна, яшчэ і сёння знойдуцца тыя, што ўсміхнуцца вась так. А, між тым, чаму б і не параіцца? Мы зараз часта з пацівасцю вымаўляем словаспалучэнне «грамадская думка», хоць, часам, не вельмі задумваемся, што гэта такое. Але ў дадзеным выпадку ўсё зразумела — голас мясцовых жыхароў і ёсць спраўднае выяўленне грамадскай думкі, да якой нельга было не прыслухацца.
Я цікавіўся ў вёсках, ці прыязджала да іх якое-небудзь начальства — сталічнае ці хоць абласное. У адказ людзі няпэўна паціскалі плячамі — не,

нікога не было, ніхто з імі не размаўляў. Прыязджалі толькі тыя, «што абмяралі хаты». Казалі, што будуць затапляцца а што і як, яны самі не ведалі.
Вось такія справы. Што гэта — беларускі варыянт «Развітання з Мацёрай»?
ЮРЫЙ Дзмітрэвіч Гарын паказаў мне некалькі дакументаў, што тычыліся будаўніцтва вадасховішча і затаплення часткі тэрыторыі рэспублікі. У адным з дакументаў было пазначана, з якімі міністэрствам усё гэта ўзгоднена, Сярод іх: Мінвадгас, Міндарбуд, Мінжылкамунгас, Міністэрства аховы здароўя (на тэрыторыі маючага адбыцца затаплення знаходзіцца дваццаць могілак, шмат магільнік і жытлы), Мінляггас, Белрыбвод, АН БССР, нават Дзяржкампрыроды. Насупраць назваў амаль усіх міністэрстваў і ведамстваў—спакойныя росчырк пры іх кіраўнікоў: «Пярэчанню няма».
Але да ведама таго ж Дзяржкампрыроды — спецыялісты-эколагі лічаць, што стварэнне вадасховішча разбурыць у значнай частцы Заходняй Дзвіны натуральную сістэму біялагічнага самаачышчэння, эфектыўнасць якой можа забяспе-

чыць толькі праточная вада і водныя расліны. Ці ўяўляюць у Камітэце аховы прыроды, у якую брудную лужыну можа ператварыцца вадасховішча, куды неўзабаве трапяць тысячы тон прамысловых адыходаў, мінеральных угнаенняў з палёў?
Не паверыце, але пра будаўніцтва ГЭС і вадасховішча, пра затапленне дзесяткаў населеных пунктаў на Віцебшчыне ў абласной інспекцыі аховы прыроды даведаліся... толькі ад мяне, карэспандэнта.
Начальнік інспекцыі Людвіг Антонавіч Петрашкевіч паскардзіўся, што яго не трымаюць «у курсе».
— А як вы будзеце ратаваць баброў? — спытаў я.
— Якіх яшчэ баброў? — шчыра здзіўіўся Людвіг Антонавіч. Заставалася растлумачыць яму, што нават у тэхнічным праекце энергетыкі вымушаны былі адзначыць, што затапленне вымагае абавязковага перасялення не менш чым 200 баброў.
— Цікава,— толькі і вымавіў Л. Петрашкевіч.
Вось табе і «пярэчанню няма»...
Людзі, эканоміка, прырода... Гэтыя аспекты праблемы мы ўжо закранулі. Але нельга не сказаць і пра эстэтычныя і ма-

ТАЛЕНТЫ
У БЕЛЫХ
ХАЛАТАХ

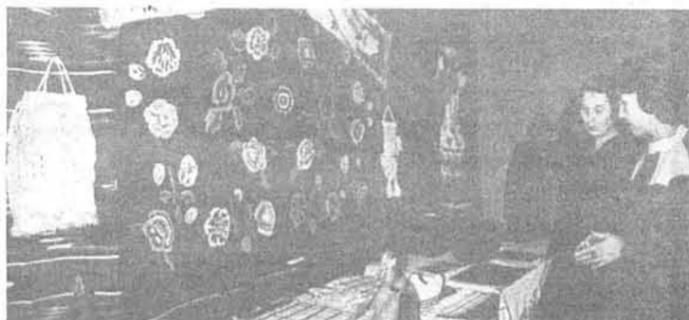
Працягваюцца другі Усеаюны фестываль самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечаны 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Не абмінуў ён хваёвага бары, дзе размясціліся санаторыі сістэмы «Белміжгалгас-здраўніца» — «Бярэсце», «Рассвет», «Парэчка», прафілакторый «Налібоцкая пушча», зазірнуў у бярозавы гай дзіцячага санаторыя «Случ».

Заклучны канцэрт фестывалю і выстаўка работ умельцаў дэкаратыўна-прыкладнага і выяўленчага мастацтва, якія адбыліся на схіле мінулага года ў «Бярэсці», дазволілі вызначыць прозвішчы прызёраў. Члены журы аднадушна пагадзіліся, што першае месца павінна належаць гаспадарам, якія, дарэчы, у гэты дзень адзначылі свой юбілей — першае дзесяцігоддзе; другое заняў санаторый «Случ», а трэцяе — «Рассвет». Са слоў вядучых А. Бондар і З. Лабейка прысутныя ў зале даведаліся, што ў асноўным бары, на базе возера Завышанскае Іванаўскага раёна, у хуткім часе гасцінна расчыніць дзверы новы санаторый — «Алеся». У непрадугледжаных праграмай выступленнях супрацоўнікаў новай здраўніцы адчувалася — тут дбаюць пра культуру.

Калі давалі канцэрт гаспадары, набілася ў праходах, у дварах столькі народу, што недзе было вярнуцца ўпачатку. Людзі глядзелі і слухалі не заездных артыстаў, а сваіх супрацоўнікаў. Глядзелі — і многіх у сцэнічных касцюмах не пазнавалі. У гарацых апладысмен-



Выступае калектыў санаторыя «Рассвет».



Выстаўка ў санаторыі «Бярэсце».

Фота В. ВІТКОЎСКАГА

тах, цёплых усмешках — удзячнасць калегам, якія абаранялі гонар свайго санаторыя. А імі былі: урачы, медсёстры, сёстры-гаспадыні, прачкі, бухгалтары, палатныя санітаркі, кухары, масажысты, шафэры, вяртаўнікі...

Праграма канцэрта санаторыя-прафілакторыя «Налібоцкая пушча» наводзіць на думку, што мастацтва — гэта такія ж лекі, як і вадар хваёвага лесу. Паказаць гасціям, што прыхалі сюды з усіх куткоў краіны, здабыткі фальклору — гэта азначае пазнаёміць іх з гісторыяй беларускага народа. Тэматыка рэпертуару сведчыла, што яе рыхтавалі з разлікам

на пэўнага гледача, гледача-госця.

Агляд выявіў, што і санаторыі маюць патрэбу ў спецыялістах па культуры. І хочацца спадзявацца, што пры падрыхтоўцы кадраў культасветнікаў яна будзе ўлічана.

Выстаўка работ дэкаратыўна-прыкладнага, выяўленчага мастацтва, фатаграфіі мела мэту выявіць з ліку работнікаў санаторыяў здольных людзей, каб яны ў будучым маглі праектаваць, памагчы тым, хто прыехаў на адпачынак. Многія ж займаюцца ў санаторыях вышываннем, вязаннем, карункаплетаннем.

М. ЖАБІНСКАЯ

на Карпатах, наведваць турбазу «Гаранка» і «Архыз» на Паўночным Каўказе, «Шахкадзор» у Арменіі, турбазы ў Сочы і г. д. Я ціха павесіла трубку...

Потым мы абшлі ці не ўсе блізкія і не зусім блізкія кіёскі. Ды, на жаль, не знайшлі ў іх ні карт-схем экскурсій і турыстычных маршрутаў па Мінску і рэспубліцы, ні даведнікаў, ні буклетаў пра нашы архітэктурныя, гістарычныя, культурныя помнікі, ні пантывак пра нашы старажытныя гарады і паселішчы, ні цікавых, адметных сувеніраў, ні значкоў, акрамя хіба такіх, як «Мінск — горад-герой», «Брэсцкая крэпасць-герой», «Хатынь», ды яшчэ некалькіх.

Вось тут стала мне перад госцем не проста няёмка, а непамысна. Што ж гэта таное? Чыя тут віна? Чаму тая ж Прывакзальная плошча, дзе адбываецца першае знаёмства гасцей з горадам, не стала своеасаблівай візітнай карткай нашай сталіцы? Чаму б, замест таго, каб запрашаць прыездных у «газіны і рэстараны, не запрашціць іх тут жа, ля «варот» горада, наведваць яго памятныя рэвалюцыйныя, гістарычныя, культурныя мясціны, яго помнікі, музеі, карцінныя галерэі, тэатры, канцэртныя залы? Есць жа што паказаць гасціям і ў самім Мінску, і ў яго ваколіцах.

Сярод таго, што варта і трэба паказаць прыездным у нашую рэспубліку, не толькі «Хатынь» і «Курган Славы», а і дэсяткі, сотні іншых помнікаў пакут і гераізму нашага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, не толькі светлыя кварталы і мікрараёны адроджаных з руін нашых гарадоў, а і ацалелыя іх гістарычныя куткі, архітэктурныя помнікі. Пазнаёміць далёкага, ці хай сабе і не надта далёкага, гасця з нашым краем і нашым народам — гэта найперш пазнаёміць яго з помнікамі матэрыяльнай і духоўнай культуры, з тым, у чым найперш занатавана гістарычная памяць народа. Значыць, варта прапанаваць госцю наведваць Заслаўе, Мір, Нясвіж, Навагрудак, Ліду, Полацк, Брэст, Мсціслаў, пабываць у мясцінах, звязаных з імёнамі Ф. Скарыны, К. Каліноўскага, В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Цёткі, М. Багдановіча, Я. Купалы, Я. Коласа, І. Мележа і іншых. Чаму мы быццам саромеемся паказаць тое, чым мы адметныя ў свеце, сярод суседзяў і іншых народаў? Чаму быццам не разумеем, што менавіта пабачыць, адчуць гэтую адметнасць, непадобнасць, своеасаблівасць едуць да нас людзі з блізка і далёка? Гэта ж наша сарамлівае (не знаходжу другога слова, хоць яно і прасіцца — нешта нахлесталі неразумнасці ці дурноціны) выяўленца і ў тым, што мы ў судакрананні з гасціямі начыста цураемся роднай мовы. Няма яе, ці амаль няма, у рэкламе, у друкаванай прадукцыі, адрасаванай гасціям, у значках. А дарма! Прыездзімаму чалавеку і гэта важна: пачуць, прачытаць, як тое ці іншае паняцце гучыць на нашай мове, павесці ад нас сувенір, значок той жа з надпісам па-беларуску...

Непамыснасць гэтая прывяла мяне на Танкавую, 30 — у Мінскае бюро падарожжаў і экскурсій. Тут пастараліся прыглынуць усё мае непаразумеці і крыўды. Назвалі шматлікія турыстычныя маршруты — на аўтобусах, цягніках, самалётах і цеплаходах, маршруты для школьнікаў і маршруты выхаднога дня і г. д. Назвалі шмат лічбаў — важкіх, унушальных. План 1986 года бюро выканала задаўга да канца года — яшчэ 24 лістапада. За год было абслужана амаль 4 мільёны чалавек. У грашовым вылічэнні гадзавы план работы бюро — 15 мільёнаў рублёў. За тыдзень бюро прымае 130—140 груп гасцей Мінска. Усё гэта выклікала панагу. Сапраўды, работнікі бюро робяць нямаля, каб паказаць прыездным людзям і нашу слаўную сталіцу Мінск, і сёе-тое па-за Мінскам. Сярод маршрутаў, якія прапануюцца гасціям, нямаля цікавых, змястоўных, у тым ліку і па гістарычна-культурна-літаратурных мясцінах. Апошніх, аднак, усё ж малавата, а галоўнае — «эксплуатуюцца» яны далёка не так інтэнсіўна, як іншыя. Спашлёмся на прыклад аднаго тыдня работы бюро. За гэты тыдзень з дзесяці было праведзена 46 экскурсій па Мінску, 41 група школьнікаў наведвала «Хатынь» і «Курган Славы», а вось у Заслаўі набыло ўсяго 4 групы, у Нясвіжы і Міры — 7, у Вязынцы — 3, у Акіначцах — Смольні — таксама 3 групы школьнікаў-экскурсантаў.

Праўда, работнікі бюро, па ўсім відаць, не збіраюцца спачываць на лаўрах. Яны разумеюць, што яшчэ не ўсё ў іх наладжана лепшым чынам. Распрацоўваюцца новыя маршруты, ідуць пошукі новых форм і метадаў работы з гасціямі, з аматарамі турыстыкі пазездка і падарожжаў. У рэкламным сектары (туды, дарэчы, прыйшлі новыя людзі) сур'ёзна думваюць над палепшэннем рэкламнай прадукцыі бюро — ужо сёлета паявіцца новыя турыстычныя карты-схемы, буклеты, календары і календарыкі (праўда, зноў амаль усё па рускай мове).

Ну, але гэта — будзе. А пакуль што Прывакзальная плошча запрашае прыездных у магазіны і рэстараны. І, пэўна ж, многія з іх, як той наш чытач з Украіны, спыняюцца перад такой візітнай карткай нашай сталіцы ў недаўменні і збянтэжанасці.

Наш кар.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 12

«Прывілея адна — працаваць самааддана» — перадавы артыкул.

Насустрэч з'ездзі мастакоў Беларусі — публікацыя С. Абрамава «Жывём у краі прыдняпроўскім».

Роздумам пасля выстаўкі «Гармонія і аспроддзе» дзеліцца М. Піліпенка — «Гармонія: ідэал ці рэальнасць».

Вынікі тэатральнага сезона ў Мінску падводзіць Т. Гаробчанка і К. Кузняцова — «Права на дыялог».

Пра ўдзельніку II Усеаюнага фестывалю народнай творчасці гутарка Г. Саналова-Кубя і Я. Шунейкі («Снарбы непадробнага свету») і карэспан-

дэнцыя А. Касінец («Краснапольскі народны»).

Пошту тэлегледачоў аналізуе Э. Мельнікаў — «Вы нам пісалі...». Е. Бондарэва разважае пра задачы і праблемы кінакрытыкі — «Каб слова справай адгукнулася». У дапамогу на стаўніку-артыкул В. Каваленка «Мастацтва прамыснага жыцця».

Пра творчасць мастацкі А. Лось, кампазітара Л. Абелівіча, артыста Л. Давідовіч і М. Захарэвіч — артыкулы Д. Мароза («Песенна, вабна»), А. Друнта («Спаўна думак, пацучыць, эмоцыям»), Л. Брандабоўскай («Чым душа жывіцца»).

ральныя страты, пра шкоду, якая будзе нанесена гістарычным і археалагічным помнікам, што знаходзіцца ў зоне вадаасховішча.

Як можна спакойна аднесціся да знічвання старажытных беларускіх гарадоў Верхнядзвінска, Друі, Дзісны, якія будуць пасечаны бетоннымі дамбамі?

У зоне будучага вадаасховішча знаходзіцца больш як дваццаць археалагічных помнікаў — курганоў, могільнікаў, гарадзішчаў, селішчаў, стаянак аж каменнага веку, выдатны помнік эпіграфіі XII стагоддзя, так званыя «Барысавы камяні». З усіх гэтых помнікаў раскапаны і вывучаюцца толькі адзін — ля вёскі Пруднікі на базе ракі Вята, у Міёрскім раёне.

— А што будзе з астатнімі? — спытаў я ў Леаніда Давыдавіча Пабала, доктара гістарычных навук, які курыруе археалагічны адрэз Інстытута гісторыі АН БССР.

Леанід Давыдавіч пачаў мяне ўводзіць у праблемы фінансавання археалагічных раскопак. Як я зразумеў, абцяганы грошай інстытут не атрымаў, і лёс помнікаў выклікае вялікую трывогу. Праўда, у Дзяржплана А. Дзеравянка сцвярджаў, што сродкі на гэтую справу

былі выдаткаваны, але не асвоены. Як бы там ні было, але помнікі могуць апынуцца пад вадою. Назаўсёды.

Сей-той, прачытаўшы гэтыя нататкі, можа спытаць: «Дык што, аўтар наогул супраць будаўніцтва гідраэлектрастанцый?»

Не, вядома. Гаворка ідзе пра канкрэтны выпадак. Я салідарны з маімі латышскімі калегамі ў тым, што Даўгаўпілская ГЭС прынесе больш шкоды, чым карысці. Я бяру на сябе смеласць сцвярджаць, што для Беларусі гэта, калі можна так сказаць, іёцна ў квадраце. Начальнік аддзела энергетыкі, паліва і паліўна-энергетычнага балансу Дзяржплана БССР Васіль Паўлявіч Кушнераў шчыра прызнаўся:

— Я думаю, што ад Даўгаўпілскай ГЭС нашай рэспубліцы не будзе амаль ніякай карысці. Гэта калі гаварыць пра справы энергетычныя...

ЭЛЕКТРАЭНЕРГІІ ў нас сапраўды не хапае. Але ці не атрымаецца, што, палючы на жураўля ў небе, мы выпускаем сініцу з рук? Я маю на ўвазе выкарыстанне энергетычных рэсурсаў малых рэк і азёраў на тэрыторыі Беларусі. «Некалі ў Латвіі было

каля 25 малых электрастанцый, — пішуць Д. Іванс і А. Сніпс, — амаль тысяча мільянавых сажалак». Як можна зразумець, усё гэта цяпер у нашых суседзях бяздзейнае. У нашай рэспубліцы, па словах галоўнага інжынера «Белгадоўэнерга» Леаніда Уладзіміравіча Чарэпа, некалі працавала больш чым дзвесце малых электрастанцый, цяпер — каля 10.

Мы ўсе помнім рамін народнага пісьменніка Беларусі Пятруса Броўкі «Калі зліваюцца рэкі», напісаны з нагоды будаўніцтва гідраэлектрастанцыі «Дружба народаў» на возеры Дрысвяты, на граніцы трох братніх рэспублік. Я пацікавіўся на Віцебшчыне, як яна працуе? На мяне паглядзелі, як на дзівака. Станцыя спыніла сваё існаванне шмат гадоў назад. Вада спускаецца, абсталяванне часткова вывезена, часткова паржавела. Такі ж лёс напатаку гідраэлектрастанцыі на рацэ Друя, на Обалі, на Лукомскім возеры і г. д.

— Яны маламагутныя, — даводзіў Л. Чарэпа, — а таму неперспектыўныя. — Падумаўшы крыху, дадаў: — Праўда, рыхтуецца пастанова аб выкарыстанні малых энергасістэм,

вырабе маламагутных гідрааэрагатаў, але не ведаю, ці дасць гэта нам якую-небудзь карысць.

Я ўспомніў даўняе выступленне аднаго аграрнага дзеяча, які выступаў супраць развіцця прысядзібных участкаў, бо, маўляў, гэта справа неперспектыўная: што можна вырасціць на 30—40 сотках... Але ж, пагадзіцеся, сёння ні ў кога не павернецца язык сказаць, што прадукцыя, вырашчана на прысядзібных участках, усім нам не падмога. Пра гэта, дарэчы, недвухсэнсоўна гаварылася на апошнім пленуме ЦК КПБ.

Вельмі хацелася б, каб думкі, выказаныя тут, былі пачуты, уважаны кампетэнтнымі кіраўнікамі. Я разумею, як цяжка спыніць запущаны магутнай рукой махавік. Вунь колькі гадоў давялося змагацца з праектам перакіду паўночных рэк В. Распуціну, В. Астаф'еву, С.

ПАСТСКРЫПТУМ.

Калі артыкул быў падрыхтаваны да друку, рэдакцыя атрымала з Рыгі пратакол агульнага сходу супрацоўнікаў Інстытута фізікі і неарганічнай хіміі Акадэміі навук Латвійскай ССР, Батанічнага саду АН ЛССР, гістарычнага музея вострава Доле, саўгаса імя Леніна, прысвечанага абмеркаванню пытанняў, звязаных з будаўніцтвам Даўгаўпілскай ГЭС.

Сход прыйшоў да агульнай думкі — аб чым сведчаць сотні подпісаў, — што будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС хутчэй за ўсё не вырашыць праблему энергетыкі, ГЭС будзе неэканамічнай і экалагічна небяспечнай для Латвійскай ССР, Беларускай ССР і Балтыйскага мора. Праент будаўніцтва ДГЭС, запісана ў пратаколе, у цэлым не мае навуковага абгрунтавання.



Тры прысвячэнні

Анатолі Кудраўцу

Люблю, калі ў лесе
Зяюлі кукуюць.
Што ў дзеюхах
Задумы твае
Не зяююць.

Пасагам для кожнай
Настой баравіны,
Бы ты не забыўся
Свабй пупавіны.

Калі не за свата,
То пэўна ж у сведні
Заўсёды гатовы
Камлісты Вапшчэткі.

Яўгеніі Янішчыц

Дзе б ні сустрэў
Янішчыц Жэню —
Адразу галавакружэнне:
Яна ў паэзіі і прозе
Стаіць гатоўна на дарозе.
Бо любіць — так і быць
павінна —

Радзіму,
свет,
бацькоў
і
сына!

Янку Сіпакову

А што да Янкі Сіпакова —
Ён піша спорна і талкова.

Драматургія,
вершы,
проза —

Усё абдуманна цявараза.

Ды і ў галіне перакладу
Умее ён дабіцца ладу.

А калі выступіць
як крытык —
І тут ён тонкі аналітык.

Жыццё ўспрымаючы
ўсябока,
Арэ раздольна і глыбока!

Язэп Таўшчэзны

КАРА

Міфалагічная гісторыя

— Траянцы! Землякі! Не цягніце ў горад пакінутага
данайцамі драўлянага каня — гэта ваша пагібель!
Так гаворыць свайму народу Лаакзон, сумленны, не-
падкупны Лаакзон.

Але вось хутка пывуць па марскіх хвалях два вялізныя
змеі, вась яны ўжо на беразе, сціскаюць, душаць
у сваіх змяіных абдымках мужнага Лаакзона і двух яго
бязвінных сыноў. Што ж стаіць вы раўнадушна, сыны
слаўнай Трой, чаму не ратуеце Лаакзона, чаму адно шпэ-
чаче бязвіла: відаць, так хоча Зеўс, так хочучы багі?
Чаму візэце ў Трой вялізнага драўлянага каня насупер-
апапярэджанням мудрага Лаакзона?
Вось і выходзіць: калі багі хочучы каго-небудзь па-
караць, яны пазбаўляюць яго розуму...

Кузьма Цвічок

ЭПІГРАМЫ

НЯШЧАСНЫ ЧАЛАВЕК

Надзвычай быў разумным
чэсар,
ды трона не ўтрымаў,
аднак...
А тут... па тытулу
прафесар,
а вась па розуму — бядак!

ДА ПЛЕТКАРА

Ён плеткарком пры Музе
быў,
мог быць нярэдна —
прайдзісветам,
а для прыстойнасці
служыў
па сумяшчальніцтву —
паэтам!

Паэзія, прымі папрок, —
плеткарству ён служыў
аддана,
забыўшыся, што толькі
крон
ад плеткара да графамана.

ПАДХАЛІМУ

Бяры, як мёд, яго ды маж
ялей — абранаму
куміру...
Ідзе густы падхалімак,
хоць падрабляецца
пад ліру.

ПРА ДУБ

Не стане, зрэшты, голас
труб
дыханнем флейты,
як не пнецца...
Калі ж назвалі дубам дуб,
ён дубам так і застаецца.

НЮАНСЫ КРЫТЫКІ

...І дзякуй богу, што не ўсе!
Але той-сёй мастак вялізны:
так лоўна піша, бы трасе
ў падтэксце брудную
бялізну.



ДЗІВАК- ЧАЛАВЕК...



Мал. А. ПАПОВА

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

Што сказаў? Шмат. Паглядзілі, як сядзіць, паслухалі,
як маўчыць, — і ўсё зразумелі.

Месля з сонцам не параўнаеш. Калі сонца няма, дык
яно ўсё адно свеціць, а калі месяца няма, дык нічога
не відаць.

Во спрытнюгі! Пануль я ў ліфце поўз на высокі па-
верх, нехта дабег туды першы.

ГРЭШНІК

СЕРБСКАХАРВАЦКАЯ КАЗКА

Араў нека селянін сваю
пашу на вялідзень. Паба-
чыў гэта Бог і рукамі
спляснуў: «Божа, божа,
што ж гэта робіцца? Мiane
не шануюць, граху не ба-
яцца».

Паслаў Бог святога Іллію,
каб з селянінам выхавачу-
чым работу павяў.

Святы Ілля ўключыў сваю
нябесную хуткасць і неўза-
баве прызямліўся якраз
паблізу селяніна, за хмыз-
ничком. Глядзіць, а той сеў
ілля бурдзюка з віном, на-
ліў сабе чарачку, выпіў, ву-
сы рукавом выцер і — зноў за
пług. А ў святога ад такой
грэшнай карціны ажно ў
жываце збурчала: не
стрымаўся, швіснуў хвцень-
ка да селяніна і просіць
паднегці чарачку.

— Воечні, — здзівіўся се-
лянін. — а чым ты ўзяўся?
— З сёмага неба, — хва-
ліцца святы. — Можна, чуў,
Ілля такі ёсць?

— Ілля нарабіў гнілля?
Чув і бачыў. Дык гэта ты,
ягмосце, такі кепскі нораў
маеш?

— Які такі кепскі? — аж-
но пачаў заікацца святы.

— Такі! Людзям жыво
псвеш, сена гноіш. Малан-
кай, як пугай, ляскаеш, дзя-
цей пчмаеш. Вінца захачеў?
А дую ты хочаш? Каціся
адгюль хутчэй на сваё неба.

Ну, святы Ілля і панаціў у
нябесную нанцылярню, упаў
Богу ў ногі, хныкае: шала-
пвт, нійначай, трапіўся,
грэшнік, не слухаецца.
Бог падумаў, падумаў і па-
слаў святога Саву. Ды і той,
як пабачыў віно — прасіць
пачаў. Забыў адразу, якое
даручэнне атрымаў.

— А ты хто такі? — хі-
ра ўсміхаецца селянін.
— Я — святы Сава.
— Што Сава, што — сава...
Ідзі хутчэй з маіх вачэй,
пануль я цябе ў плуг не за-
пою. Ну й пасада ў цябе:
зямлю марозіш, рэчні ледзя-
ніш, Ні кроплі не дам.

Вярнуўся Сава да Бога і
слэз пусціў: «Такі, сяні,
разгэты, цёмны, дыў выпі-
воха, лае нашы парадкі,
крытыкуе, адным словам —
грэшнік».

Падумаў-памаранаваў Бог
і аднамандрываў на зямлю
святога Пётру. Добраўся
святы да пашы, глядзіць, а

селянін каля бурдзюка ся-
дзіць, у чарку віно цэдзіць.
Усмінуўся святы, узяўся за
пług, баразну гоніць, а як
падышоў бліжэй — «будзь
здароў!» крыкнуў.

Азірнуўся селянін, свято-
га пазнаў, узрадаваўся:
— Пётра, добрадзеў ты
наш, жідай плуг, хадзі сю-
ды, чарку са мной возьмеш.
Дужа ты людзям дагаджа-
еш: зямлю грэш, ніве жы-
ццё даеш. Дай я цябе паца-
лаю!

Пасядзелі яны, выпілі, па-
гаманілі. Пётра пад хмяль-
ном шапнуў селяніну, што
Бог закрываваў і хоча яго-
ны хлеб якраз пад час жні-
ва згнаць.

— Бач, што надумаў, —
бядуе селянін. — Хлеб гна-
ць — вялікі грэх!

— А ты не будзь дурнем,
— раіць святы, — прадай
сваю пшаніцу на карню па-
пу.

Селянін паслухаў парады,
прадаў пшаніцу жаць, снапы
ў бабі сілаў, дажынкі на-
ладзіў. А назаўтра глянуў і
запанаў — пшаніца мяк-
най стала. Пачаў Бог, як
поп слязьмі захлапывага,
пашадаваў даўгагрывага,
вярнуў яму хлеб. Згледзеў
гэта святы Пётра і снок на
зямлю да слобрука. «Так і г-
так, хутчэй вярні пшаніцу
на свой двор». Купіў селя-
нін пшаніцу ў папа за бя-
цэнак, паклікаў святога Пёт-
ра, селі яны, замачылі на-
бытак. З песнямі Пётра на
неба паляцеў, а селянін з
песнямі выправіўся зноў
араць, начыста забыў пра
свята — спас. Пабачыў гэта
Бог і нажа: «Грэшнік ён і
ёсць грэшнік. Што з яго
возьмеш? А вась калі ўжо
святыя чарку любяць і ха-
бар бяруць, дык тут і бог
не паможак!»

Пераклала
Няля ТУЛУПАВА



з 5 па 11 студзеня
5 студзеня, 20.25

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ НА-
РОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ
70-ГОДДЗЮ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧЫ-
КА. БЕЛАРУСКАЯ БАСЭТЛЯ.

«Басэтля», «басэдня», «кантрабас»...
Як толькі ні называлі ў народзе гэты
вельмі папулярны ў даўні час музыч-
ны інструмент!

Пра лёс гэтага інструмента, пра
яго адраджэнне і расказвае перадача.

7 студзеня, 20.10

ІГРАЕ ДЗЯРЖАУНЫ СТРУННЫ
КВАРТЭТ ІМЯ М. К. ЧУРЛЕНІСА.

Прагучаць творы Дворжака, Чур-
леніса, Чайкоўскага.

9 студзеня, 19.50

«ПАКЛАНІСЯ ЧАЛАВЕКУ».

Старонкі творчасці пісьменніка В.
Праскурава.

10 студзеня, 11.15

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ НА-
РОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ. НАРОДНЫ
ТЭАТР АСТРАШЫЦКА-ГАРАДОЦКАГА
ДОМА КУЛЬТУРЫ.

10 студзеня, 13.05

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Вы пачуеце вершы П. Панчанкі, Я.
Сіпакова, А. Вярцінскага, В. Таўляя,
У. Караткевіча, прысвечаныя хлебу.

10 студзеня, 14.45

«МАГІЛЕУ».

Прэм'ера дакументальнага фільма.
Аўтар сцэнарыя — А. Сярбантаў. Рэ-
жысёр — В. Басаў.

10 студзеня, 23.10

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦАЦІ».

Эстрадная музычная праграма з
удзелам вэральна-інструментальнага
ансамбля «Апельсін».

11 студзеня, 15.35

«КУРГАННАЯ КВЕТКА».

Перадача прысвечана творчасці Н.
Буйло.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

Н. ГІЛЕВІЧ. У гэта веру. Зборнік ар-
тыкулаў. На рускай мове. М., «Совет-
ский писатель», 1986. — 65 к.

В. КАЗЬНО. Дзень добры і бывай.
Аповесць. На рускай мове. Мн.,
«Юнацтва», 1986. — 70 к.

І. МЯЛА. Аўсяны бунт. Гістарычны
раман. На рускай мове. Мн., «Мастац-
кая літаратура», 1986. — 1 р. 30 к.

Э. ЯЛУГІН. Астравы. Раман. Апош-
ні князь. Гістарычная аповесць. На
рускай мове. Мн., «Мастацкая літа-
ратура», 1986. — 1 р. 80 к.

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ЛІТАРАТУРЫ І
МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ. Том 3. Мн.,
«Беларуская Савецкая Энцыклапедыя»
Імя Пётруся Броўкі, 1986. — 7 р. 30 к.

«Літаратура і искусство» — орган Министер-
ства культуры і правлення Союза пісателёў
БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 30079 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. За-
харава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біб-
ліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нары-
са — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04,
аддзела культуры і выяўленчага мастацтва —
33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання —
33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісь-
маў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, ад-
дзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі —
33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64,
бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на ма-
шыны (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя
не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП,
Мікола ГІЛЬ [намеснік галоўнага рэдактара],
Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ,
Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір
НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА,
Язэп СЕМАЖОН, Юры СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАЎ,
Паўла УКРАЌНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.